

Originat dhe historia e Kuntisës



# Origini e storia di Contessa Entellina

*Originat dhe historia e Kuntisës*

Origini e storia di Contessa Entellina



Presidenza del Consiglio dei Ministri  
Dipartimento Affari Regionali



Regione Siciliana  
Assessorato Regionale Beni  
Culturali e Ambientali e P.I.



Comune di Contessa Entellina  
Assessorato alla Cultura

*Testo a cura di Calogero Raviotta - Traduzione a cura di Tommasina Guarino*

# **Origini e storia di Contessa Entellina**

*Originat dhe historia e Kuntisës*



*Comune di Contessa Entellina*

*Presidenza del Consiglio dei Ministri*

*Regione Siciliana*

## Paraqitje

*Për ta mbajtur të gjallë kujtimin historik të vendlindjes, përmes ndodhjeve që e kanë përjetuar, dome-thënë ta kuptuar më shumë dhe me mirë gjellën e vet dhe jetën rreth nesh.*

*Sa herë ndodhemi të kërkojmë në veprat tona, në mendimet tona dhe në pasionet tona. Por nganjë të nesh ngë isht një meteor. Çdo njeri isht ndonjë gjë e vetme dhe e veçantë por që ka nevojë për lidhjet, për relacionet me të tjerët. Dhe një fill përcjellës lidh shprehjen e vet të ekzistencës me vendlindjen.*

*Njohja e dheut të vet ngë isht vetem ta thithur ajërin e vet, isht historia e këtyre rrugicave, të vendit nga ku vijën ata gurë, të mënyrës në të cilën janë vënë, njera sipër tjetrës, pyetja përçë ato shpi kanë klëne vendosur në të tillën mënyrë.*

*Po atëherë dëshira për ata që rrojën larg të njohën ose, në disa ndodhje, të zbulojën horën e tyrë duke ripërshkuar, pak nga herë, të cilat janë zakonet akoma të përdorura dhe ato që u kanë humbur.*

*Për komunitetin tonë mbajtja e kujtimit historik ka një vlerë edhe më shumë, përçë komunitet arbëresh, i njohur dhe i vënë nën ruajtjen nga legjislatiioni i bashkësisë dhe kombëtar.*

*Brënda iniciativeve mbi ruajtjen e pakicave gjuhësore historike nga Presidenca e Këshillit të Ministrave, administrata e bashkisë ka propozuar një projekt të drejtuar te ruajtja dhe vlerësimi i karakteristikave të veçanta të komunitetit tonë që parashikon realizimin e një DVD multimedial, një seri transmetimesh radiofonike, disa botime artikujsh në gazetata turistike dhe kulturore dhe monografinë e pranishme mbi origjinën dhe historinë e Kuntisës.*

*Monografia e përparuar nga bashkëqytetari ynë Kallio Raviota, njohës i zakoneve, kostumeve dhe traditave lokale, lejon një moment reflektimi dhe njohjeje të pasurisë së madhe kulturore, të personazheve, të njohura dhe të panjohura, të situatave dhe të ndodhjeve që kanë karakterizuar rrugën historike të komunitetit tonë arbëresh, identitetin e tij etnik, gjuhesor dhe fetar të veçantë dhe që mund të jetë pikënisja mbi të cilën mund ta ndërtohet një të ardhshme më të mirë.*

Kryetari i bashkisë  
Dott. Sergio G. Parrino

## Presentazione

*Far vivere la memoria storica del luogo natio, attraverso le vicende che lo hanno attraversato vuol dire comprendere un po' di più e un po' meglio noi stessi e il mondo intorno a noi.*

*Quante volte ci ritroviamo a frugare nei nostri atti, nei nostri pensieri, nelle nostre passioni. Ma ciascuno di noi non è una meteora. Ogni individuo è qualcosa d'unico e di singolare ma che ha bisogno delle relazioni, dei rapporti con gli altri. E un filo corre tra il suo modo d'essere (sentimenti, lingua, cultura) e il luogo dove è nato.*

*Riconoscere la propria terra non è solo respirare la propria aria, è la storia di quei vicoli, del luogo da dove provengono quelle pietre, del modo in cui sono disposte, una sull'altra, domandarsi il perché quelle case sono venute disposte in quel modo.*

*Ecco allora la voglia di far conoscere, o in alcuni casi far riscoprire il proprio paese a tutti quelli che da anni vivono separati da esso, ripercorrendo un po' alla volta quali sono le usanze ancora in uso e quelle di cui si sta perdendo la memoria.*

*Per la nostra comunità la conservazione della memoria storica ha una valenza ancora maggiore in quanto comunità arbëreshe, riconosciuta e sottoposta a tutela dalla legislazione comunitaria e nazionale.*

*Nell'ambito delle iniziative sulla tutela delle minoranze linguistiche storiche, finanziate dalla Presidenza del Consiglio dei Ministri, l'amministrazione comunale ha proposto un progetto volto alla tutela e valorizzazione delle peculiarità della nostra comunità che prevede la realizzazione di un DVD multimediale, una serie di trasmissioni radiofoniche, alcune pubblicazioni di articoli su periodici turistico-culturali e la presente monografia sulla origine e storia di Contessa Entellina.*

*La monografia elaborata dal nostro concittadino Calogero Raviotta, profondo conoscitore degli usi, dei costumi e delle tradizioni locali, consente un momento di riflessione e di cognizione del vasto patrimonio culturale, dei personaggi, noti e meno noti, delle situazioni e degli eventi che hanno caratterizzato il cammino storico della nostra piccola comunità arbëreshe, la sua peculiare identità etnica, linguistica e religiosa e che può essere un punto di partenza su cui costruire un futuro migliore.*

Il Sindaco  
Dott. Sergio G. Parrino



## Përhapje

Kuntisa, komunë e krahinës së Palermos, nga e cila ishtë larg 80 kilometra, shtrihet të këmbët e anës verore të malit Xhenuardh, në luginën e Beliçit, në qendër të Sicilisë perëndimore, dhe i madhi territor i saj (13.637 hektarë) kufizohet me komunat e krahinave të Agrixhentos, të Trapanit e të Palermos. Qendra e banuar, në jug, gjëndet përposh Brinjave, në lindje vëren në drejtimin e Shën Mërisë së voshkut, në perëndim drejt Shën Margëritë Beliçit, ndersa në veri ishtë përkufizuar nga Muzgat. Përmban, përveç horës, edhe pesë fshatra bujqësore (Kastanjolla, Rahi i mbërajit, Fusha e Kavalerit, Pucili, Riçela). Banorët e saj sot janë afër 2.000. Latërsia e mesme e qendrës së banuar ishtë 571 metra mbi nivelin e dejtit (më e lartë në territor m.1175, më e ulët 130). Janë të pranishën dhe shërbejën në qendrën e banuar: Zyrat e bashkisë, Kopshti fëmijësh, Skollat fillore dhe e mesme, Stacioni i Karabinierëve, Zyra e postës, Banka, Farmacia, Shërbimi i ndihmës së shpejtë, Klishta me ritin bizantin, Klishta me ritin roman, Muzeu arkeologjik, Biblioteka, Shoqata kulturore, sportive dhe argëtuese. Me të shumtat aktivitetet mirren me bujqësinë dhe me blegtorinë, kursë më pak janë praktikuar tregtia, artizanati, aktivitetet profesionale dhe të shërbimit në përgjithësi.

Klima (dimra të buta dhe vera të ngrohëta, të gjata, të thata) flora dhe fauna në Kuntise kanë karakteristikat tipike mesdhetare. Nga erërat fryjën: shiroku dhe veriu.

Stemë: shqiponjë dykrenore me një mburonjë në gji, në mburonjën ishtë paraqitur një kolonë e kapërcyer nga një kurorë. Mbi të dy krerët e shqiponjës ishtë një kurorë.

Në hapësirë ndër të dy krerët e shqiponjës ishtë një sfinks me dy gjarpërmj një nga dorë.

## Introduzione

Contessa Entellina, comune della provincia di Palermo, da cui dista 80 Km, si estende ai piedi del versante settentrionale del Monte Genuardo, nella Valle del Belice, al centro della Sicilia occidentale, ed il suo vasto territorio (13.637 ettari) confina con comuni delle province di Agrigento, Trapani e Palermo. Il centro abitato è sovrastato a Sud da tre colline (Brinjat), ad Est guarda verso S. Maria del Bosco e ad Ovest verso S. Margherita Belice, mentre a Nord è delimitato da una fascia di verde (Muzgat). Comprende, oltre al capoluogo, anche cinque borghi rurali (Castagnola, Cozzo Finocchio, Piano Cavaliere, Pizzillo, Roccella). I suoi abitanti sono attualmente circa 2.000. L'altitudine media del centro abitato è di 571 metri sul livello del mare (massima nel territorio m. 1175, minima m. 130). Sono presenti ed operano nel centro abitato: Uffici comunali, Scuole materne, elementari e medie, Stazione dei Carabinieri, Ufficio postale e Sportello bancario, Farmacia, Guardia medica, Parrocchia greca e Parrocchia latina, Museo archeologico, Biblioteca comunale, Associazioni culturali, sportive e ricreative. Le attività prevalenti riguardano l'agricoltura e la pastorizia, modesta consistenza hanno invece il commercio, l'artigianato, le attività professionali e di servizio in genere.

Il clima (inverni miti ed estati calde, lunghe, secche), la flora ("macchia mediterranea", piante arbustive e cespugliose) e la fauna a Contessa Entellina presentano le caratteristiche tipiche di quella dei paesi mediterranei. Tra i venti dominano lo Scirocco e la Tramontana.

Stemma: Aquila bicipite con uno scudo in petto; sullo scudo è raffigurata una colonna sormontata da una corona. Le due teste di aquila sono sormontate da una corona.

Nello spazio tra le due teste di aquila una sfinge con due bisce, una per ogni mano.



## Hyrie

*Për ta kuptuar historinë e Kuntisë duhet më parë të njihen ndodhjet, që përbejnë kontekstin shoqëror, ekonomik, kulturor dhe fetar, brënda të cilit ky komunitet lehet në shekullin XV-të dhe zhvillohet me karakteristikat e veçanta në shekujt e mëpastajshëm njera sot.*

*Si tërë Shqipëria ra në duart e pushtetit Osman dhe çdo spherënx kthimi në mëmëdhe u humbShqiptarët gjejnë në Itali një tjetër atdhe, që i pret për zemërsisht, atëherë ata bëhen buiq të mirë: bonifikojnë dhe-  
rat, popullojnë zonat e pabanuara, stisin ndërtesa, spi dhe klisha.*

*Për merita ushtarake, ( duke ndihmuar rregjin e Napolit dhe dukeruajtur botën perëndimore), janë mbrojtur nga monarkë, papë, princa, baronë dhe kanë nga ata privilegje, garanci dhe ndihma.*

*Shqiptarët në Siçili mbahen kryesisht në feudet e klishës, ndërsa në Calabri në feudet laike.*

*Trashgimtarët e Shqiptarëve, që nga shekulli XV-të në Itali themelojnë dhe ripopullojnë aq vende, duke ruar njera sot gjuhën, zakonet, traditat dhe ritin bizantin-ghrek të stërgjyshëve, janë Arbëreshët e Italisë.*

*Kuntisa, komunitet arbëresh, në qendër të Siçilisë perëndimore (lugina e Belicët), nga më shumë se pesë shekuj mban akoma të gjallë këtë identitet etnik, gjuhësor dhe fetar.*

*Kuntisiotët janë njohur nga banorët e horëve ndanëz me një shprehje siçiliane “ Greci di la Cuntissa “ duke theksuar ndryshimin fetar ( ritin bizantin ) më mirë se origjinia etnie ( gjuhë, zakone dhe kostume arbëreshe ).*

*Nga shekulli XVII-të në Kuntise kanë ardhur, nga vende të ndryshme të Siçilisë dhe ndonjë nga kra-  
hina e tjera e Italisë edhe nga kombe të huaja, shumë “ liti “ ashtu të identifikuar nga arbëreshët për t'i  
dëftuar katolikë të ritit roman.*

*Sot popullsia e Kuntisë për origjinën etnike, është formuar nga “ arbëreshë “ dhe nga “ liti “.*

*Arbëreshët, për juridiksion të klishës, janë pjesëtarë të famullisë greke me ritin bizantin, e themeluar te  
viti 1520, ndërsa “ litinjët “ janë pjesëtarë të famullisë latine me ritin roman e themeluar te viti 1698.  
Ndodhja e të dyve famulli nganjë me besimëtarët e me klerin e vet, nga sosja e shekullit XVII-të jep një  
drejtim të ri në relacionet ndër “ arbëreshë “ dhe “ litinj “ i cili ndryshim etnik, gjuhësor dhe fetar, në  
shekujt e mëpastajshëm bie mbi dukje të ndryshuara të jetës së komunitetit të vendit e, prandaj, mbi  
historinë e Kuntisë.*

*Ndryshimi shoqëror, ekonomik, fetar dhe kulturor e të dyve pjesëtarë të komunitetit të horës shpreh në  
të shkuarit momente të gjallëri të veçante, që me qëro u kanë shuar dhe sot si sot ngë janë të pandier  
nga më të shumtet Kuntisiotë edhe po qëndron ndonjë ndodhje mosdurimi për disa tradita arbëreshe,  
të festuara nga kleri bizantin.*

## Premessa

*Per comprendere la storia di Contessa Entellina, occorre preliminarmente conoscere alcune circostanze, che costituiscono il contesto sociale, economico, culturale e religioso nell'ambito del quale questa comunità nasce nel XV secolo e si sviluppa con caratteristiche peculiari nei secoli successivi fino ad oggi.*

*Caduta l'Albania nel 1502 sotto l'impero ottomano e svanita la speranza di ritornare nella terra natia, gli Albanesi, trovata in Italia una nuova patria, che li accoglie amorevolmente, si trasformano in laboriosi agricoltori: bonificano le terre loro assegnate, popolano le zone rese deserte da guerre, carestie e pestilenze, erigono edifici, abitazioni e chiese.*

*Per i loro meriti militari (avendo combattuto in aiuto del re di Napoli ed in difesa dell'Occidente cristiano), sono protetti da monarchi, papi, principi e baroni e ottengono dai medesimi grazie, privilegi, franchigie e sussidi. Gli Albanesi si stabiliscono in Sicilia prevalentemente in feudi della Chiesa e in Calabria principalmente in feudi laici. I discendenti degli Albanesi, che tra di loro si chiamano “arbëreshë” (cioè Albanesi d'Italia o Italo-albanesi), dal XV secolo in Italia fondano o ripopolano parecchie località, conservando fino ad oggi, in tutto o in parte, lingua, usi, costumi, tradizioni e rito bizantino-greco degli antenati.*

*Contessa Entellina, comunità “arbëreshe” al centro della Sicilia occidentale (Valle del Belice), da oltre cinque secoli conserva ancora questa peculiare identità etnica, linguistica e religiosa. Gli abitanti dei paesi limitrofi in dialetto siciliano chiamano i contessioti “Greci di la Cuntissa”, dando maggior rilievo alla diversità religiosa (rito greco) piuttosto che alla loro origine etnica (lingua, usi e costumi albanesi).*

*Dal 1600 a Contessa l'originario nucleo di origine albanese è costantemente incrementato da emigrati provenienti dalle località limitrofe, dagli “arbëreshe” chiamati “liti” (latini) perchè cattolici di rito romano.*

*Oggi la popolazione di Contessa, per l'origine etnica, è costituita pertanto da “arbëreshë” (discendenti degli antenati albanesi) e da “liti” (famiglie provenienti prevalentemente da località della Sicilia ed in minima parte anche da altre regioni d'Italia e dall'estero). Per la giurisdizione ecclesiastica gli “arbëreshë” afferiscono alla parrocchia greca (rito bizantino), istituita nel 1520, mentre i “liti” afferiscono alla parrocchia latina (rito romano), istituita nel 1698.*

*La presenza delle due parrocchie, ciascuna con fedeli e clero propri, dalla fine del secolo XVII avvia un nuovo corso nei rapporti tra “greci” e “latini”, la cui diversità etnica, linguistica e religiosa, nei secoli successivi, inciderà su vari aspetti della vita della comunità locale e quindi sulla storia di Contessa.*

*Questa diversità infatti fa emergere periodicamente, tra le due componenti della comunità contessiota, momenti di particolare vivacità nei loro rapporti, nel tempo però progressivamente attenuata ed oggi irrilevante ed estranea alla maggior parte dei contessioti. Sopravvive tuttavia qualche episodio di insof-*

*I tilli mosdurim, shihet në rast të festës së Mërisë së Favarës, kur famullia liture kërkon të jetë më e shumë pranishme në këtë ndodhje fetare.*

*Pesë shekuj të bashkëjetuar i "arbëreshë" dhe "liti" jo gjithmonë me durimi, më bashkëpunimi, me solidaritete sidoqoftëkanëpërca ktuar te komuniteti i vendit një integrim natyror në vlerat politike, shoqërore, kulturore të miratuara: mosnjeri kuntisiot sot mund të ndihet më pak siçilian përçë arbëresh ose më pak arbëresh përçë siçilian, edhe përçë në çdo familje sot janë të pranishëm stërgjyshëra qoftë "arbëreshë" dhe qoftë "liti".*

*Duke mbajtur parasysht këtë kontest shoqëror dhe kulturor, në monografinë e pranishme, çë ngë isht një libër historie as një mblewdhje të thjeshtë faktesh kronike, u menda gjë të duhur ta ndaheij paraqitja në kapituj, se cili përmban një periudhë historike të caktuar çdo kapitull isht ndarë në katër pjesë: qartësi e shkurtër në përgjithësi të ndodhjet më të rëndësishme, sintezë kronologjike (listë e shkurtër datasi më ndanë sqarimin e ndodhjes të së cilës çdo datë bën referime), përshkrim ngjarjesh të veçantë, situata dhe temat çë karakterizojën historinë e Kuntisës në periudhën e marrë parasysht.*

*Shënime me lajme dhe shenja më të hollësishme për ndodhjet më të rëndësishme.*

*Një skede, me shenja të përgjithshme mbi Kuntisën dhe bibliografia e kunsultuar plotësojën paraqitjen e monografisë së pranishme.*

*ferenza per alcune tradizioni "arbëreshë", celebrate da sempre dal clero bizantino-greco in occasione della festa della Madonna della Favara, quando al riguardo clero e fedeli della parrocchia latina manifestano, a volte con originali proposte, l'antica aspettativa di una loro maggiore presenza nelle celebrazioni di tale ricorrenza religiosa.*

*Cinque secoli di convivenza tra "arbëreshë" e "liti", anche se non sempre accompagnata da costante tolleranza, collaborazione e solidarietà, comunque determinano nella comunità locale una inevitabile integrazione nei valori politici, sociali e culturali condivisi: nessun contessio oggi può sentirsi meno siciliano perché albanese o meno albanese perché siciliano, anche perché in ogni famiglia ormai solitamente sono presenti antenati sia "arbëreshë" che "liti".*

*Tenendo presente questo contesto socio-culturale locale, nella presente monografia, che non è un libro di storia né una semplice raccolta di fatti di cronaca, si è ritenuto opportuno dividere l'esposizione in capitoli, ciascuno dedicato ad un periodo storico definito. Ogni capitolo si articola in quattro parti:*

- *breve evidenziazione in generale degli eventi più rilevanti, sintesi cronologia (breve elenco di date con accanto la definizione dell'evento cui si riferisce ogni data),*
- *descrizione di singoli eventi, situazioni e argomenti che caratterizzato la storia di Contessa Entellina nel periodo preso in considerazione,*
- *note con notizie e dati più dettagliati per gli eventi più rilevanti.*

*Una scheda, con dati generali su Contessa Entellina, e la bibliografia consultata completano l'esposizione della presente monografia.*



## Kapitulli I

### Origjinat

Historia e Kuntisës ze fill te ngjyma e dytë e shekullit XV-të, kur disa ushtarë shqiptarë, në shërbim të rregjit të Napolit, vendosen dhe ripopullojnë të vjetrin "Casale Comitissae" dukë zënë fill rindërtimin. Para kësaj datë, në territorin e sotëm të Kuntisës janë të tjerë fshatra – Shirota dhe Sinuri -, një kështjellë mesjetare – Kështjella e Kalatamaurit – një qytet i lashtë – Entella ose Andela – një i mmadh qendër kulti dhe kulture – Manastiri ose kumendi e Shën Mërisë së voshkut.

Kështjella e Kalatamaurit dhe qyteti i Andeles janë qendra rëndësie të veçantë administrative, ushtarake dhe ekonomike. Te viti 1246 Andela ishte shkatërruar nga ushtarët e perandorit Federik të dytë sa saraçinët mos ta përdorën si një strehim të sigurt. Kështjella e Kalatamaurit ze fill ta mos të ketë më rëndësinë e saj strategjike nga shekulli XIII-të dhe pastaj ishte e lënë.

Për epidemitë dhe luftat e bëra ndër Aragonasët dhe Anzhuinët në Sicili në shekujt XIII-të –XIV-të, shumë vende janë lënë të pabanuara dhe dherat të papunuara.

Prandaj ishte i duhur, për ta kuptuar historinë e Kuntisës së periudhes së re, të njihen shkurtimisht ngjarje, situata, gjinde dhe realitete të tjera – arkeologjike, monumentale, urbane, fetare, kulturore, prodhuese, e të tjera – të pranishme nga qëronjtë e lashtë në territorin e Kuntisës, i pasur me histori me kulturë përveç që shumë i madh dhe pjellor.

Përmbledhja kronologjike ( data plot kuptim dhe tituj të rëndësishëm ) që vete nga themelimi i Andeles njera ardhjes së Arbëreshëve ( shekulli XV-të ), që ndërtojnë fshatin e Kuntisës ishte shtruar si mjet për t'i zbuluar ngjarjet e mëdha lokale dhe, për më të interesuasit si një rast dhe si një shtytje për ta përthelluar historinë e qëroit të shkruar të Kuntisës dhe të territorit të saj.

**Viti 1150** para Kr. Entela është themeluar nga trojanët.

**Viti 403** Entela, me të rreme, është pushtuar nga Kampanët.

**Viti 348** Entela është marrë nga Sirakuzanët.

**Viti 216** Entela është pushtuar nga Romakët.

**Viti 75** Banorët e Entelës dëshmojnë kundër Verres në Romë.

**Shekuj I-VIII pas Kr.** Entela është një "Polis romane". Rëndësia e saj si fortesë zvogëlohet në mënyrë progressive.

## Capitolo I

### Origini

La storia dell'odierna Contessa Entellina inizia dalla seconda metà del secolo XV, quando alcuni soldati albanesi, al servizio del re di Napoli, si stabiliscono e ripopolano l'antico "Casale Comitissae", avviandone la ricostruzione.

Prima di tale data, nell'attuale territorio di Contessa Entellina, esistono altri casali (Scirotta e Sinurio), una fortezza medievale (Castello di Calatamauro), una antica città (Entella), un grande centro di culto e di cultura (Monastero di S. Maria del Bosco).

Il Castello di Calatamauro e la città di Entella sono centri di particolare importanza amministrativa, militare ed economica. Nel 1246 Entella è distrutta dai soldati dell'imperatore Federico II, perché non serva ai Saraceni da rifugio. Il Castello di Calatamauro comincia a perdere la sua importanza strategica già dal secolo XIII ed è successivamente abbandonato.

Per le epidemie e le guerre combattute tra Angioini e Aragonesi in Sicilia nei secoli XIII e XIV, molte località rimangono abbandonate ed i terreni incolti.

Può risultare pertanto utile, per comprendere la storia di Contessa Entellina dell'età moderna, conoscere brevemente e preliminarmente avvenimenti, situazioni, persone e altre realtà (archeologiche, monumentali, urbane, religiose, culturali, produttive, ecc.), presenti fin dai tempi più antichi nel territorio di Contessa, ricco di storia e di cultura oltre che molto vasto e fertile.

La sintetica esposizione cronologica (date più significative e titoli più importanti), che va dalla fondazione di Entella fino all'arrivo degli Albanesi (secolo XV), viene di seguito proposta come occasione per scoprire i grandi avvenimenti locali e, per i più interessati, come strumento e stimolo per approfondire la storia meno recente di Contessa e del suo territorio.

**Anno 1150 a. C.** Attorno a questa data Entella è fondata dai Troiani.

**Anno 403 a. C.** Entella, con un inganno, è occupata dai Campani.

**Anno 348 a. C.** Entella è conquistata dai Cartaginesi.

**Anno 309 a. C.** Entella è conquistata dai Siracusani.

**Anno 216 a. C.** Entella è occupata dai Romani.

**Anno 75 a. C.** Gli Entellini testimoniano contro Verre a Roma.

**Secoli I-VIII d.C.** Entella è una "Polis romana". La sua importanza come fortezza diminuisce progressivamente.



- Viti 800** pas Kr. Kështjella e Kalatamaurit, strukturë e thjeshtë ushtarakake bizantine, çituar nga një gjeograf arab.
- Viti 828** Entela është marre nga Saraçinët e nga ata është zgjeruar dhe bëhet një e rëndësishme fortesë në luginën e Maxarës. Rret viti 1000 : Në një listë treguese i rrugëve të Siçilise te një hartues arab-sikul janë çituar Entela e Kalatamaurit.
- Viti 1178** Fshati i Kuntisës është çituar në një dëshmi të rregjtit Gulelmi II-të.
- Viti 1185** Fshati i Kuntisës është akoma çituar në një dëshmi Gulelmi II-të.
- Viti 1246** Entela është shkatërruar përgjithmonë nga luftëret e Federikut të dytë, banorët e saj, saraçinë që kanë qëndruar gjallë, janë shpërngulur Luçerë (Pulë).
- Shekujt XIII-XIV-të** Të vazhdueshë lufta ndër Anzhuinët, Aragonasët dhe baronët e Siçilisë shpopullojnë shumë feude. Me aq dhënie pronarët kërkojnë te ripopullojnë fshatrat dhe dherat e lënë, edhe pas mungesat, murtajat dhe të tjera fatqësi.
- Viti 1289** Disa kallogjërë rrojnë në voshkun e Kalatamaurit.
- Viti 1294** Voshku i Kalatamaurit isht aristokratit katalan Gulelm Galceran de Cartellà. Në këtë periudhë, në mungë esë të tij ( i zënë me punë në Calabri për rregjin ) Kurlëumizët ( të interesuar për ta dobësuar kështjellën e Kalatamaurit ), presën dhe djegën pjesë të voshkut.
- Viti 1296** Bartolomeo di Monte Aperto isht i zoti i Kuntisës.
- 1308 – 1310** Te registri i të dhjetave të klishës ( dëshmi i Vatikanit ), një prift me emrin Benedhiti paguan të dhjetat për dy klisha ( Shën Kolli dhe SS. Nuncjata ) të Kuntisës.
- 20.07.1308** Peshkopi i Xhirhentit viziton Kumendin e Shën Mërisë së voshkut.
- 22.06.1309** Është hirësuar klisha e kumendit të Shën Mërisë së voshkut, të cilës është dhënë titulli: Basilikë.
- 14.11.1310** Kallogjerët e Shën Mërisë janë dymbëdhjetë me në krye kallogjërën Faxio pranoj në rregullën e Shën Benediktit.
- Viti 1318** Kallogjerët janë tetë ( ndër këta isht kallogjeri i fshatit “ Shirota”). Kumendi bëhet një manastir benediktin.
- Viti 1359** Me privilegjin e rregjtit Federik III-të fshati i Kuntisës isht dhënë Gulelmit të Ventimilës, që te viti 1369 ia jep Gulelmit Peralta, konti i Kaltabellotës, që pas ia dalën pronat e tji, përçë ai isht kundër rregjtit Martin.

- Anno 800 d. C.** Castello di Calatamauro, modesta struttura militare bizantina, citato da un geografo arabo.
- Anno 828 d. C.** Entella è conquistata dai Saraceni e dai medesimi viene ampliata e diventa una importante fortezza nella Valle di Mazara.
- Anno 1000 circa** Un autore arabo-siculo, in una guida delle strade della Sicilia, cita Entella e Calatamauro.
- Anno 1178** Il Casale di Contessa è citato in un Diploma del re Guglielmo II.
- Anno 1185** Il Casale di Contessa è citato in un Diploma del re Guglielmo II.
- Anno 1246** Entella è distrutta definitivamente dai soldati di Federico II ed i suoi abitanti saraceni superstiti vengono trasferiti a Lucera (Puglia).
- Sec. XIII-XIV** Le continue lotte tra Angioini, Aragonesi e baroni della Sicilia spopolano molti feudi. Con varie concessioni (Privilegi) i proprietari tentano di ripopolare casali e terre, abbandonate anche a seguito di carestie, pestilenze ed altre calamità.
- Anno 1289** Alcuni eremiti vivono nel bosco di Calatamauro.
- Anno 1294** Il bosco di Calatamauro appartiene al nobile catalano Guglielmo Galceràn de Cartellà. In questo periodo, in sua assenza (impegnato per il re in Calabria) i Corleonesi (cui interessa indebolire il castello di Calatamauro) tagliano e bruciano parte del bosco.
- Anno 1296** Bartolomeo di Monte Aperto è il nuovo padrone di Contessa.
- 1308-1310** Nel registro delle decime (Documento vaticano) risulta che un sacerdote di nome Benedetto paga le decime per due chiese (S. Nicolò e SS. Annunziata) di Contessa.
- 20.07.1308** Il vescovo di Girgenti visita l'eremo di S. Maria del Bosco.
- 22.06.1309** Viene consacrata la chiesa dell'eremo di S. Maria del Bosco, cui è attribuito il titolo di Basilica.
- 14.11.1310** Gli eremiti di S. Maria del Bosco (12 frati, priore fra' Fazio) accettano la Regola monastica di S. Benedetto.
- Anno 1318** Gli eremiti sono otto (tra questi un fra' Vito del casale Scirota). L'eremo diventa monastero benedettino.
- Anno 1359** Con Reale Privilegio di Federico III il casale di Contessa viene ceduto a Guglielmo di Ventimiglia, che nel 1369 lo cede a Guglielmo Peralta, conte di Caltabellotta, che però viene privato dei suoi possedimenti, perchè avverso a re Martino.
- 23.08.1392** A Nicolò Peralta, figlio di Guglielmo, vengono dal re riassegnati i possedimenti e quindi anche il casale di Contessa.

- 23.08.1392** *Nikollës Peralta, i biri i Gulelmit, janë dhënë pameta pronat e tji dhe, prandaj, edhe fshati i Kuntisës.*
- 15.02.1398** *Nikollës Peralta, i emëruar kryengritës, i jan helqur pronat nga rregji Martin.*
- 28.02.1398** *Me privilegji të rregjit fshati i Kuntisës isht dhënë prap Eleonorës, e ëma E Nikollë Peralta.*
- Viti 1400** *Në këtë periudhë sëmundje ngjitëse spollojnë shumë zona të Siçilisë ( qytëte dhe përjashtë ).*
- Viti 1404** *Në një akt të hartuar në Shakë ( notari Aurifice ) isht çituar klisja SS. Nuncjatë së Kalatamurit, ku isht varrosur i vellau i një çë kish për emër Peribono Calandrino.*
- Viti 1405** *Vdes Eleonora. Fshatit i Kuntisës isht dhënë të nipit Nikollë Peralta.*
- 18.11.1434** *Katerina, e bija e Nikollës Peralta marton Alfonzin Kardona të çilit isht dhënë fshati i Kuntisës.*
- Shekull XV-të** *Arbëreshë arrijnë në fshatin e lënë të Kuntisës, në fillim të gjymsën e dytë të shekullit.*

### Kuntisa në periudhë mesjetare

Historia e Kuntisës para ardhjes dhe rindërtimit të horës nga Arbëreshë zënë fill në gjymsën e dytë të shekullit XV-të isht dokumentuar nga pak përgjegje historike, çë dëshmojnë ekzistencën e saj pa lajme të veçanta: isht një nga të shumtat fshatra mesjetare çë bëjen pjesë të kështjellës së Kalatamurit.

Kuntisa isht një fshat bujqësor i njohur me emrin i Comitissa ose Vinea Comitissae, i banuar nga delmerë dhe buiq, si të tjerët çë ndodhen në afërsitë në periudhën mesjetare ( fshati Shiro të te feudi me të njëjtin emër, ngjetur me kështjellën e Kalatamurit e me fshatin Sinurio, emër çë vjen nga përroi Senore, në të sotme luginë e mullinjeve, e emëruar nga ndonjeri).

Të pakët dëshmi, çë vërtetojnë ndodhjen e fshatit mesjetar të Kuntisës, janë thënë sipër ( nga dëshmia e rregjit Gulelm II-të të vitit 1178 deri aktin e notarti të Shakës të vitit 1404).

Andela - Nga i vjetri qytet " Entela " gjënden lajme në veprat e Ciceronit, Diodorit Sikulë, Strabonit, Plinijti, e të tjerë.

E papshtueshme, mbi të pakalueshmen rrokë me të njëjtin emër, në posicionin strategjik në qendrën e Siçilisë perëndimore ( e baraslargur nga Erice, Selinunte e Sexhesta ), e rrethuar nga një territor i madh shumë i pjellor ( drithë, vaj, verë ) isht një qytet i pushtetëshëm nën pushtimet e ndryshme të huaja në Siçili ( Grekë, Kartagjenasë, Romakë, Saraçinët ).

- 15.02.1398** A Nicolò Peralta, dichiarato ribelle, dal re Martino vengono tolti i possedimenti.
- 28.02.1398** Con reale Privilegio il casale di Contessa viene restituito a Eleonora, madre di Nicolò Peralta.
- Anno 1400** In questo periodo malattie infettive spopolano parecchie zone della Sicilia (città e campagne).
- Anno 1404** In un atto redatto a Sciacca (notaio Aurifice) è citata la chiesa SS. Annunziata di Calatamauro, dove è sepolto il fratello di un certo Peribono Calandrino.
- Anno 1405** Muore l'Infantessa Eleonora. Il Casale di Contessa è assegnato a suo nipote Nicolò Peralta.
- 18.11.1434** Caterina, figlia di Nicolò Peralta, sposa Alfonso Cardona, cui passa il Casale di Contessa.
- Sec. XV** All'inizio della seconda metà del secolo arrivano nel casale abbandonato di Contessa gli Albanesi, prima i militari e quindi i profughi civili.

### Contessa nel Medioevo

La storia di Contessa anteriore alla sua ricostruzione ad opera degli Albanesi è documentata da pochi riscontri storici, che testimoniano la sua esistenza senza notizie particolari: è uno dei casali medioevali che afferiscono al Castello di Calatamauro.

Il casale di Contessa è un villaggio rurale, noto col nome di *Comitissa o Vinea Comitissae*, abitato da pastori e da contadini, simile ad altri esistenti nel Medioevo nelle sue vicinanze, (casale Scirota nel feudo omonimo attiguo al Castello di Calatamauro e casale Sinurio, nome derivato dal torrente Senore, nell'attuale Valle dei Mulini).

I pochi documenti, che attestano l'esistenza del casale medioevale di Contessa, sono stati sopra riportati (dal diploma del re Guglielmo II del 1178 all'atto notarile del 1404 di un notaio di Sciacca).

Dell'antica città di Entella, si trovano notizie nelle opere di Cicerone, Diodoro Siculo, Strabone, Plinio, Servio, Silio Italico, ecc.

Inespugnabile sulla inaccessibile rocca omonima, in posizione strategica al centro della Sicilia occidentale (equidistante da Erice, Selinunte e Segesta), circondata da un vasto territorio fertilissimo (frumento, olio e vino), è una fiorente e potente città sotto le varie dominazioni straniere in Sicilia (Greci, Cartaginesi, Romani, Saraceni).

Secondo alcuni è fondata nel 1177 a. C. da Entello, suo primo re, che ospita Enea durante la sua sosta in Sicilia, e partecipa ai giochi organizzati per i funerali di Anchise (Eneide, libro V, 553-691).

Secondo Strabone, come documentato da monete e da altri reperti archeologici trovati nel luogo dove sorgeva Entella, questa antica città produce ottimi vini e grano. Viene distrutta sotto Federico II durante la guerra contro i Saraceni nel 1246.

A seguito delle varie campagne di scavi, condotte dalla Scuola Normale Superiore di Pisa dal 1983 ad oggi, si possono visitare i resti dell'antica città di Entella portati alla luce e ammirare



Sipas mendimit të ndonjeriut Entella isht themeluar të viti 1177 para Kr. nga Entello, i pari i tij rregj. çë ia jep mikpritjen Eneas gjatë pushimit të tij në Siçili dhe merr pjesë në lodrat e organizuar për varrimin e aAnkisit.

Sipas mendimit të Strabonit dhe si i dëshmuar nga monedhat e nga të tjera gjetje arkeologjike të gjetura të vendi ku ish një herë Entella, ky qytet i lashtë jep verëra të mira dhe grurë ( drithë ). Isht shkatërruar nga Federiku II-të gjatë luftës kundër saraçinëve të vitit 1246.

Pas punime gërmimi, të bëra nga shkolla Normale e Pisës nga viti 1983 njera sot, mund t'i vizitohen gërmadhat arkeologjike të qytetit të lashtë të Entellës, të mbledhura në muzeun " G. Nenci ", i hapur te viti 1995 në Kuntisë.

**Kështjella e Kalatamaurit** - Kështjella e Kalatamaurit ndodhet nga tre kilometra në anen jug-perëndimore të Kuntisës, mbi kodrën me të njëjtin emer, në 764 metra mbi nivelin e dejtin. Kështjella, për pozicionin e saj, në majë të një kodër me trajtë piramidale trekëndësh, isht gjithmonë përdorur si fortesë dhe sundon territorin rreth e rrotull. Kështjella, më parë ndoshta një strukturë e vogël ushtarake bizantine, isht nga periudha mesjetare e pas bëhet një fortesë të saraçinëve shumë të rëndësishme. Pas të sprasmet shërbime rimarrje mund t'i shihen gërmadhat të dyfishtit rreth të mureve me kullat, me tri cisterna dhe me fusha. Në rrëzat e kështjellës isht një mullir uji, e çila strukturë ka pak çë ka klënë ndrequr bashkë me një krua të hershëm ndanë fshatit të vjetër " Shirota ".

**Shën Mëria e Voshkut** - Klisha dhe Monastiri (kumendi) i Shën Mërisë së voshkut ndodhen në 830 metra mbi nivelin e dejtin në feudin me të njëjtin emer në anën jug-lindore të Kuntisës, nga e cila mund ta admirohet një peizazh shumë të bukur, shihet afërsisht tërë Siçili përendimore.

Manastiri mban nga shekulli XIII-të kallogjerët, çë në vitin 1318 marrën rregullat e Shën benedhinit. Të viti 1491 Manastiri shkon te duart e kallogjirëve të tjerë (Olivetani) e pas të viti 1794 vijjnë kallogjerët e Shën Gushtinit. Pas për shkak të hegjes të paszurve të klishëve te viti 18766 Manastiri isht shitur bëhet një pronë private dhe isht ndërruar në ndërmarje bujqësore.

Pas tërmetit të vitit 1968, te piesa e pronës publike (klisha, kambanarja, dhe të gjitha lokalet e bashkuara) pakuujdesi, shirat bejnë rënie dhe dëmet të pandreqshëm: qëndrojnë shtuara po vetëm kembanarja e pjesë të klishës ( fasada, muret dhe kapelet te ana e vermut). Një ndërhyrje rimarrje ruan strukturat çë kanë qëndruar.

Manastiri, i formuar nga dy oborr njერი me 32 kolona dhe tetri me 36 kolona isht pronë private dhe për ndërhyrjet e mirëmbatjes të bëra pas tërmetit, sot isht akoma në pjësen më të madhe i baneshëme. Shumë të vlefshëm nga pikëpamia artistike dhe arkitetonike janë: kronjet e vënë në qendër te oborreve, afresket e shkolla mbretërore, shkalla prej kujtshkohet në korridoret e sipërme. Nga veprat e artit çë zbukurojnë klishën disa janë ruar nga dioqeza e Munrialit ose, në klishat e horëve ndnëz, të tjera fatqeqësisht, u kan zbier ose kanë klënë shkatërruar nga tërmeti.

Shën Mëria e voskut ka gjithmonë me komunat ndanëz e, peandaj, edhe me Kuntisën, në të cilin territor ndodhet një lidhje të vietër territorial, historike, kulturore, fetare, ekonomike dhe shoqërore. Për ndryshimin e ritit bizantin në Kuntise dhe roman në Manastir, lidhja fetare ndë përcak-

i numerosi reperti archeologici raccolti nel museo (Antiquarium "Giuseppe Nenci"), aperto nel 1995 a Contessa Entellina.

**Il Castello di Calatamauro** sorge a 3 chilometri a Sud-Ovest di Contessa sulla collina omonima a 764 metri sul livello del mare. Il Castello è sempre utilizzato come fortezza, per la posizione inespugnabile, in cima ad una collina a forma di piramide triangolare, che, inaccessibile da ogni parte, domina il territorio circostante. Il Castello, inizialmente piccola struttura militare bizantina, esiste nel Medioevo e diventa una importante fortezza dei Saraceni. Dopo i recenti lavori di recupero sono visibili i resti della doppia cinta di mura con le torri, tre cisterne, piazzali, ecc. Alle sue falde un mulino ad acqua, recentemente restaurato ed un antichissimo abbeveratoio nei pressi dell'antico casale Scirotta.

La **Chiesa ed il Monastero di S. Maria del Bosco** si trovano a 830 metri sul livello del mare, nel feudo omonimo, a Sud-Est di Contessa, da cui si può ammirare l'ampio e stupendo paesaggio di quasi tutta la Sicilia occidentale.

Il Monastero ospita fin dal secolo XIII degli eremiti, che nel 1318 adottano le regole monastiche di S. Benedetto. Nel 1491 il Monastero passa agli Olivetani e successivamente (1794) agli Agostiniani. A seguito della soppressione dei beni ecclesiastici (1866), il Monastero è venduto all'asta, diventa proprietà privata ed è trasformato in azienda agricola.

Dopo il terremoto del 1968, nella parte di proprietà pubblica (chiesa, campanile, locali annessi) l'incuria e le intemperie provocano crolli e danni irreparabili: rimangono solamente il campanile e parte della chiesa (facciata, mura e cappelle del lato Nord). Un intervento di recupero evita ulteriori crolli e conseguentemente assicura la conservazione delle strutture rimaste. Il Monastero, costituito da due chiostrini (uno con 32 e l'altro con 36 colonne), è proprietà privata e per gli interventi di manutenzione effettuati dopo il terremoto è ancora in gran parte agibile. Di interesse artistico e architettonico sono: fontane poste al centro dei chiostrini, affreschi del refettorio, scala regia, scala di accesso ai corridoi superiori. Delle numerose opere d'arte che ornavano la chiesa alcune sono custodite dalla Curia vescovile di Monreale o in chiese dei paesi limitrofi, altre purtroppo sono scomparse o sono state danneggiate o distrutte dal terremoto.

Santa Maria del Bosco ha con i comuni limitrofi, quindi anche con Contessa nel cui territorio sorge, un antico legame territoriale, storico, culturale, religioso, economico e sociale. Per la diversità del rito (bizantino-greco a Contessa e romano nel Monastero), l'antico legame religioso non determina nel Monastero una presenza significativa di monaci di origine contesioti. Si ha notizia solamente di fra' Giuseppe Agostino Oddo e di fra' Pietro Pizzolato. Quest'ultimo, secondo le testuali parole di padre Atanasio Schirò di Contessa, "morto nel 1832, di santa vita e così devoto e caro a Gesù ed a Maria che spesso fu veduto, per concorde attestazione dei Padri e dei suoi confratelli, levarsi in estasi, orando dianzi l'immagine dell'Assunta, posta sulla porta del Refettorio.

## Contessa nell'Era Moderna

Dalla seconda metà del XV secolo alla prima metà del XVIII secolo si rifugiano in Italia, per sfuggire alla crescente dominazione ottomana nei Balcani, molti Albanesi, che fondano o ripopolano circa 80 località nel Meridione d'Italia.



ton te manastiri një prani me kuptim të kallogjerëve nga origjina Kuntisiote. Dihen po vetëm këta dy emra: Giuseppe Agostino Oddo e Pietro Pizzolato. Ky i sprasmi, sipas të shkruarit të zotit Thanas Schirò nga Kuntisa, “vdekur te viti 1832, jetë të shejtë dhe ashtu i dhënë krishtit dhe Shën Mërisë që shpesh kle parë, për të një zëshëm dëshmim të tatëravë dhe të shoqëve të tij, të ngrihej, në ekstazë, dukë parkalesur përpara ikonës e Shën Mërisë, e vënë mbi derën e sallës ngrënieje

## Kuntisa në periudhën moderne

Nga e gjymsa e dytë e shekujt XV-të deri e gjymsa e parë të shekujt XVIII-të të vijjnë në Itali, për të ikur nga pushteti osman në Gadishullin Ballkanik shumë Arbëreshë, që themelojnë ose ripopullojnë aq vende të Italisë jugore (afërsisht 80). untisa isht njera e të pesëdhjateve vende që deri sot mbajnë gjallë akoma gjuhën, zanoret, kostumat, traditat e të parëve arbëreshë dhe ritin bizantin në cerimonitë fetare.

Nga shekulli XVI-të deri sot, në aq dëshmi zyrtare (akte notari, administrative, fetare dhe të tjera) mbi Kuntisën, janë shumë lajme që përkasin komunitetin e ri arbëresh që u mba në fshatin e vjetër. Rindërtimi e fshatit të Kuntisës, nga qëro i lënë i dërmuar, ze fill te gyisma e dytë e shekullit XV-të me ushtarët arbëreshë që luftojnë për rregjin e Napolit. Sipas mendimit të Nikollës Ketta, në fillim, ushtarët arbëreshë mbahen në afërsitë e kështjellës së Kalatamaurit, duke ngritur tenda e duke stisur katonje me gurë e me kallme. Past shkojnë në zonën Muzgat, sot lokalitet ndanë Kuntisës. Kur ata zbierën çdo sprënxë të priven ne mëmëdhe, pas vdekjes Skënderbeut te viti 1468, zënë fill të stisën spitë rreth klishës e Nuncjatës.

## Themelimi dhe empimi

Në meritë të origjinës së Kuntisës gjërit e Arbëshëve thonë se klenë ata që kanë themeluar horën, ndërsa litinjtë, domethënë të huajt, thonë se Kuntisa ish para të ardhjes e Arbëreshëve.

Të dya teze në përgjithësi kanë diçka të vërtetje. Fshati (Vinea Comitissae) ish para së ardhjes e Arbëreshëve, që fillojnë rindërtimin dhe e ripopullojnë në gjymsën e dytë të shekullit XV-të, njëherë që ish i pabanuar, si i vërtetuar ndisa historianë. Arbëreshët, prandaj, janë themeluesit e Kuntisës së periudhës moderne, që zhillohet me plot kuptim vetëm pas shekullit XVI-të, kur janë nënshkruar kapitujt e dhënies së feudeve të Kuntisave dhe të Serradamit.

Fortesat, qyteta dhe fshatrat, që ishin para e vitit 1450 në territorin e Kuntisës s’kanë asnjë lidhje historike dhe kulturore me Kuntisën e sotme, e rindërtuar nga Arbëreshët. Komuniteti i sotëm arbëresh dallohet në fakt nga ngullimet të mëparshme për ndryshim etnik si gjuhesor dhe fetar.

Kasali në origjinë (Vinea Komitisa) pas emëruar (fshati Komitisë) dhe pastaj Kuntisë dhe në fund, për ta mos të përzihet me të tjera vende me të njiin vend, te viti 1875 isht bashkuar edhe emri “Entellina” për praninë në territorin e saj të qytetin e lashtë “Entela”.

Sot prandaj quhet Kuntisa në arbërisht dhe në sicilisht “Cuntisa”.

Contessa Entellina è una delle oltre 50 località che conservano ancora lingua, usi, costumi, tradizioni degli antenati albanesi e rito bizantino-greco nelle celebrazioni religiose.

Dal XVI secolo ad oggi, in tanti documenti ufficiali (atti notarili, amministrativi, ecclesiastici, ecc.), su Contessa sono riportate parecchie notizie, che riguardano la nuova comunità albanese stabilitasi nell’antico casale.

La ricostruzione del casale di Contessa, da tempo abbandonato e diroccato, è avviata nella seconda metà del secolo XV da soldati albanesi, che prestano servizio per il re di Napoli.

Secondo Nicolò Chetta inizialmente i soldati albanesi si stabiliscono nelle vicinanze del Castello di Calatamauro, erigendo le loro tende e costruendo dei ricoveri provvisori (katò) con pietre e canne. Si trasferiscono quindi nella contrada Muzgat (località attigua all’attuale Contessa), con sistemazione ancora provvisoria in tende e katò. Quando perdono ogni speranza di ritornare in patria (morte di Scanderbeg, 1468) cominciano a costruire delle case stabili attorno alla chiesa dell’Annunziata.

## Fondazione e denominazione

In merito all’origine di Contessa Entellina i discendenti degli Albanesi (“arbëreshë”) sostengono di essere loro i fondatori di questo comune, mentre i “liti” (latini nel senso di contessio-ti non di origine albanese) affermano che Contessa esiste già prima dell’arrivo degli Albanesi. Le due tesi hanno entrambe un fondo di verità. Il casale (Vinea Comitissae) esiste prima dell’arrivo degli Albanesi, che ne avviano la ricostruzione e lo ripopolano nella seconda metà del secolo XV, essendo abbandonato e disabitato, come attestato da alcuni storici <sup>(1)</sup>.

Gli Albanesi sono quindi i fondatori di Contessa dell’Era Moderna, che si sviluppa significativamente solamente dopo il 1500, quando sono sottoscritti i Capitoli di concessione dei feudi di Contesse e Serradamo.

Le fortezze, le città ed i casali, esistenti prima del 1450 nel territorio di Contessa, non hanno però alcun legame storico e culturale con la **nuova Contessa**, ricostruita dagli Albanesi. L’attuale **comunità italo-greco-albanese** si distingue infatti dai precedenti insediamenti per la diversità etnica, linguistica e religiosa.

L’originaria **Vinea Comitissae** è successivamente denominata **Casale Comitissae** e poi **Contessa**, cui infine, per non confonderla con altre località omonime, nel 1875 viene aggiunto l’aggettivo **Entellina**, per la presenza nel suo territorio dell’antica città di Entella.

L’attuale denominazione pertanto è **Contessa Entellina**, in albanese **Kuntisë** ed in siciliano **Cuntissa**.

### Nota

<sup>(1)</sup> Tomaso Fazello scrive (D.1, L.X) che il casale di Contessa fu ricostruito ed abitato da quei Greci (Albanesi), che in passato si erano fermati a Bisiri, castello nel territorio di Mazara.

Anche Rocco Pirri, nella sua opera sulla Chiesa di Agrigento (L.3, pag. 249), riporta che il casale di Contessa, ubicato nelle vicinanze del Castello di Calatamauro, dal 1450 fu ripopolato e ricostruito da alcuni greci (albanesi) provenienti da Bisiri.

Rocco Pirri informa inoltre che questi bisirioti seguivano il rito greco e facevano celebrare le funzioni religiose in una cappella dedicata alla SS.ma Annunziata.

Infine lo storico Vito Amico, nel Dizionario Topografico di Sicilia (V. II, pagina 207), riporta che alcuni greci (albanesi), che abitavano il Castello di Bisiri, si trasferirono nel casale di Contessa, da tempo abbandonato e distrutto.



## Nga themelimi i Kuntisës arbëreshe deri vitin 1521

Ka pak se disa studiues arbëreshë kanë shprehur dyshime mbi themelimin e Kuntisës nga Arbëreshët që sipas mendimit të disa historianë si Pirri, Amico, Fazello, e të tjerë, kle bërë te viti 1450, për hir të ushtarë arbëreshë, që vjin nga Byzyri (në luginën e Maxarës) duke menduar më të vertetepëraninë e ushtarëve arbëreshë në Sicilipas ndishmën e dhënë nga viti 1460 rregjit të Napolit kundër baronëve kryengritësi dhe Anzhuinëve çilat ushtri janë mundur nga armiqtë te viti 1461. Disa ushtarë arbëreshë, me familjet mbahe, prandaj, pas kesaj data, si në feudet e dhëna nga rregji i Napolit Skënderbeut ( Monte S. Anxhelo, Trani e S.Xhovani Rotondo) si në lokalitet e tjera e rregjirisë së Napolit.

Del, në fakt, gjë më të besueshme se fshati i Kuntisës, për pak qëro i lënë dhe i dërmuar, nga e gjymsa e dytë e shekullit XV-të të jetë ndërtuar dhe ripopluar nga disa ushtarë arbëreshë që kishin ndihmuar rregjin e Napolit. Sipas mendimit e Zef Schiro dhe të Nikollës Keta, vetëm pak ushtarë mbahen në fshatin e Kuntisës, ndërsa të tjerët prirën të shërbejnë për rregjin e Napolit dhe të tjerë në sosje, prirën ta ruajnë mëmëdheun e tyre nga Turqit.

Kur po grupet e vegjël e Arbëreshëve, që mbahen në lokalitet e banuara nga popullsia e vendit njize zbierën identitetin e vet fetar, etnik dhe kulturor, për kundrazi Arbëreshëh që përbëjnë popullsinë e vetme të fshatrave nga ata të rindërtuara dhe te ripopulluar duke krijner, si në Kuntisë colonie arbëreshë, ku mund të praktikojnë lirisht gjuhën, ritin, kostumet e zakonet e veta.

Sipas së shkruames së Nikollës Keta katermbëdhjetat familje arbëreshë se kahësisht mbahen në afërsitë e kështelljës se Kalatamaurit, zonë Shirrota, me tenda dhe me katonj, shpërngulen njize në zonën e Muzgave, lokalitet ndanë fshatit të Kuntisës.

Rënia e fortesave të Skodrës e të Krujes dhe vdekja e Skënderbeut (1468), heroi shqiptar ce për shumë viet kish kufuar kundër Turqve, ndih pushtimin e Shqipërisë dhe ze fill ish përngulljen madhe të të mëzguarit civilë nga Gastishulli balkanik, të cilet, për të ikur nga sundimi osman, dhe ta mbajtur besimin krishterë, gjejnë strehë në Itali dhe themelojnë shumë coloni veçanërisht në jug. Kjo shpërngulje, që vazhdon në menyren e konsiderueshme deri vitit 1532, kur Turqit marrën qytetini e Koronës në More, intereson edhe Kuntisën, kryesisht pas vitit 1500, kur një grupë i familjeve arbëreshë, këtu i qëndruar nga gjymsa e dytë e shekullit XV-të ze fill të zmadhohej me ardine e Arbëreshëve të ikur.

Disa Arbëreshë të mërguar stabilizohen në fakt, në krahinën e Puljes dhe të tjerë ndërsa qëndrojnë për pak qëro se pastaj do të shkojnë në lokalitete të tjera. Prandaj kur ata zbierën çdo sprenxë të prirën në mëmëdhe, zënë fill të stisin shpitë rreth kllishës e Nuncjatës dhe pas në afërsitë. Fshati i Kuntisës, në fakt, zhvillohet numerikisht me ardhjen e arbëreshëve të tjere dhe te viti 1516 numërohen 68 familje.

## Dalla fondazione di Contessa albanese al 1521

Alcuni studiosi hanno recentemente espresso delle riserve sulla data di fondazione di Contessa albanese, avvenuta nel 1450 secondo Pirri, Amico, Fazello, ed altri storici<sup>(1)</sup>, ad opera di soldati albanesi provenienti da Bisiri (Mazara del Vallo), ritenendo più attendibile la presenza di soldati albanesi in Sicilia dopo il loro prezioso aiuto dato dal 1460 al re di Napoli contro i baroni ribelli e gli Angioini, le cui truppe sono sconfitte nel 1461. Alcuni soldati albanesi, con le loro famiglie, si stabiliscono infatti dopo tale data sia nei feudi concessi dal re di Napoli a Scanderbeg (Monte S. Angelo, Trani e S. Giovanni Rotondo) sia in altre località del Regno delle Due Sicilie. Risulta pertanto più attendibile supporre che il casale di Contessa, rimasto per qualche tempo abbandonato e diroccato, dalla seconda metà del secolo XV sia ricostruito e ripopolato da alcuni soldati albanesi, che avevano prestato servizio per il re di Napoli.

Secondo Giuseppe Schirò<sup>(2)</sup> e Nicolò Chetta<sup>(3)</sup> solo alcuni di questi soldati rimangono nel casale di Contessa, mentre altri tornano a prestare servizio per il re di Napoli ed altri infine tornano a difendere la loro patria minacciata dai turchi.

Mentre i piccoli nuclei di Albanesi, che si stabiliscono in località già abitate da popolazione locale, ben presto perdono la loro identità religiosa, etnica e culturale, la conservano invece gli Albanesi che costituiscono la popolazione esclusiva dei casali da loro ricostruiti o ripopolati, dando origine, come a Contessa, alle colonie arbëreshë, dove possono liberamente praticare lingua, rito, costumi e usi propri. Secondo Nicolò Chetta le 14 famiglie albanesi, che provvisoriamente si stabiliscono nelle vicinanze del Castello di Calatamauro, contrada Scirota, con tende e ricoveri provvisori di pietre e canne (*katdi*), si trasferiscono ben presto nella contrada Muzgat, località attigua al casale di Contessa.

La caduta delle fortezze albanesi di Scutari e di Croja (1467) e la morte di Scanderbeg (1468), l'eroe albanese che aveva per decenni combattuto i Turchi, favorisce l'occupazione dell'Albania ed avvia il grande esodo di profughi civili dai Balcani, i quali, per sfuggire alla domi-

### Note

<sup>(1)</sup> Nota (1) del Capitolo I

<sup>(2)</sup> "Canti Tradizionali ed altri saggi delle Colonie albanesi di Sicilia" di Giuseppe Schirò (Napoli, 1923 - Stab. Tip. Luigi Piero & Figli)

<sup>(3)</sup> "Tesoro di Notizie su de' Macedoni" - Libro III, capitoli II e III (Helix Media Editore per conto del Comune di Contessa Entellina, anno 2002)

<sup>(4)</sup> "Le Origini di Contessa Entellina nell'ambito della fondazione delle colonie greco-albanesi di Sicilia" di Ignazio Parrino (Comune di Contessa Entellina, anno 2000 - Atti del convegno "550° di fondazione di Contessa Entellina: 1450-2000")

<sup>(5)</sup> "Sull'origine e fondazione del Comune di Contessa, colonia greco-albanese di Sicilia" di Spiridione Lojacono (Palermo, 1880 - Stabilimento Tipografico Virzi)

<sup>(6)</sup> "Guida illustrata delle colonie albanesi in Sicilia: Contessa Entellina" di Alessandro Schirò (Palermo, 1923 - Stabilimento lito-tipografico A. Di Carlo & C. Editori)



Sipas së shkruames së Nikollës Keta komuniteti arbëresh e Kuntisës deri vitit 1517 mbjell dherat e feudeve atje ku kish marrë vend, në bazë të dhënieve të veçianta, të ndërruara periodikisht, një-here çës'kishi mundësi për ti pasur dhënie të përhershme, midis kapitujt , sepse përçë i formuar nga një numër familjesh miaft i paktë. Të tjera coloni siku-arbëreshe numërikisht më të mëdha, kanë ndërsa më parë se Kuntisa kapitujt ( në vitin 1482 Palac Adriano, në vitin 1488 Hora e Arbëreshëve, në vitin 1488 Biankavila, në vitin 1501 Muxxisi) që ndër privilegjet e ndryshme, parashikojn dhënien e autonomisë në administrimin e disa pikëpamjeve të jetës së bashkësisë.

I pari akt formal i dhënies së feudeve Arbëreshëve të fshatit të Kuntisës isht përbërë nga një kontraktë, i përcaktuar në Quzë te notari Françesk Floreno në ditën 14 dhjetor 1517, me të cilën Alfonzi Tardona Peralta jep me qira për nënt vjet feudet e Serradamt dhe të Kuntisavet për tak-sën vjetore të 32 onçë.

Nënshkruajnë të tillën kontrakte disa kryefamiliarë “aq për emër të vet sa në emër dhe për pjesë të të gjithë banorëve të tjerë të pranishëm dhe te ardhshëm.

E tilla kontraktë parashikon, nga të tjerat gjëra” të drjtën të bëhen shpitë për përdorim të ekonomisë, bujqësore dhe të mbahen cilindro lloj kafshësh” dhe të tjera kushte shumë të dobishme dhe veçanërisht: vendbanim i përhershëm në fshat, statut, garanci dhe ndihma në përbashkësi, zgjedhje ndër ata të kapitanit, të gjyqtarëve, të noterit etj.

Fshati i Kuntisës për kushtin e tij të vasalitetit iu jep, baronit të tij të drejtën të ketë XXVI vend në Parlamentin e Siçilisë.

Me një akt të nënshkruar te notari Françesk Floreno, në datën 18 nëntor 1520, Arbëreshët e Kuntisës, të përfaqësuar nga Palumbo d’Ermi, Luka Karnesi, Paolo Zamandà dhe Gjergji Karnesi, detyrohen të mund të vijën në fshat 100 familje mbrënda katër muaj, duke ndërruar me leje, dhënie dhe shkarkime, që janë formalizuar me dhënien e kapitujve të ditës 2 dhjetor 1520 nga zoti Alfonz Kardona Peralta.

Me aktin e mëpastajshëm të notartit, në datë 18 shtator 1521, dhënja e kapitujve isht zgjeruar mbi arbëreshët që kanë ardhur nga ishulli i Andros.

Të parathënë të arbëreshë, te ikur nga Andros me anijen, janë mbajtur te fëloqa bashkë me familjet e tyra në Mesinë njera kur zoti Alfonz Tardona Peralta i paguan çmimin e prurjes 32 onçe dhe 9 tari, me detyrimin të mbaheshin në fshatin e Kuntisës.

Ndodhjet kryesore që drejt ose zhdrejt interesojnë komunitetin e Kuntisës janë sjell në sintezë kronologjike që vjen pas ( periudhe 1450-1521).

- Viti 1450** Disa ushtar arbëreshë që vijën nga Bizyr themelojnë Kuntisën, sipas mendimit të disa historianë.
- Viti 1452** Vdes Katerina Peralta, fshati i Kuntisës shkon të birit Antonino Tardona Peralta.
- Viti 1457** Rregj Alfonz lejon përjetë festën dhe ferën e Shën Mërisë (Asuncjonës) (14-15 gusht) te Shën Mëria e voshkut, në të cilat marrën pjesë banorët e fshatrave ndanëz.
- Viti 1460** Ushtarë arbëresh ndihën rregjin e të dyve Siçili dhe e lirojën në Barletë, errethuar nga Anzhuinët.

nazione ottomana e conservare la fede cristiana, si rifugiano in Italia e fondano parecchie colonie, specialmente nel Meridione<sup>(4) (5) (6)</sup>.

Questo esodo, che continua in maniera significativa fino al 1532 quando cade sotto i turchi la città di Corone nella Morea, interessa anche Contessa, soprattutto dopo il 1500, quando il piccolo nucleo di famiglie albanesi, ivi rimasto dalla seconda metà del secolo XV, comincia ad incrementarsi con l’arrivo di profughi civili albanesi.

Alcuni profughi si stabiliscono infatti nella regione pugliese definitivamente ed altri invece vi rimangono provvisoriamente in attesa di trasferirsi in altre località.

Svanita quindi ogni speranza di ritornare in patria, i primi Albanesi di Contessa cominciano a costruire delle abitazioni stabili attorno alla chiesa dell’Annunziata e poi nelle zone attigue. Il Casale di Contessa infatti si sviluppa numericamente con l’arrivo di altri profughi albanesi e nel 1516 conta già 68 famiglie.

Secondo Nicolò Chetta<sup>(7)</sup> la comunità albanese di Contessa fino al 1517 coltiva i feudi, su cui è insediata, in base a particolari concessioni, rinnovate periodicamente, non potendo ottenere concessioni permanenti, mediante i Capitoli, perché costituita da un numero di famiglie piuttosto modesto. Altre colonie siculo-albanesi, più consistenti numericamente, ottengono<sup>(8)</sup> invece prima di Contessa i Capitoli (nel 1482 Palazzo Adriano, nel 1488 Piana dei Greci, nel 1488 Biancavilla, nel 1501 Mezzojuso), che, tra i vari privilegi, prevedono la concessione di autonomia nella gestione di alcuni aspetti della vita comunitaria.

Il primo atto formale di concessione di feudi agli Albanesi del casale di Contessa è costituito da un contratto, definito a Chiusa presso il notaio Francesco Florena il 14 dicembre 1517, col quale Alfonso Cardona Peralta concede, in affitto per nove anni, i feudi di Serradamo e di Contesse per il canone annuo di 32 onze<sup>(9)</sup>.

Sottoscrivono tale contratto alcuni capi-famiglia “tanto in nome proprio quanto in nome e per parte di tutti gli altri abitanti presenti e futuri”<sup>(10)</sup>.

Tale contratto prevede, tra l’altro, “il diritto di farvi case ad uso di masseria e di tenervi qualsiasi specie di animali” ed altre condizioni molto vantaggiose ed in particolare: dimora definitiva nel casale, statuto, franchigie eusi civici, elezione tra loro del capitano, dei giurati, del mastro notaro, ecc.

Il casale di Contessa, per la sua condizione di vassallaggio, conferisce al suo barone il diritto di occupare il XXVI posto nel Parlamento della Sicilia.

Con un atto sottoscritto presso lo stesso notaio Florena il 18 novembre 1520 gli Albanesi di Contessa, rappresentati da Palumbo d’Ermi, Luca Carnesi, Paolo Zamandà e Giorgio Carnesi, si impegnano a far venire nel casale 100 famiglie entro 4 anni, ottenendo in cambio grazie, con-

#### Note

<sup>(7)</sup> Opera citata alla nota 3

<sup>(8)</sup> “I Capitoli delle Colonie greco albanesi di Sicilia dei secoli XV e XVI” di Giuseppe La Mantia (Comune di Palazzo Adriano, anno 2000 - Ristampa anastatica)

<sup>(9)</sup> Vedere note 2, 3 e 4

<sup>(10)</sup> vedere nota 8

<sup>(11)</sup> Vedere note 3, 4 e 8

<sup>(12)</sup> vedere nota 2



- Viti 1462** Disa ushtar çë vijën nga Bizyr e lënë Kuntisën dhe shkojën në Shqipëri e Skënderbeut për ta ruajën Shqipërinë nga Turqit.
- Viti 1467** Ze fill mërgimi Arbëreshëve civilë drejt Italisë.
- Viti 1468** Në Shqipëri vdes Kastrioti dhe aq arbëreshë, për sa mos të qëndrojnë përposh Turqve, ikën në Itali.
- Viti 1491** Me bollën e Papës Inoçenc III-të manastiri i Shën Mërisë e voshkut isht Dhënë kallogjervë olivetanë.
- 1515-1516** Në këte periudhë, sëmundjet infektive shpopullojnë aq zona e Sicilisë (qytete dhe përjashte).
- Viti 1516** Konti Tardona Peralta pronon arbëreshët në Kuntisë. Fshati bën 68 familje.
- 14-12-1517** Me akt e notarti Floreno nga Quza janë dhënë me qira, për nëntë vjet, Arbëreshëve, feudet e Serradamt dhe të Kuntisave për 32 onçë te viti.
- 15-05-1518** Një të Shkurtër të Papës Leone III-të jep lejen Arbëreshëve të respektojnë ritin grek-bizantin dhe përgatit të mos jenë penguar nga pëshkopet e vendit.
- 01-016-1518** Fshat i Kuntisës shkon Alfonziti II-të Tardona Peralta, i cili në datë 2 dhjetor 1520 jep meqira Arbëreshëve të Kuntisës (kapitujt te notari Floreno nga Quza) feudat e Kuntisave dhe të Serradamt.

cessioni e immunità, che sono formalizzate con la concessione dei Capitoli del 2 dicembre 1520 da parte di don Alfonso Cardona Peralta<sup>(11)</sup>.

Con successivo atto notarile del 18 settembre 1521 la concessione dei Capitoli di Contessa viene estesa agli Albanesi arrivati dall'isola di Andros<sup>(12)</sup>.

I predetti Albanesi, fuggiti da Andros in nave, sono tenuti prigionieri con le loro famiglie a Messina<sup>(13)</sup> fino a quando don Alfonso De Cardona Peralta paga all'armatore il costo del trasporto, pari a 32 onze e 9 tari, con l'impegno dei medesimi di stabilirsi nel casale di Contessa. Gli eventi principali che, direttamente o indirettamente, interessano la comunità di Contessa, per il periodo 1450-1521, sono riportati nella seguente sintesi cronologica.

- Anno 1450** Secondo alcuni storici (1), alcuni soldati albanesi, provenienti da Bisiri, fondano l'odierna Contessa.
- Anno 1453** Morta Caterina Peralta il casale di Contessa passa al figlio Antonino.
- Anno 1457** Il re Alfonso autorizza in perpetuo la festa e la fiera della Assunzione (14-15 agosto) a S. Maria del Bosco, cui partecipano gli abitanti dei casali limitrofi.
- Anno 1460** Soldati albanesi vengono in aiuto del Re delle Due Sicilie e lo liberano a Barletta, assediata dagli Angioini.
- Anno 1462** Alcuni soldati bisirioti lasciano Contessa per andare a difendere, al comando di Skanderbeg, l'Albania invasa dai musulmani.
- Anno 1467** Cadute nelle mani dei turchi Croja e Scutari inizia l'emigrazione di civili albanesi verso l'Italia.
- Anno 1468** Muore in Albania Skanderbeg e molti albanesi, per non rimanere sotto i musulmani, si rifugiano in Italia.
- Anno 1491** Con Bolla del Papa Innocenzo III il monastero di S. Maria del Bosco è affidato ai Monaci Olivetani.
- 1515-1516** In questo periodo malattie infettive spopolano parecchie zone della Sicilia (città e campagne).
- Anno 1516** Il conte Cardona Peralta accoglie profughi albanesi a Contessa. Il casale conta 68 fuochi (famiglie).
- 14.12.1517** Con atto del notaio Floreno di Chiusa vengono concessi in affitto, per nove anni, agli Albanesi i feudi di Serradamo e Contesse, per 32 onze annuali.
- 15.05.1518** Un Breve del Papa Leone III permette agli Albanesi l'osservanza del rito greco e dispone che al riguardo non siano impediti dai vescovi del luogo.
- 01 .06 1518** Il Casale di Contessa passa ad Alfonso II Cardona Peralta, che il 2 dicembre 1520 agli Albanesi di Contessa concede in enfiteusi (Capitoli notaio Florena di Chiusa) i feudi di Contesse e Serradamo.

## Note

<sup>(13)</sup> vedere nota 3

## Kuntisa në shekullit XVI-të

*Ardhja e Arbëreshëve nga ishulli i Andros, grup i madhe dhe homogjen për gjuhë dhe për etni, patjetër përbën një prani që në menyre kuptimplote ndikon mbi zhvillimin kulturor të Kuntisë (gjuhë, zakone, kostume), më parë i karakterizuar nga të ikurit që kanë arritur nga lokalitete të ndryshme të gadishullit balcanik, si evidenciohet nga mbiemrat të shkruara në disa dokumente arkivi.*

*Për tërë shekullin XVI-të vazhdojnë sa të vijën në Kuntisë Arbëreshë, ndërsa isht i parëndësishëm imigrimi nga horët ndanëz.*

*Nga sinteza kronologjike e ndodhjeve kryesore, përpash të shkruar, për tërë shekullin XVI-të nyjarjet më të rëndësishme në fshatin Kuntisë janë: prania e klerit grek-bizantin (Dimitri Trapelano, vikar famullitar te viti 1589), ngritje e rëndësishme të banorët arbëreshë për ardhjen e të mërguarve të tjerë nga Balkanët o nga coloni të tjera arbëreshe, prona e fshatit të Kuntisë shkon te viti 1577, nga familja Tardona Peralta në familjen Tardona Xhoeni.*

- Viti 1521**      *Arbëreshët që vijën nga ishulli i Andros, mbahen në Kuntisë.*
- Viti 1548**      *Në fshatin e Kuntisë rrinë 98 familje më shumë se 500 banorë.*
- Viti 1570**      *Në Kuntisë janë 203 familje dhe 875 banorë.*
- Viti 1574**      *Epidemi murtaje në Siçili.*
- Viti 1577**      *Fshati i Kuntisë shkon nga zotërinjtë Tardona Peralta zotërinjve Cardona Gioeni.*
- Viti 1583**      *Në Kuntisë janë 676 banorë dhe 165 familje. Kuntisa ka edhe detyrimin të Jap(ënj) 11 fantë.*
- Viti 1589**      *Dimitri Trapelano, i emëruar viukar famullitar të klishës grek-bizantine.*
- Viti 1593**      *Mbiemrat e shkruar në regjistrimin e këtij viti janë të gjithë nga origjinë arbëreshe.*
- Viti 1594**      *Klisha e Nuncjatës isht shumë e shkatërruar dhe duhet të bëhen shërbime Mirëmbatjtjeurgente.*

## Contessa nel secolo XVI

L'arrivo dei profughi albanesi dall'isola di Andros, gruppo numeroso ed omogeneo per lingua ed etnia, certamente costituisce una presenza che significativamente influisce sulla evoluzione culturale di Contessa (lingua, costumi, tradizioni), prima caratterizzata dai profughi arrivati da varie località dei Balcani, come risulta dai cognomi riportati in documenti d'archivio<sup>(1)</sup>.

Per tutto il secolo XVI continuano ad arrivare a Contessa profughi albanesi, mentre è irrilevante l'immigrazione dai paesi limitrofi<sup>(2)</sup>.

Dalla sintesi cronologica dei principali avvenimenti, di seguito riportata, per tutto il secolo XVI gli eventi più importanti nel casale di Contessa sono: primo riscontro documentato della presenza di clero Greco (Demetrio Trapesano, vicario curato nel 1589), incremento notevole degli abitanti albanesi, per l'arrivo costante di nuovi profughi dai Balcani o da altre colonie italo-albanesi, la proprietà del casale di Contessa passa nel 1577 dalla famiglia Cardona Peralta alla famiglia Cardona Gioeni.

**Anno 1521**      I profughi albanesi venuti dall'Isola di Andros si stabiliscono a Contessa.

**Anno 1548**      Nel casale di Contessa abitano 98 famiglie (oltre 500 abitanti).

### Note

<sup>(1)</sup> Cognomi dei capi-famiglia albanesi, che, a nome dell'intera comunità, firmano l'atto di affitto per i feudi Serradamo e Contesse (atto notaio Florena di Chiusa del 14 dicembre 1517): Palumbo d'Ermì, Giorgio Carnesi, Luca Carnesi, Giovanni Busicchi, Anastasio Schirò, Nicola Zamandà, Giovanni Busicchi, Giacomo Musacchi, Giovanni Caglexera, Antonio Stillichi, Nicolò Musacchi, Antonio Carnesi, Lorenzo Casesi, Giorgio Carnesi minore, Giovanni Lala, Teodoro Musari, Bartolomeo Ribetta.

Cognomi dei capi-famiglia albanesi, che, a nome dell'intera comunità, firmano i Capitoli (concessione in enfiteusi) per i feudi Serradamo e Contesse: (atto notaio Florena di Chiusa del 2 dicembre 1520): Palumbo d'Ermì, Paolo Zamandà, Luca Carnesi, Teodoro Schirò, Francesco Chisesi, Paolo Cavalcanti, Giovanni Zamandà (Albanesi del Peloponneso) Giovanni Busicchi, Anastasio Schirò, Nicola Zamandà, Giovanni Busicchi, Giacomo Musacchi, Giovanni Caglexera, Antonio Schillitti, Nicolò Musacchi, Antonio Carnesi, Lorenzo Casesi, Giorgio Carnesi minore, Giovanni Lala, Teodoro Musari, Bartolomeo Ribetta.

Cognomi albanesi tratti dall'atto di vassallaggio del 18 settembre 1521: Sagali Curbi senior, Antonio Lopes, Pietro Lopis, Dimitri Serveja, Giovanni Curbi, Michele Musacchi, Nicola Gerbinus, Teodoro Nicolosi, Giovanni Petta, Pietro Musacchi, Sagali Curbi junior, Giorgio Lopis, Angelo Petta junior, Nicola Lala, Pietro Lopis minor, Giorgio Lopis, Tommaso Manali, Demetrio Lopis, Agrlandus Musachi, Angelo Curbi, Demetrio Curbi, Giovanni Custagliorsi (tutti arrivati dall'isola di Andros) e Francesco Casesi, Paolo Zamandà e Palumbo d'Ermì (già residenti a Contessa).

<sup>(2)</sup> Cognomi tratti dal Riveolo del 1593 (molte famiglie portano lo stesso cognome):

Barbakja, Barcia, Barcja, Barghia, Bello, Braylla, Brepa, Burlishi, Calivà, Camaza, Carnesi, Casesi, Cavalcanti, Chetta, Chiulla, Clepa, Clepia, Cuchja, Lesi, Comizi, Conti, Dara, Dorsa, Dragotta, Dulchi, Dulci, Flocca, Franco, Girbira, Grassia, Grignuri, Guidera, Guguna, Ingrignera, Lala, Lamsza, Licursi, Macaluso, Manali, Masi, Masza, Motira, Musaccia, Musacchi, Mustacchio, Parrino, Pirchi, Popada, Ribetta, Scariano, Schirò, Sciambra, Scurdilj, Taglotta, Tharma, Trapezano, Vedria, Vitagliotta, Zamandà.



*Në këte kontekst të përgjithëm, në shekullin XVI-të komuniteti arbëresh e Kuntisës forcohet, stisen shpi të reja dhe lehen të parat gjitoni, dherat janë bonifikuara nga Arbëreshët dhe janë mbiel-  
lë me dhrithëra, pemë, vreshta dhe ullishte.*

- Anno 1570** A Contessa risultano 203 fuochi e 875 abitanti.
- Anno 1574** Epidemia di peste in Sicilia
- Anno 1577** Il casale di Contessa passa dai signori Cardona Peralta ai Cardona Gioeni.
- Anno 1583** A Contessa risultano 676 abitanti e 165 fuochi. Contessa ha inoltre l'onere di fornire 11 fanti di milizia.
- Anno 1589** Demetrio Trapesano nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1593** I cognomi riportati nel Rivelò di tale anno sono tutti di origine albanese.
- Anno 1594** La chiesa SS. Annunziata risulta molto rovinata e necessita di interventi di manutenzione urgente.

In questo contesto generale favorevole nel secolo XVI, la comunità arbëreshe di Contessa si consolida: raddoppiano le famiglie residenti, vengono costruite nuove case e sorgono i primi quartieri<sup>(3)</sup>, le terre ottenute in enfiteusi, bonificate dagli Albanesi, vengono coltivate a cereali, frutteti, vigneti e oliveti.

#### Note

(3) Nel rivelò del 1593 sono citati i quartieri, che prendono il nome quasi esclusivamente dalle famiglie residenti (Schirò, Gudera, Dimitri Musacchia, Macaluso, Mustacchia, Dimitri Dulci, Brivatura, Carnesi, Licursi, Pietro Calivà, Giorgio Maza) eccetto i quartieri S. Nicolao e Brivatura.



## Kuntisa në shekullin XVII-të

*Feja e Krishterë e Arbëreshëve, e shpallur sipas traditës lindore dhe zakonisht e çituar edhe në kapitujt, isht ruajtur nga riti bizantin; ajo lidhet në shekujt e parë me vendet e origjinës së Arbëreshëve, pastaj, për shkak të pranisë së peshkopëve çë dorëzojën priftërinj dhe të institucioneve të veta të formimit fetar dhe kulturor ( kullëxhi grek në Romë, Manastiri basilian në Mexojuzo, seminari grek-arbëresh në Palermo).*

*Ndryshimi i ritit, i gjuhës liturgjike, i të folmes, i zakoneve dhe i kostumeve të Arbëshëve shkakton mosdurime dhe pabesime qoftë ndër popullsitë lokale qoftë ndër peshkopët litinj, në të cilin juridiksion janë nënshtruar.*

*Në fillim, njera në shekullin XVII-të, për këto kushte e për mungesën e klerit të ritit grek-bizantin, edhe arbëreshët njëherë çë ngë kanë institucione të veta për formimin fetarë, shumë famulli të ritit bizantin janë latinizuar duke përkufizuar vdekjen e ritit bizantin, në disa komunitete, megjithatë duke vazhduar të rrojën gjuha, zakonet dhe kostumet arbëreshë.*

*Brënda këtyllit kontekst fetar-krishtar, në shekullin XVII-të komuniteti i fshatit të Kuntisës isht interesuar nga shumë ngjarje të rëndësishme, çë do të karakterizojën në shekujt emëpastajshëm identitetin e saj shoqëror, ekonomik, kulturor dhe fetar, si del nga sinteza kronologjike, pa ndërprerje ekspozuar.*

**Viti 01-06-1603** *Me dekretin e peshkopit të Xhixhentit isht aprovuar statuti i " Shoqates së Shën Mërisë së Favarës" çë isht ashtu kanonikisht e njohur me ndejen në klishën me të njejtin emër, e vënë jashtë dheut.*

**Viti 1609** *Prifti Xhakomo Smerilo nga Xhuliana, meshon në Kuntisë martesën Klesi/Barça, në mungesë thomse të klerit të ritit grek-bizantin.*

**Viti 1612 – 1614** *Epidemi murtaje në Siçili.*

**Viti 1613** *Romano Niçexhero isht emëruar famullitar i klishës bizantine.*

**Viti 1616** *Provë e peshkopit të Xhixhentit thomse në mungesë të klerit të ritit bizantin, sa mund ta shkonij komuniteti i Kuntisës me ritin liti, por pas se banorët bëjën kërkesë për prishjen e kësaj prove, Selia e Shejte, me letrën e ditës 7 tetor 1624*

## Contessa nel secolo XVII

La fede cristiana degli Italo-albanesi, professata secondo la tradizione orientale e solitamente citata anche nei Capitoli, viene conservata per opera del clero di rito bizantino, nei primi secoli proveniente dalle terre di origine dei profughi e successivamente per la presenza di vescovi ordinanti e di proprie istituzioni di formazione religiosa e culturale (Pontificio Collegio Greco a Roma, Monastero basiliano a Mezzojuso, Seminario Greco-albanese a Palermo).

La "diversità" del rito, della lingua liturgica, della lingua parlata, degli usi e dei costumi degli Albanesi provoca tuttavia delle insofferenze e delle diffidenze sia tra le popolazioni locali sia tra i vescovi latini, alla cui giurisdizione sono sottoposti.

All'inizio, fino al secolo XVII, per tali circostanze e per la carenza di clero di rito greco, non disponendo ancora gli arbëreshë di propri istituti di formazione religiosa, molte parrocchie di rito bizantino sono latinizzate determinando la scomparsa del rito orientale, in alcune comunità, pur continuando a sopravvivere la lingua, gli usi ed i costumi albanesi.

Nell'ambito di tale contesto religioso-ecclesiastico, nel secolo XVII la comunità del casale di Contessa è interessata da una serie di importanti eventi, che caratterizzeranno nei secoli successivi la sua identità sociale, economica, culturale e religiosa, come emerge dalla sintesi cronologica di seguito esposta (in neretto le date più significative).

**01. 06. 1603** Con decreto del vescovo di Girgenti viene approvato lo statuto della "Confratria di S. Maria della Favara", che viene così canonicamente riconosciuta con sede nella chiesetta omonima, situata fuori terra.

**Anno 1609** Don Giacomo Smeriglio di Giuliana celebra a Contessa le nozze Clesi/Barcia, in assenza forse di clero di rito greco.

**Anno 1612-14** Epidemia di peste in Sicilia

**Anno 1613** Romano Nicexhero è nominato curato della chiesa greca.

**Anno 1616** Tentativo del vescovo di Girgenti, forse in assenza di clero di rito greco, di far passare al rito latino la comunità contessiota, ma, a seguito del ricorso dei contessioti, la Santa Sede, con lettera del 7 ottobre 1624 del Sant'Ufficio, ordina

- të Inkuizionit, urdhëron peshkopit të Xhixhentit të mos pengonij respekt min e ritit bizantin në Kuntisë.
- Viti 1619** Francesco Muskona isht bërë vikar famullitar i klishës grek-bizantine.
- Viti 1621** Në Kuntisë isht dokumentuar prania e priftërinjve të ritit bizantin dhe roman.
- Viti 1621** Në regjistrimin e këtji vit në Kuntisë janë 679 banorë (161 familje).
- Viti 1624** Prifti Mateo Vernaçi nga Quza ka rolin e kapelanit për litinjët e Kuntisës me ftesën e parakat arbëresh.
- Viti 1630** Me letrën papnore isht përgatitur transferimi i pesë fshatrave ndër të cilat Kuntisa, nga dioqeza e Xhixhentit në dioqezën e Palermos, por me kërkesën e peshkopit të Xhixhentit letra isht kthyer.
- Viti 1634** Prifti Diego Foresta nga Kaltabellota isht emëruar kapelan për litinjët e Kuntisës.
- Viti 1636** Në Kuntisë jetojnë 909 banorë
- Viti 1641** Fshati i Kuntisës shkon nga zotërinjtë Kardona Xhoeni zotërinjve Kolona Xhoeni.
- Viti 1642** Në Kuntisë janë 220 familje dhe 1003 banorë.
- Viti 1646** Një e rëndë mungesë ushqimi intereson Sicilinë.
- Viti 1648** Gjerji Muzaka isht bërë vikar famullitar e klishës bizantine.
- Viti 1650** Dhimitri Diamante isht emëruar vikar famullitar e klishës bizantine.
- Viti 1652** Në Kuntisë janë 253 familje dhe 996 banorë.
- Viti 1652** Benedikti Marabiti nga Quza gdhend statujen e Shën Mërisë e Favarës, që Përsërit besnikerisht Odigitrjen e Shën Mërisë së Murit.
- Viti 1654** Francesco Xhiulara isht bërë vikar famullitar i klishës bizantine.
- Viti 1658** Vinçenco Musona isht emëruar vikar famullitar i klishës bizantine.
- Viti 1658** Don Leonardo Pino isht kapelan në Kuntisë për litinjët.
- 18-08-1660** Me një dekret peshkopi i Xhixhentit jep të drejtën të krentohet në mënyrën solemne me preçesionën, festa e Shën Mërisë së Favarës (tetë shtator).
- Viti 1667** Vosku karrubelle, ku shpesh fshihen aq "njerëz të keq", isht prerë për ta bërë zonën më e sigurt.
- Viti 1669** Françesko Fikara nga Buzakini isht emëruar kapelan për litinjët.
- Viti 1669** Vizitë në Kuntisë të peshkopit të Xhixhentit. Në klishën liture, përroç së throses madore, ndodhen edhe ajo e Shën Mihailit dhe ajo e Shën Mërisë. Te klisha arbëreshe ndodhen therorja madore e ajo e Shën Kollit.

- al vescovo di Girgenti di non impedire l'osservanza del rito greco a Contessa.
- Anno 1619** Francesco Muscona è nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1621** Risulta documentata la presenza a Contessa di cappellani di rito latino e greco.
- Anno 1621** Nel rivelo di tale anno risultano a Contessa 679 abitanti (161 fuochi).
- Anno 1624** Don Matteo Vernaci di Chiusa svolge le funzioni di cappellano per i latini di Contessa, su invito del parroco greco.
- Anno 1630** Con Breve pontificio viene disposto il trasferimento di cinque casali, tra i quali Contessa, dalla diocesi di Girgenti alla diocesi di Palermo, ma su ricorso del vescovo di Girgenti il Breve viene annullato.
- Anno 1634** Don Diego Foresta di Caltabellotta è nominato cappellano per i latini di Contessa.
- Anno 1636** A Contessa vivono 909 abitanti.
- Anno 1641** Il Casale di Contessa passa dai signori Cardona Gioeni ai Colonna Gioeni.
- Anno 1642** Sono censiti a Contessa 220 fuochi e 1003 abitanti.
- Anno 1646** Una grave carestia interessa la Sicilia.
- Anno 1648** Giorgio Musacchia nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1650** Demetrio Diamante nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1652** Sono censiti a Contessa 253 fuochi e 996 abitanti.
- Anno 1652** Da Benedetto Marabiti di Chiusa Sclafani viene scolpita la statua della Madonna della Favara, che riproduce fedelmente l'immagine Odigitria della Madonna del Muro.
- Anno 1654** Francesco Xhiulara nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1658** Vincenzo Muscona nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1658** Don Leonardo Pino è cappellano a Contessa per i latini.
- 18. 08. 1660** Con un decreto il vescovo di Girgenti autorizza di solennizzare, con la processione, la festa della Madonna della Favara (otto settembre).
- Anno 1667** Il bosco Carrubelle, frequente rifugio di malfattori, viene tagliato per rendere più sicura la zona.
- Anno 1669** Francesco Ficara di Bisacquino nominato cappellano per i latini.
- Anno 1669** Visita pastorale a Contessa del vescovo di Girgenti. Nella Chiesa di S. Maria delle Grazie risultano già, oltre l'altare maggiore, anche quello di S. Michele e della Madonna. Nella chiesa greca risultano l'altare maggiore e quello dedicato a S. Nicola.



- Viti 1669** Shaqata e Sakramentit vepron në Kuntisë.
- Viti 1677** Në njoftimin e guvernatorit e Siçilisë në fshatin e Kuntisë janë 45 shtëpi të reja të stesura shumë mirë.
- Viti 1678** Vizitë e peshkopit të Xhirxhentit në Kuntisë. Te klisa e Shën Mërisë së Hireve janë theoret që ishin te viti 1669. Te klisa arbëreshe janë: therrorja madhore dhe ato të dedikuara Shën Kollit, Shën Mërisë së Odigitritjes e Kryqes së Shejte.
- Viti 1697** Don Luka Muzaka ishte emëruar nga familja Kolona Governor dhe Sekretar i "dheut të Kuntisë".
- Viti 1698** Luka Muzaka ishte bërë vikar kurat për litinjët.
- 09-12-1698** Peshkopi i Xhirxhentit Françesko Ramirez krijon famullinë e ritit liti, me ndeje e përkohshme në klishën e Shën Mërisë së Favarës.
- Viti 1698** N. Luka Skirò ishte emëruar vikar famullitar i klishës bizantin.

Nga regjistrimet e bëra në shekullin XVII-të bëhet të qartë se në këtë periudhë vijën në Kuntisë pak familje arbëreshe, ndërsa shumë arrijnë nga horët ndanë për ta gjetur të shërbyer në territorin e madh dhe të pasur të Kuntisë. Me imigrimin e litinjve ze fill fenomeni i siçilianizimit të Kuntisë (hyrja progressive i dialektit siçilian, i ritit roman, etj...). Komuniteti arbëresh vazhdon t'i ruajë megjithatë ritin, gjuhën, traditat arbëreshe, që deri sot janë të gjallë.

### Shën Mëria e Favarës

Të tria fjalët "Shën Mëria e Favarës" në Kuntisë janë zakonisht vënë ndanë fjalëve "ikonë, klishë, shoqatë, famulli, procesionë dhe varë", duke përcaktuar me nganjë të ato realitetet e ndryshme me karakter fetar, shoqëror, kulturor, artistik dhe kishtar, që vërtetohen në dokumente o në traditën gojore popullore.

Në këtë kapitull janë dhënë lajme mbi ikonën e shejtë e gjetur ndanë një krua, mbi klishën e stisur për ta ruajtur ikonën, mbi shoqatën e themeluar nga besimtarët shumë të devotshëm, mbi procesionën e dedikuar kësaj ikonë dhe mbi famullinë e ritit roman, përçë ndodhje të lidhura me shekullin XVII-të të historisë së Kuntisë, përkundrazi vara, e ndërtuar te viti 1838 dhe nga atëherë e përdorur për procesionën do të jetë përkruar ndër ngjarjet e shekullit XIX-të në kapitullin VI-të.

Thuhet se në fshatin e Kuntisë u ka gjetur një pllakë guri me ikonën e Shën Mërisë, ndanë një burimi, këtu e fshehur, ngë dihet për sa qëro kle. Ngë dihet edhe kur kjo gjetje, nëse më parë ose pas ngullimit të Arbëreshëve në fshatin e Kuntisë.

Kësaj ikonë të shejtë populli spontanisht i dha emërin "Shën Mëria e Favarës" ose "Shën Mëria e burimit" ose "Shën Mëria e Kroit".

Fjala "Favara" (nga gjuha arabe fawarah) ka qëndruar në dialektin siçilian për ta treguar një burim ose një lokalitet ku ndodhet i njëjtin burim.

- Anno 1669** Opera già a Contessa la Congregazione del SS. Sacramento.
- Anno 1677** Nella relazione del Governatore della Sicilia risulta che nel casale di Contessa vi sono 45 nuove case ben costruite.
- Anno 1678** Visita pastorale del vescovo di Girgenti a Contessa. Nella chiesa di S. Maria delle Grazie risultano gli stessi altari rilevati nel corso della visita del 1669. Nella chiesa greca risultano l'altare maggiore, e quelli dedicati a: S. Nicola, Madonna Odigitria e S. Croce.
- Anno 1697** Don Luca Musacchia viene nominato dai Colonna Governatore e Secreto della "Terra della Contessa".
- Anno 1698** Luca Musacchia è nominato vicario curato per i latini.
- 09.12.1698** Il Vescovo di Girgenti Francesco Ramirez istituisce la parrocchia di rito latino, con sede provvisoria nella chiesetta della Madonna della Favara.
- Anno 1698** Nicola Luca Schirò è nominato vicario curato della chiesa greca.

Dai censimenti (rivelati) effettuati nel secolo XVII risulta evidente che in tale periodo giungono a Contessa poche famiglie albanesi, mentre molti arrivano dai paesi vicini per trovare lavoro nel vasto e ricco territorio di Contessa. L'immigrazione di questi ultimi, detti "latini", avvia il fenomeno di sicilianizzazione di Contessa (progressiva introduzione del dialetto siciliano, del rito romano, ecc.). La comunità arbëreshe continua a conservare però il rito, la lingua e le tradizioni albanesi, che sono vivi ancora oggi.

### Madonna della Favara

Le tre parole "Madonna della Favara" a Contessa Entellina vengono solitamente accostate alle parole *immagine, chiesa, congregazione, parrocchia, processione, e vara*, definendo con ciascuna di esse diverse realtà di carattere religioso, sociale, culturale, artistico ed ecclesiastico, che trovano riscontro in documenti o nella tradizione orale popolare.

Nel presente capitolo sono riportate notizie sull'*immagine* sacra trovata vicino ad una fontana, sulla *chiesa* costruita per custodirla, sulla compagnia o *confraternita*, fondata dai fedeli particolarmente devoti, sulla *processione* dedicata a questa immagine e sulla *parrocchia* di rito romano perché eventi riconducibili al secolo XVII della storia di Contessa, invece alla *vara*, costruita nel 1838 e da allora utilizzata per la processione, sarà dedicato uno spazio nella descrizione degli eventi del secolo XIX (capitolo VI).

Si narra che nel Casale di Contessa viene trovata una lastra di pietra con l'*immagine* di una Madonna, nelle vicinanze di una sorgente, ivi nascosta, non si sa per quanto tempo. Non si sa nemmeno quando questo ritrovamento avviene, se prima o dopo l'insediamento degli Albanesi nel casale di Contessa.

Questa immagine sacra viene spontaneamente dal popolo subito denominata "Madonna della Favara" ossia "Madonna della Sorgente" o "Madonna della Fonte".



Edhe sot "Favara" tregon në qendrën e banuar të Kuntisë vendin ku kle gjetur ajo ikonë e shejtë dhe ku ishtë akoma kroi i vjetër, i mbajtur në të shkuarit nga ujët e burimit të vendit. Të muri, që kufizon njërin anë të këtij krua, ndodhet një nikje, që ruan një ikonë e Shën Mërisë.

Kulti i dedikuar Shën Mërisë së Favarës ze fill, prandaj, me gjetjen e ikonës së sipërthënë, që ngë do të jetë ngatërruar me statujen e nderuar akoma sot, e gdhendur te viti 1652 nga Benedikti Marabiti të Quzës.

Kapella e dedikuar Shën Mërisë së Favarës ishtë hapur kultit patietër në shekullin XXVI-të, përçë ndeje të një shoqate kanonikisht të njohur në vitin 1603 nga peshkopi i Xhirxhentit dhe pastaj sigurisht ish më parë se ktij viti.

Ishtë një kapele e vogël, mirë e ruajtur, rregullisht e banueshme në shekullin XVII-të, që te viti 1698 bëhet ndeja e famullisë liture.

Nga vizitat e peshkopit të Xhirxhentit në Kuntisë, të bëra në vitet 1669 e 1678, del se në klishën e Shën Mërisë së Favarës, atëherë jashtë qendrës së banuar, janë therorja qendrore dhe dy therore anësore, të të cilavet një e dedikuar Shën Mërisë së Murit dhe tetra Shën Mihailit.

Në një dokument i mbajtur mirë në arkivin vatican vërtetohet ekzistenca e dy klisha në fshatin e Kuntisë, njera nga këto ishtë e dedikuar Shën Mërisë: një i tillë prift me emërin Benedikt te vitet 1308-1310, paguan për të dy klishat njera Shën Mërisë dhe tetra e Shën Kollit, 14 tarinj. Në dokumentin "Rationes decimarum Italiane në shekujt XIII-të e XIV-të relative Sicilisë" zgjidhet prandaj "Presbiter Benedictus vicecapellanus ecclesiarum Ss. Marie et Nicolai de Vine Comitissae solvit utraque tar. XIII".

Do të ish interesant ta përthellohej mbi këto dy klisha mesjetare, përçë krahasimet aktuale e sigurt ngë i lejojnë ta jenë në përputhje me ato e të dy klishave aktuale të famullive.

Ndërsa klisha e Muncjatës ishtë cituar si në një dokument të vitit 1404 si në kapitujt e vitit 1520, ku zgjidhet se "prifti që do të rrijë në klishë duhet të ketë gjymës sallmë dheu dhe ashtu trashgjintarët e tij... çdo vit duhet të paguhet një onçë në të mirë të kesaj klishë". Përkundra ngë janë dokumente mbi klishën tjetër të fshatit të Kuntisë. Thomse ka klenë krejt e shkatërruar, mbi gërmadhat e saj ishtë rindërtuar në shekullin XVI-të kapela e Shën Mërisë së Favarës e cila ikonë kish klenë gjetur në afërsitë.

Ikona e gjetur ndanë burimit të Favarës ngjall te banorët e fshatit të Kuntisë një spontan dhe të gjallë devocion për Shën Mërinë. Disa besimtare por duan ta shprehën këtë devotshmëri me një dëtyrim fetar të veçantë duke themeluar "Shokatën e Shën Mërisë së Favarës", e njohur kano-nikisht nga peshkopi i Xhirxhentit në datën një qershor 1603.

Kjo ishtë një shoqatë laike si shoqatat e tjera, të lera në shekullin XII-të dhe, të zhvilluara në shekujt të mëpastajshëm, veçanërishtë në shekullin XVI-të, të cilat kanë qëllimin t'i ndihën vëllezërit të sëmurë dhe që gjenden në nevojë, ta ruajnë të vdekurit, ta shoqerojnë në varr dhe të parkalesën për ata.

Këto shoqata bëjnë një trajtë pjesëmarrjeje të komunitetit në jetën fetare me dëtyrimin ta ndihmojnë materialist dhe shpirtërishtë të afërmin.

Çdo kongregacion ishtë dedikuar një shejti mbrojtës, ka një ndeje dhe një statut, zakonishtë i nje-kur nga autoritetet e klishës lokale.

Statuti i klishës së Shën Marisë së Favarës ishtë shkruar nga thanasi Skiro në monografinë cituar më parë mbi Kuntisë. Në të mdryshmit kapituj janë përshkruar finalitete, organizim dhe akti-vitete të shoqatës.

Il termine "favara" (dall'arabo fawarah) è rimasto nel dialetto siciliano per indicare una sorgente o la località dove si trova la sorgente medesima.

Ancor oggi "Favara" indica nel centro abitato di Contessa il luogo dove fu trovata quell'immagine sacra e dove esiste ancora l'antico abbeveratoio, alimentato in passato dall'acqua di una locale sorgente. Nel muretto, che delimita un lato del predetto abbeveratoio, si trova ancora una nicchia, che custodisce una immagine della Madonna.

Il culto dedicato alla Madonna della Favara inizia dunque col ritrovamento dell'immagine predetta, che non va confusa con la statua ancor oggi venerata, scolpita nel 1652 da Benedetto Marabitti di Chiusa Sclafani.

La cappella dedicata alla Madonna della Favara è certamente già aperta al culto nel secolo XVI, perché sede di una congregazione canonicamente riconosciuta nel 1603 dal vescovo di Girgenti e quindi esistente certamente già prima di tale anno.

E' una piccola cappella, ben conservata, regolarmente agibile nel secolo XVII, se nel 1698 diventa sede della parrocchia latina.

Dal resoconto delle visite pastorali effettuate dal vescovo di Girgenti a Contessa, nel 1669 e nel 1678, risulta che nella chiesa dedicata alla Madonna della Favara, allora "fuori terra", cioè fuori dal centro abitato di Contessa, ci sono l'altare centrale e due altari laterali, di cui uno dedicato alla Madonna del Muro e l'altro a S. Michele Arcangelo.

In un documento conservato nell'archivio vaticano si ha riscontro certo sull'esistenza nel casale di Contessa di due chiese, di cui una dedicata alla Madonna: un certo sacerdote di nome Benedetto, negli anni 1308-1310, pagò per le due chiese di S. Maria e di S. Nicola quattordici tari. Nel documento "Rationes decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV relative alla Sicilia" si legge infatti "Presbiter Benedictus vicecapellanus ecclesiarum Ss. Marie et Nicolai de Vine Comitissae solvit utraque tar. XIII".

Sarebbe interessante approfondire l'indagine su queste due chiese medioevali, perché i riscontri attuali certi non consentono di ritenere la loro ubicazione rispondente a quelle delle attuali due chiese parrocchiali.

Mentre la chiesa dell'Annunziata è citata sia in un documento del 1404 che nei Capitoli del 1520, dove si legge che "lo archipreti che starà alla chiesa deggia avere mezza salma di terra e così i suoi successori...Ogni anno si diggia pagari onza una in beneficio di detta chiesa". Non si hanno invece riscontri documentali sull'altra chiesa del casale di Contessa. Forse completamente distrutta, sui suoi ruderi viene ricostruita nel secolo XVI la cappella dedicata alla Madonna della Favara, la cui immagine era stata ritrovata nelle vicinanze.

L'immagine trovata vicino alla sorgente Favara suscita negli abitanti del Casale di Contessa una spontanea e viva devozione verso la Madonna. Alcuni fedeli vogliono però esprimere tale devozione con un impegno religioso particolare costituendo la "Confratria della Madonna della Favara", riconosciuta canonicamente dal vescovo di Girgenti il primo giugno del 1603.

Questa Compagnia è una associazione di laici, analoga alle numerose confraternite, sorte nel secolo XII e sviluppatasi nei secoli successivi, in particolare nel secolo XVI, le quali hanno lo scopo di assistere i confratelli bisognosi e malati, vegliarne la salma e accompagnarla alla tomba e suffragare i defunti.



Çdo vit isht zgjedhur një kapelan për t'i festuar çeremonit fetare: nëntorja për të çerit e Shën Mërisë, pesëmbëdhjetëditëshi për të fjeturit e mëmës së Perëndisë, ekspozimi i Sakramentit për nga vëlla që isht jep shpirtin, e thëna lavdive në mbrëmjet, etj.

Kjo shoqatë ngë duhet ta ngatërrohet me shoqatën e Shën Mërisë së Favarës o me të tjera që akoma sot gjënden në Kuntisë, të themeluara në qeron j më rinj, kryesisht për t'i stisur kapelet e varrezave dhe kthina për varrimin e amëtarëve të vdekur pas çë ka klënë njohure detyrimi t'i verrosjin të vdekurit te varrezat dhe jo më te klisat.

Me letrën e peshkopit të Xhixhentit, në datë 18 gusht 1600 isht dhënë "leje të kremtohet në mënyrën solemne festa e ditës të të shtator...duke bërë procesionën e duke qellur ikonën".

Gjatë vizitës në Kuntisë të ditës nëntë nentor 1698imzot Ramirez, peshkopi e Xhixhentit, krijon famullinë e ritit roman, me ndeje në kapelen e dedikuar Shën Mërisë së Favarës. Të gjetura në të njëjtën klishtë famullitare me ritin bizantin dy Piksidi, për ta ruajtur të tërëshestën Sakrament, njera me bukën e ngridhur dhe tetra me bukën e pathartë, peshkopi mendon keqsisht të parregullt këtë situatë e bën se sakramentet besimtarëve të ritit roman janë dhënë në një klishtë tjetër.

Në vitin 1698 në Kuntisë janë dy klishta: njera e dedikuar Nunçiatës, ndeja të besimtarëve të ritit bizantin, k unga viti 1624 janë dhënë edhe sakramentet besimtarëve të ritit roman dhe një kapele bujqësore, e dedikuar Shën Mërisë së Favarës, çë ndodhet jashtë qendres së banuar, ku isht ndeuar ikona e gjetur në burimin atje ndanë dhe isht ndeja e shoqatës së Shën Mërisë së Favarës, i cili statut isht aprovuar në vitin 1603 nga peshkopi i Xhixhentit.

Me lehtësi mund të gjëndet çë sigurisht ngë del të qartë për peshkopin të ketë disponueshmërinë e një klishtë për ta vënë famullinë e re nëse vërehet situata e klishtës së Kuntisë të vitit 1698 i pranua e besimtarëve të klerit të ritit roman dhe të ritit bizantin, ekzistenca e dy klishtëve të vetme, nevosa tina jipij ndeja të ndara të dy famullive, çeremoni fetare, të festuara nga kleri bizantin dhe kleri roman në të dya klishtë.

Për arsye e sipërthënë famullia e re ngë mund të ketë ndeje në klishtën e ritit bizantin, prandaj do të jetë vënë nevojisht në klishtën e dedikuar Shën Mërisës së Favarës, njëhere çë ngë janë klishta të tjera disponueshme.

Por drejtimi i klishtës së Shën Mërisës së Favarës në **perdorim të vetëm** të famullise së re dome thënë të jete helqur nga shoqata si të jenë ndërper çeremonitë fetare, çë më shumë se një shekull i festin kleri grek-bizantin, veçanërisht në rast të festesë së ditës të të shtator, ( lutjet e mbrëmjes, Liturgia Hjinore, Proçesiona ), të Pashkëve ( për tri ditë me procesionen dhe me këndimin e Kristos anësti ) dhe te pesëmbëdhjetëshi e parë e gushtit ( Paraklisis ).

Kjo zgjidhje sigurisht ngë do të ish dëshiruar dhe e pranuar nga kleri dhe besimtarët e ritit grek, për këtë arsye peshkopi kërkon të pajtonjë nevojën të litinjve, sa të kenë një famulli e vet me ndejen në të vetmën klishtë e disponueshme me nevojën e arbëreshëve ta mos kenë nxier mundësinë të vazhdojnë t'i festojnë çeremonitë e veta fetare në klishtën e Shën Mërisë së Favarës, ku isht ruajtur dhe e ndëruar Shën Mëria e Odigjitrjes ( mozaik ), prandaj në mënyrën tipike të traditës bizantine, e gjetur në burimin ( Favara ) atje ndanë dhe e njohur si " Shën Mëria e Murit " deri në shekullin XIX-të, kur misteriozisht isht marrë kapeja e saj nga të panjohur.

Pa tjetër peshkopi, për t'i pajtuar nevojat e të dua komuniteteve dhe ta pranuar zgjidhjen e adaptuar nga decreti përbërës i famullisë liture bën një prenati të rëndë me klerin dhe me besimtarët

Queste associazioni costituiscono una forma di partecipazione comunitaria alla vita religiosa, con l'impegno di aiutare anche materialmente e spiritualmente il prossimo.

Ogni Congregazione viene dedicata ad un Patrono, ha una sede ed uno statuto, solitamente riconosciuto dall'autorità ecclesiastica locale.

Lo statuto della Confratria della Madonna della Favara è riportato da Atanasio Schirò nella già citata monografia su Contessa. Nei vari capitoli sono descritti finalità, organizzazione e attività della Compagnia.

Ogni anno viene eletto un cappellano, per celebrare le funzioni religiose: novena per Natività della Vergine, quindicina per l'Assunzione, esposizione del SS. Sacramento per ogni fratello agonizzante, recita delle laudi la sera, ecc.

Questa Compagnia non deve essere confusa con la Congregazione della Madonna della Favara o con altre ancor oggi esistenti a Contessa, costituite in tempi più recenti, principalmente per costruire le cappelle cimiteriali ed i loculi per la sepoltura dei soci defunti, dopo che è stato introdotto l'obbligo di seppellire i defunti nei cimiteri e non più nelle chiese .

Con Bolla del vescovo di Girgenti del 18 agosto 1660 viene concessa "licenza di solennizzare la festa dell'8 settembre....con potersi fare la processione e condursi l'immagine".

Nel corso della visita pastorale effettuata a Contessa il nove dicembre 1698, mons. Ramirez, vescovo di Girgenti, istituisce la parrocchia di rito romano, con sede nella cappella dedicata alla Madonna della Favara. Trovate nella stessa chiesa parrocchiale di rito bizantino, due Pissidi, per conservare il SS. Sacramento, una con le sacre Specie in forma di fermentato e l'altra con quelle di azzimo, il vescovo considera gravemente irregolare tale situazione e vuole porvi rimedio disponendo che i sacramenti ai fedeli di rito romano siano amministrati in un'altra chiesa.

Nel 1698 a Contessa vi sono due chiese: una dedicata alla SS.ma Annunziata, sede della parrocchia di rito bizantino, dove dal 1624 sono amministrati anche i sacramenti ai fedeli di rito romano ed una cappella rurale, dedicata alla Madonna della Favara, situata fuori dal centro abitato, dove è venerata l'immagine trovata nella vicina sorgente e dove ha sede la Confraternita della Madonna della Favara, il cui statuto è approvato nel 1603 dal vescovo di Girgenti .

Si può facilmente immaginare che non risulta certamente semplice per il vescovo avere la disponibilità di una chiesa per insediarvi la nuova parrocchia, se si considera la situazione pastorale ed ecclesiale di Contessa dell'anno 1698: presenza di fedeli e clero di rito romano e di rito bizantino, esistenza di due sole chiese, esigenza di dare sedi separate alle due parrocchie, funzioni religiose celebrate dal clero greco e latino nelle due chiese.

Per le motivazioni predette la nuova parrocchia non può avere sede nella chiesa parrocchiale di rito bizantino, quindi deve essere necessariamente insediata nella chiesa dedicata alla Madonna della Favara, non essendovi altre chiese disponibili.

Ma la destinazione della chiesa della Madonna della Favara *ad uso esclusivo* della nuova parrocchia significa sia sottrarla alla Confraternita sia la cessazione delle funzioni religiose, che da oltre un secolo il clero greco vi celebra, in particolare in occasione della festa dell'otto settembre (Vespere, Divina Liturgia e Processione), per tre giorni a Pasqua (processione e canto del Cristo anésti) e nella prima quindicina di agosto (canto della "Paraklisis").

Questa soluzione non sarebbe certamente gradita e accettata sia dal clero che dai fedeli di rito greco, per cui il vescovo cerca di conciliare l'esigenza dei latini, di avere una loro parrocchia



e të dya riteve. Në decretin e imzotit Ramirez, peshkopi i Xhirxhentit, çë krijon famullivë liture në Kuntisë lexohet në fakt: “ dhe me që shumë qoftë arbëreshë qoftë litinje e kanë dhënë disponueshmërimë të stisë një klishë e re “ famullisë së re ishtë dhënë si ndeje e përkohshme klisha e Shën Mërisë së Favarës, e cila “ sa po bëhet klisha për litinjët... ka të qëndronje në të njëjten gjendje, në të cilën e kemi gjetur me parë ta ngrjin si famulli të litinve, pa paragjykim për priftërinjtë arbëreshe dhe liti sa për çerimonitë të bëhen në atë”.

Njera sot ngë del akoma e stisur klisha e caktuar për përdorim të vetëm të famullisë liture dhe dhënia e sipërthënë e vitit 1698 qëndron akoma e përkohshme.

Kjo situatë krjon në Kuntisë notat polemike dhe kundërshtime çë përsëriten herë pas herë ndër të dya famullitë, si ndër klerit si ndër besimtarët, në lidhje me të drejtat përkatëse të rivendikuara nga të dya pjesat mbi klishën e Shën Mërisë së Favarës, edhe se tranzaçiona e nënshkruar në Kuntisë te viti 1754 nga kleri liti e nga kleri arbëresh ka qëllimin e përcaktuar mirë t'i largohen. Thanasi Skirò skruan në monografinë e cituar mbi Kuntisën, se ikona e Shën Mërisë së Murit, mundësisht një mozaik, i ruar në kapelen me të njëjtin emër ishtë marre nga të panjohur në fillim të shekullit XIX-të.

Një mozaik i quajtur “ Shën Mëria Odigitria e Kalatamaurit, sot ruajtur në galerinë krainore të Sicilisë ( në Paleremo rrugë Alloro ,4 ), ishtë ekspozuar në mostrën e dedikuar Federikut të dytë, e hapur në Paleremo nga 16 dhjetor 1994 deri ditën 18 prill 1995 me këtë përshkrim, i shkruar në një skedë, i redaktuar nga profesoresha Maria Andaloro, për mostrën e cituar: “Mozaiku ishtë i shekullit XIII-të, në gjymësën e dytë, dhe ka klënë bërë nga mjesert bizantinë: desumi e qartë e pikturës bizantine brënda protopaleologjisë, me gradë pjekjeje stiliste dhe zotërimi të proceseve teknik-ekzekutive të jashtëzakonshme. I bërë nga artistë mozaikësh grek-kostantinopolëtanë e cila kulturë ish e njëjta me ata çë në Mesinë realizuan mozaikë në klishën e Shën Gregorit.Copez mozaik me kube mozaiku në material të ndryshëm: fletë ari, pastë qelqore të patejdukshëm, pastë qelqore të tejdukshëm, prej guri ”.

Si prof.ssha Andaloro si drejtori i muzeut të cilëve u ka bërë disa pyetje për të pasur lajme mbi ardhjen e këtij mozaiku, përcaktojën vetëm se ndodhej në mes të tjerave vepra arti, të vëna në katoqin e muzeut dhe se i vetmi shënim i gjetur bej referim vetëm ardhjes nga territori i Kuntisës.

Në se vërehet statuja e sotme e Shën Mërisë së Favarës dhe i çituari mozaik mund ta vërtetohet një përputhje jashtë zakonshme te të dya veprat arti në shprehjen, në madhësinë në pozicionin e duarve, etj. Si të Shën Mërisë si të Bambinelit. Edhe statuja ka një shprehje tipike të Shën Mërisë së Odigitrijes ( ajo çë tregon rrugën ) të traditiës bizantine: Rruga ishtë Bambinelli, i veshur si një i rritur, me rrotulin ( ligja ), i mbajtur nga krahu i shtrëmbur, ndërsa dora e drejtë e Mëmës së Perëndisë tregon të Birin.

Nga sa u ka thënë njera sot, fjalët “ pllakë guri “, për të cilën flitet kur ishtë gjetur ikona,zgjidhja “ Shën Mëria e Murit “ e vënë në lidhje me kapelen çë ruan atë ikonë të Shën Mërisë, misteriozist e humour në fillimin e shekujt XIX-të, data e statujës aktuale të Shën Mërisë së Favarës, data e mozaikut të sipërthënë, ngjashmëria e jashtëzakonshme ndër ikona e mozaikut dheajo e statujes, mund ta sugjeroën hipotezën e besuashme se ikona mbi një pllakë guri, e ruar në kapelen e Shën Mërisë së Murit, të jetë mozaiku i ruar në muzeun e Palermos.

con sede nell'unica chiesa disponibile, con l'esigenza dei greci di non essere privati della facoltà di continuare a celebrare le loro funzioni religiose nella chiesa della Madonna della Favara, dove è custodita e venerata la Madonna Odigitria (mosaico), quindi tipicamente di tradizione bizantina, trovata nella vicina sorgente (Favara) e nota anche come “Madonna del Muro” fino al 1800, quando misteriosamente viene dalla sua cappella sottratta da ignoti.

Certamente il vescovo, per conciliare le esigenze delle due comunità e far accettare la soluzione adottata col decreto costitutivo della parrocchia latina, conduce una difficile trattativa col clero ed i fedeli dei due riti. Nel decreto di mons. Ramirez, vescovo di Girgenti, che istituisce la parrocchia latina a Contessa si legge infatti: “E poiché molto sia dei Greci che dei Latini si sono offerti di edificare una nuova chiesa” alla nuova parrocchia viene assegnata come sede provvisoria la chiesa della Madonna della Favara, la quale, “appena poi si compie la chiesa per i latini.....rimarrà nel medesimo stato, nel quale l'abbiamo trovata prima di erigerla a parrocchia dei latini, senza pregiudizio per i sacerdoti greci e latini quanto alle funzioni da compiersi in essa”.

Fino ad oggi non risulta ancora costruita la chiesa destinata ad uso esclusivo della parrocchia latina e la predetta concessione provvisoria del 1698 dura pertanto ancora. Tale situazione genera a Contessa le note polemiche ed i ricorrenti contrasti tra le due parrocchie, sia tra il clero sia tra i fedeli, in merito ai rispettivi diritti rivendicati dalle due parti sulla chiesa della Madonna della Favara, anche se il noto “Accordium”, la Transazione sottoscritta a Contessa nel 1754 dal clero di rito latino e dal clero di rito greco, ha il preciso scopo di evitarli.

Atanasio Schirò riporta, nella già citata monografia su Contessa, che l'immagine della Madonna del Muro, molto probabilmente un mosaico, custodita nell'omonima cappella, viene trafugata da ignoti all'inizio del 1800.

Un mosaico denominato “Madonna Odigitria di Calatamauro”, oggi conservato presso la Galleria Regionale della Sicilia (Palermo, via Alloro, 4), rimane esposto alla mostra dedicata a Federico II, aperta a Palermo dal 16 dicembre 1994 al 18 aprile 1995, con la seguente descrizione riportata in una scheda, redatta dalla prof.ssa Maria Andaloro per la mostra citata: “Il mosaico risale al secolo XIII, seconda metà, ed è stato eseguito da maestranze bizantine: pura testimonianza della pittura bizantina di ambito protopaleologico, con grado di maturazione stilistica e di padronanza dei processi tecnico-esecutivi del tutto eccezionali. Eseguito da mosaicisti greco-costantinopolitani di cultura affine a quelli che a Messina compirono i mosaici già nella chiesa di S. Gregorio. Frammento musivo con tessere di materiale differente: foglie d'oro, pasta vitrea opaca, pasta vitrea trasparente, lapideo”.

Sia la prof.ssa Andaloro che il direttore del museo, interpellati per avere notizie sulla provenienza di questo mosaico, precisano solamente che giaceva, tra le altre opere d'arte depositate nello scantinato del museo e che l'unica annotazione trovata faceva riferimento solamente alla sua provenienza dal territorio di Contessa.

Se si osserva la statua attuale della Madonna della Favara ed il citato mosaico si può riscontrare una straordinaria rispondenza nelle due opere d'arte nell'espressione, nelle dimensioni, nella posizione delle mani, ecc. sia della Madonna che del Bambino. Anche la statua ha la tipica espressione della Madonna Odigitria (Colei che mostra la via) della tradizione bizantina: La Via è Gesù Bambino, vestito da adulto, col rotolo (la legge), sostenuto dal braccio sinistro,



### Klisha, rit dhe kler grek-bizantin dhe latin-roman

Peshkopi i Xhirxhentit, të viti 1616, bën një provë latinizimi të gjithë besimtarët e horës. Me leterën e të ditës shtatë shtator, të dërguar Inkuizicionit, të shkruar në ritin roman të banorëve të S. Anxhelo Muxaro, njeherë çë ngë ish më në këtë komunitet ndonjë prift të ritit bizantin. Iniciativë e ngjashme isht marrë edhe për banorët e Kuntisës, të cilët por kërkojnë ndihmën e Selisë së Shejtë, duke përforcuar vullnetin e tyre ta vazhdojnë respektimin e fesë së Krishterë sipas traditës së stërgjyshërve të tyre. Me letrën e ditës 7 tetor të vitit 1624 Inkuizicioni fton peshkopin e Xhirxhentit t'ua siguroar banorëve të Kuntisës respektimin e ritit bizantin.

Ndihma fetare kuntisiotëve sipas ritit bizantin isht nga kjo datë, në faktë, e siguroar pa ndërpreje nga priftërinjtë e ritit bizantin, në fillim çë vijën nga Lindja e afërme, si mund të deduktohet nga mbiemrat e tyre, të njohura nga viti 1589 (Trapesano, Papadopoli, Nicehero etj.), dhe pas nga priftërinj të Kuntisës ose çë vijën nga koloni të tjera sikul-arbëreshë.

Edhe "litinjve", çë janë numerikisht më shumë nga të parët dhjetë vjet të shekullit XVII-të, isht siguroar ndihma fetare sipas ritit e tyre. Për ketë qëllim kryepriifti grek-bizantin nga viti 1624 njera themelimi e famullisë litire (1698) cdo e diel, me shpenzime të veta fton në Kuntisë, një prift të ritit roman të horëve ndanëz për ta celebrimin e meshës dhe për administrimin e sakramenteve. Klishat e dya, sot ndeje famullie, (*Klisha e Nuncjatës dhe Klisha e Shën Mërisë së Favarës*), janë të hapura kultit në shekullin XVII-të, edhe në madhësi të vogla, ndërsa të tjera tri (Shën Rroku, Harmisanti dhe Odigitria) ze fill ndërtimi dhe janë hapur kultit në shekullin XVIII-të.

### Kulti i Shën Mihail Kryengjellit në Kuntisë

Njera në gjymsën e shekullit XX-të në Kuntisë, kremëtohen aq festa fetare edhe duke qellur në procesion disa të të shumtat statuja çë ndodhen në klishat.

Deri para pesëdhjetë vjet në Kuntisë qellet në procesion edhe statuja e S. Mihail Kryengjellit të dita tetë maj.

Shën Mihail Kryengjellit në kalendarin liturgjik, si lindor se perëndimor, sipas ritit dhe traditës lokale, sot ishtkujtuar në data të ndryshme.

Nga shekulli XI-të festa e Shën Mihailit festohet në tërë Europën te dita 29 shtator, sipas traditës liturgjike të ritit roman. Nga periudha mesjetare në shejtëroren e Garganit isht përkujtuar si te dita 29 shtator (procesionale solemne me shpatën e Shën Mihailit) si te dita tetë maj (përvjetor I dukjes në shpellën e Gfarganit).

Kryengjëlli Mihail, i çituar aq herë në testamentin e vjetër, princi i engjëve, isht vërejtur si mbrojtësi i të pafuqishmëve dhe në Apokaliss isht përshkruar si kundërshtari I djallit dhe fitimtar, me engjëjt të mirë, mbi engjëjt e keq, djajtë.

Në ikonografinë qoftë lindore qoftë perëndimore, Shën Mihaili, isht përfaqësuar si një ushtar, me shpatën në dorë, të kembët e tij djalli I mundur. Ndonjëherë isht përfaqësuar me vëllënxë të dora për "peshimin e shpirtit".

Kulti për Shën Mihailin lehet në Itali dhe përhapet në tërë Evropën, pas dukjet (te vitet 490, 492, 493 dhe 1656) në një shpellë të Garganit, sot Mal i Shën Anxhelo, ku në shekullin e gjashtë isht stisur një shejtërore vendorritte shtegtarësh çë vijën nga jeta e tërë.

mentre la mano destra della Madre di Dio indica il Figlio.

Da quando finora detto, le parole "lastra di pietra", di cui si parla quando viene trovata l'immagine, la definizione "Madonna del Muro", riferita alla cappella che custodisce quell'immagine della Madonna, misteriosamente sparita all'inizio del 1800, la datazione dell'attuale statua della Madonna della Favara, la datazione del mosaico sopra citato, la straordinaria somiglianza tra l'immagine del mosaico e quella della statua, possono attendibilmente suggerire la suggestiva ipotesi che l'immagine su una lastra di pietra, custodita nella cappella della Madonna del Muro, sia il mosaico custodito nel museo di Palermo.

### Chiese, rito e clero greco e latino

Il vescovo di Girgenti, nel 1616, compie un tentativo di latinizzazione di tutti i fedeli contessioti. Con lettera del 7 settembre inviata al S. Ufficio comunica il passaggio al rito latino degli abitanti di S. Angelo Muxaro, non essendovi più presso tale comunità alcun sacerdote di rito bizantino. Analoga iniziativa è adottata anche per i Contessioti, i quali però fanno ricorso alla S. Sede ribadendo la loro determinazione a voler continuare l'osservanza della fede cristiana secondo la tradizione dei loro antenati. Con lettera del 7 ottobre 1624 il S. Ufficio invita il vescovo di Girgenti ad assicurare ai contessioti l'osservanza del rito greco.

L'assistenza religiosa ai contessioti secondo il rito greco è da tale data infatti assicurata senza soluzione di continuità da sacerdoti di rito bizantino, inizialmente provenienti dal vicino Oriente, come si desume dai loro cognomi noti dal 1589 (Trapesano, Papadopoli, Nicehero, ecc.), e poi da sacerdoti di Contessa o provenienti da altre colonie siculo-albanesi.

Anche ai "latini", che diventano sempre più numerosi dai primi decenni del secolo XVII, è assicurata l'assistenza religiosa secondo il loro rito. A tal scopo l'arciprete greco dal 1624 fino alla costituzione della parrocchia latina (1698) ogni domenica, a sue spese invita a Contessa, un sacerdote di rito romano dei paesi vicini per la celebrazione della messa e per l'amministrazione dei sacramenti.

Le due chiese oggi sede di parrocchia (*Chiesa SS. Annunziata e Madonna della Favara*), sono già aperte al culto nel secolo XVII, anche se di piccole dimensioni, mentre di altre tre (S. Rocco, Purgatorio e Odigitria) viene avviata la costruzione e vengono aperte al culto nel secolo XVIII.

### Il culto di S. Michele Arcangelo a Contessa

Fino alla metà del secolo XX, a Contessa Entellina, si celebrano tante feste religiose anche portando in processione alcune delle numerose statue esposte al culto nelle chiese.

Fino a circa 50 anni fa a Contessa Entellina si porta in processione anche la statua di S. Michele Arcangelo il giorno otto maggio.

S. Michele Arcangelo nel calendario liturgico, sia orientale sia occidentale, secondo il rito e la tradizione locale, oggi è ricordato in date diverse.

Fin dal secolo XI la festa di S. Michele si celebra in tutta l'Europa il 29 settembre, secondo la tradizione liturgica del rito romano. Fin dal Medioevo nel santuario del Gargano è commemorato sia il 29 settembre (solenne processione con la spada di S. Michele) sia l'otto maggio (anniversario della apparizione nella grotta del Gargano).



Shumë klisha dhe kapele janë dedikuar Shën Mihailit të gjithë jeta dhe, përveç, isht mbrojtësi i shumë lokaliteteve italiane dhe të huaja dhe mbrojtësi i popujsh, sovranësh dhe kategorish profesionale të ndryshme.

Në relacionin e vizitës, e bërë në fshatin e Kuntisës nga peshkopi i Xhixhentit të dita 29 gusht 1669, isht shkruar se, të klisha e dedikuar Shën Mërisë sse Mireve janë përveç therores madhore, edhe një e dedikuar Shën Mërisë dhe një tjetër e dedikuar

### Shën Mihail Kryengjellit.

Në relacionin e vizitës në datë 26 maj 1678 ndodhet një krahasim i ngjashëm. Në relacionin isht përcaktuar edhe çë peshkopi urdhëron se të dya theroret të deducuar Shën Mërisë e Shën Mihailit të jenë ndrequr, sipas normat e klishës për çeremonitë liturgjike.

Statuja e Shën Mihailit isht vënë në kult, në gjysmën e parë të shekullit XIX-të, si thotë Thanasi Skiro në monografinë e tij mbi Kuntisën, kur shkruan se të dita tetë gusht 1849 isht klishës litire mundësia t'i bekojën shtëpitë e shtuna e shejtë e, si në të shkuarit të bëhen disa procesionë: të Shën Marku, të Rogacionët, të e diela e Palmeve, të Sent'Antonini, të Shën Ruzullia, të Shën Françisku, të Shën Mihaili, të "Corpus Domini.

Statuja druri ( një metër e 50 centimetra latërsie afërsisht ), defton Shën Mihailin në shprehje luftëtari: veshje ushtari, krahu i drejtë i ngritur çë mban shpatën, helmeti mbi kryet, nëm të cilin bien gjatë faqes kripët ricë, shprehja e faqes së një kopilë, mburonja të dora e shtrëmbur me të shkruamen " Quid ut Deus – kus si Ynzot? " një mantel ushtarak mbi krahët

këmbët e vënë mbi një kuçedër të dredhur ( Djalli ).

Në bazë të këto karakteristike mendohet se statuja të jetë gdhendur në shekullin XVII-të, në Quzë, në të njëjtin periudhë kur isht gdhendur statuja e Shën Mërisë së Favarës ( 1652 ).

Nga sa u ka thënë del se kulti i Sën Mihaili, në devocionin popullor, merr një vend rëndësie të veçantë nga vitet e parë e ardhje së Arbëreshë vet në fshatin e Kuntisës: në shekullin XVII-të Shën Mihailit isht dedikuar një therore e, deri në gjysmen e shekullit të shkuar, në Kuntisë çdo vit kremtohet festa e tij, duke qellur në procesione statujen e tij të dita tetë maj.

Shën Mihaili në të gjitha lokalitetet ndanë Kuntisës isht festuar në datë 29 shtator, si isht parashikuar nga kalendari liturgjik roman në Kuntisë përkundrazi të dita tetë maj, çë ngë përputhet as me festën e parashikuar nga kalendari i ritit bizantin as me festën e parashikuar nga kalendari i ritit roman.

Cila lidhje isht ndër Kuntisën dhe shejterorja e Shën Mihailit në Gargan, ku festohet nga periudha mesjetore procesiona e ditës tetë maj?

Pas ndihma e çmueshme e siguruar rregjit të Napolit kundër baronëve e kundër Anzhuinëve, ushtritë e të cilëve janë mundur të viti 1461, disa ushtari arbëreshë në fillim, me familjet e veta mbahen në krahinën e Puljes, veçanëisht në territorin e krainës së Foxhës e të Tarantos, në feude të dhëna nga rregji i Napolit Skënderbeut ( mali Shen Anxhelo, trani e Shën Yoni ), nga ku pjesërisht shpërngulen pastaj në lokalitete të tjera të mbretërisë së Napolit, kur keto feude, të trashëguara nga Gjoni Kastrioti, ibiri e Skënderbeut, janë shkëmbyer të viti 1485 me feudet e salentos dhe e Shën Petrit në Galatine.

L'Arcangelo Michele, citato più volte nel Vecchio Testamento, principe degli angeli, è considerato difensore dei deboli e nell'Apocalisse è descritto come avversario del demonio e vincitore, con i suoi angeli buoni, sugli angeli cattivi, i demoni.

Nell'iconografia, sia orientale che occidentale, S. Michele è rappresentato come un soldato, con la spada in mano, con ai suoi piedi il demonio sconfitto. A volte viene rappresentato con la bilancia in mano per la "pesatura delle anime".

Il culto per S. Michele sorge in Italia e si diffonde in tutta l'Europa dopo le sue apparizioni (nel 490, nel 492, nel 493 e nel 1656) in una grotta del Gargano, oggi Monte Sant'Angelo, dove nel secolo sesto viene costruito un santuario, meta di pellegrini provenienti da tutto il mondo. Parecchie chiese, cappelle e oratori sono dedicate a S. Michele in tutto il mondo ed inoltre è patrono di tante località italiane e straniere e protettore di popoli, sovrani e varie categorie professionali.

Nel resoconto della visita pastorale, effettuata nel casale di Contessa dal vescovo di Girgenti il 29 agosto del 1669, viene riportato che, nella chiesa dedicata a S. Maria delle Grazie vi sono, oltre l'altare maggiore, anche uno dedicato alla Beata Maria Vergine ed un altro dedicato a S. Michele Arcangelo.

Analogo riscontro si trova nel resoconto della visita pastorale effettuata il 26 maggio 1678. Nel resoconto viene anche precisato che il vescovo dispone che i due altari dedicati alla Madonna ed a S. Michele vengano adattati adeguatamente, secondo le norme canoniche, per la celebrazione liturgica.

La statua di S. Michele Arcangelo risulta già esposta al culto, nella prima metà del secolo XIX, come attesta il canonico Atanasio Schirò nella sua monografia su Contessa Entellina, quando riporta che l'otto agosto 1849 viene confermata alla chiesa latina la facoltà di benedire le case il sabato santo e, come in passato, di fare alcune processioni: S. Marco, Rogazioni, Domenica delle Palme, S. Antonio, S. Rosalia, S. Francesco, S. Michele Arcangelo, Corpus Domini.

La statua di legno (un metro e 50 centimetri di altezza circa), presenta S. Michele in atteggiamento da combattente: vestito da soldato, braccio destro sollevato che impugna la spada, elmo sul capo, sotto il quale scendono a fianco del volto ciocche di capelli a riccioli, espressione del viso di un giovanetto, scudo retto dalla mano sinistra con la scritta "Quis ut Deus - Chi come Dio?", mantello militare che scende sulle spalle, piedi poggiati su un mostro arrotolato (il demonio).

Sulla base di queste caratteristiche si presume che la statua sia scolpita nel secolo XVII, a Chiusa Sclafani, nello stesso periodo in cui è scolpita la statua della Madonna della Favara (1652).

Da quanto finora sopra esposto emerge che il culto di S. Michele Arcangelo, nella devozione popolare, occupa un posto di particolare rilevanza già dai primi decenni dell'insediamento degli Albanesi nel casale di Contessa: nel secolo XVII a S. Michele Arcangelo è già dedicato un altare (!) e, fino alla metà del secolo scorso, a Contessa ogni anno si celebra la sua festa, portando in processione la sua statua l'otto maggio.

S. Michele in tutte le località limitrofe a Contessa viene celebrato il 29 settembre, come previsto dal calendario liturgico romano, a Contessa invece l'otto maggio, che non coincide né con la ricorrenza festiva prevista dal calendario di rito bizantino né con la ricorrenza festiva prevista dal calendario di rito romano.



*Arbëreshët, që lënë feudet e sipërthëna të Skënderbeut, shpërugulen më mirë në fshatra të ndër-  
tuara ose ta ripopulluar nga Arbëreshë të tjerë, për ta mbajtur me më shumë lehtësi identitetin e  
vet fetar, etnik dhe kulturor.*

*Sigurisht Disa familje arbëreshe nga feudi e Malit Shën Anxhelo vijën në Siçili e veçanërisht në  
fshatin e Kuntisës, ku sjellën kultin e Shën Mihailit duke i dedikuar menjëherë një therore në  
kapelën e Shën Mërisë së Favarës r duke kremtuar festën e ditës tetë maj, në rastin e dukjes së tij  
në shpellën e Garganit, sipas traditës akoma sot të ngjallë në shejtëroren e njohur te krahinës e  
Puljes.*

*Ardhja e komunitetit arbëresh të krahinës së Foxhës të disa " kntisiotë arbëreshë " gjëndet ndon-  
jë krahisim edhe nëngjasmërinë e pranishme si në toponomastiken dhe në onomostikën qftë në  
glosarin qoftë në fonetikën e gjuhës arbëreshe, e folm në Kuntisë dhe në kumunitetet e qeutit dhe  
të Kazallveqit në Puljë, në krahinën e Foxhisë, pak larg nga Mal Shën Anxhelo.*

Quale legame esiste tra Contessa ed il santuario di S. Michele al Gargano, dove appunto si celebra fin dal Medioevo la processione l'otto maggio?

Come è noto, le prime comunità albanesi sorgono in Italia a seguito di eventi militari. Dopo il prezioso aiuto assicurato al re di Napoli contro i baroni ribelli e contro gli Angioini, le cui truppe sono sconfitte nel 1461, alcuni soldati albanesi inizialmente, con le loro famiglie, si stabiliscono nella regione pugliese, in particolare nel territorio del foggiano e del tarantino, in feudi concessi dal re di Napoli a Scanderbeg (Monte Sant' Angelo, Trani e San Giovanni), da dove in parte si trasferiscono però successivamente in altre località del Regno di Napoli, quando questi feudi, ereditati da Giovanni Castriota, figlio di Scanderbeg, vengono permutati nel 1485 con i feudi di Soletto e di S. Pietro in Galatina.

Gli Albanesi, che abbandonano i predetti feudi di Scanderbeg, si trasferiscono preferibilmente in casali ricostruiti o ripopolati da altri albanesi, per poter più facilmente conservare la loro identità religiosa, etnica e culturale.

Certamente alcune famiglie albanesi dal feudo di Monte S. Angelo raggiungono anche la Sicilia ed in particolare il casale di Contessa, dove portano il culto di S. Michele, dedicandogli immediatamente un altare nella cappella della Madonna della Favara e celebrando la sua festa l'otto maggio, nella ricorrenza della sua apparizione nella grotta del Gargano, secondo la tradizione ancor oggi viva nel noto santuario pugliese.

La provenienza dalle comunità albanesi del foggiano di alcuni "contessioti albanesi" trova qualche riscontro anche nell'affinità presente sia nella toponomastica e nella onomastica sia nel glossario e nella fonetica della lingua arbëreshe, parlata a Contessa e nelle comunità di Chieuti e Casalvecchio di Puglia, in provincia di Foggia, poco distanti da Monte S. Michele.

## Kapitulli V-të

### Kuntisa në shekullin XVIII-të

Shumë ndodhje në fushën shoqërore, kulturore, fetare dhe ekonomike, karakterizojnë jetën e Kuntisës në shekullin XVIII-të, si del nga sinteza kronologjike e ekspozuar përposh:

- Viti 1704** Zakaria Alesi nga Palac Adriano ishte emëruar vikar-famullitar i kishës arbëreshe.
- Viti 1705** Gjykata e betuar e Kuntisës ishte formuar nga: Kalloi Klezi, Biaxho Bello, Gavriili Skiro.
- Viti 1713** Në Kuntisë janë 522 familje e 2070 banorë.
- Viti 1717** Në Kuntisë janë 2429 banorë.
- Viti 1720** Xhoeni Kolona jep me qiranë e përrjetshme feudin e Vanjteleve.
- Viti 1724** Gjergj Makaluso ishte emëruar vikar famullitar liti.
- Viti 1727** Gjoni Muzaka ishte emëruar vikar famullitar i kishës arbëreshe.
- 1719 – 1735** Voshku i Gurgut e të Favaratës pjesërisht ishte prerë për nevojat e ushtrive franceze, spanjolle dhe austriake.
- Viti 1732** Isht themeluar kolegji grek-arbëresh në Calabri, ku te ndeja e Shën Mitrit ka të jetë President (1889-1895) edhe imzot Zefi Skiro nga Kuntisa.
- Viti 1734** Zoti Gjergji Guzeta themelon në Palermo Seminarin grek-arbëresh, ky institucion ka të japin një kontribut të fort formimit fetar dhe kulturor të shumë breza të Kuntisiotësh.
- Viti 1734** Në Kuntise peshkopi i Xhirxhentit inzot Xhoeni viziton për herën e parë Klishën e Shën Rrukut.
- Viti 1736** Gjoni Muzaka ishte emëruar vikar famullitar arbëresh.
- Viti 1740** Kuria e Xhirxhentit urdhëron se të dya famullitë e Kuntisës të kenë arkive të ndara megjithëse dokumentet janë ngritur në sakristinë e kishës arbëreshe, përçë ajo ishte më e sigurt.
- Viti 1741** Në Kuntisë janë 2530 banorë.



La banda musicale di Contessa – 1921  
Banda muzikore e Kuntisës – 1921



Cartolina del 1923 con la chiesa delle Anime Sante

Kartolinë e vitit 1923 me klishën e Shpirtrave të Shejta ( Larmisantit )

Piazza Matrice - Benedizione – 1930  
Fusha e Klishës - Bekim – 1930







Piazza Matrice – Gruppo di papas e cittadini a dorso di mulo – 1926

Fusha e Klishtës – Grup zotërash dhe qytetarësh kaluar mbi mushkat – 1926



Aratura coi buoi  
Të punuarit me qetë



Veduta panoramica 1940  
Pamje e horës 1940



Processione dell'8 settembre 1930

Proçesjona e tetë shtatorit 1930



Cartolina illustrata delle scuole elementari – 1934

Kartolinë e ilustruar e shkollës fillore – 1934



La chiesa SS. Annunziata e San Nicolò – 1943

Klisha e Nuncjatës dhe e Shën Kollit – 1943



Lavorazione del miele – 1949

Të shërbyerit e mjaltit – 1949

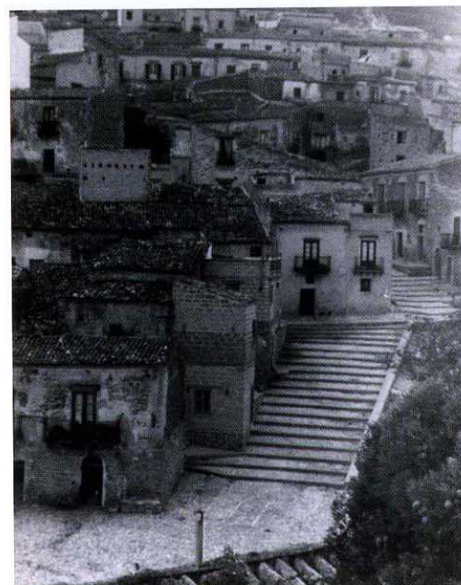




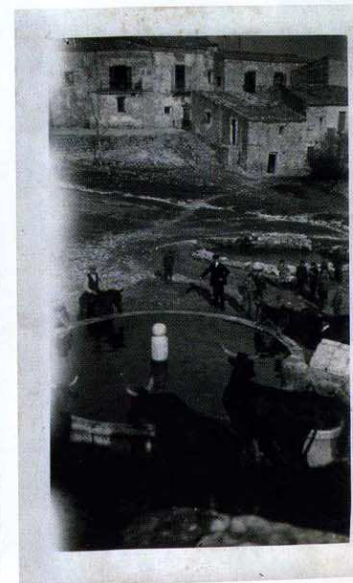
Lavorazione delle ceste – 1949  
*Të shërbyerit e kanistrave – 1949*



Spiazzo Greco – Asciugatura del frumento – 1948  
*Fusha e Klishës – Terja e drithit – 1948*



Spiazzo Greco: Scalinata – 1950  
*Fusha e Klishës – Shkallënata – 1950*

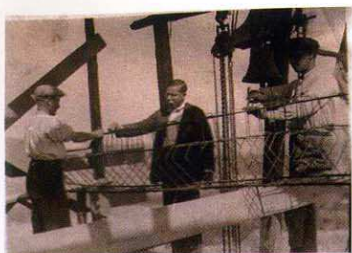


Spiazzo Greco – La fontana Biveri  
*Rahj – Kroi " Biveri "*



Via Morea – Corteo di Pasqua – 1949  
*Frugë Moreja – Proçesjona e Pashkëve të vitit 1949*





Posa delle campane nella chiesa greca – 1950  
*Vënia e këmborëve në kishën grek – bizantine – 1950*



Donne in costume albanese per la riforma agraria – 1952  
*Gra me kostumin arbëresh në rast reformës agrare – 1952*



Sorteggio per la riforma agraria – 1952  
*Shtënia në short për reformën agrare – 1952*



Via Morea – Uscita dalla messa dell'8 settembre – 1952  
*Rrugë Moreja – Dalja nga Liturgjia Hyjnore më tetë shtator – 1952*





La fontana Biveri – 1954  
*Kroi " Biveri " – 1954*



Processione del venerdì santo del 1952  
*Proçesjona e së prëmftjes së shejte të vilit 1952*



Processione dell'8 settembre - 1959  
*Proçesjona e tetë shtatorit – 1959*



Processione dell'8 settembre – 1952  
*Proçesjona e tetë shtatorit – 1952*



Processione dell'8 settembre - 1959  
*Proçesjona e tetë shtatorit – 1959*



La chiesa SS. Annunziata e San Nicolò – 1955  
*Klisha e Nuncjatës dhe e Shën Kollit – 1955*





La costruzione della via Canale – 1960

*Ndërtimi i rrugës "Kanall" – 1960*



I tetti di via Skanderbeg – 1962

*Strehët (tetet) e rrugës "Skënderbe" – 1962*



La chiesa Maria SS. della Favara – 1960

*Klisha e Shën Mërisë së Favarës – 1960*



Bambini ed anziani al sole – 1962

*Fëmijë dhe pleq te dielli – 1962*



Piazza Matrice – Processione dell'Epifania – 1963

*Fusha e Klishtës – Proçesjona e Theofanisë - 1963*





Ricamatrici sull'uscio  
*Qëndistare përpara derës*



Piazza Umberto I - Corteo nuziale  
*Sheshi Umbert I – Nusja*



Zabbinata  
*Ngrënie gjizje të ngrohtë*



La trebbiatura  
*Shirja*



Piazza Umberto I – Cerimonia per i caduti in guerra  
*Sheshi Umbert I – Çeremoni për të vdekurit në luftë*





Veduta panoramica di Contessa oggi  
*Pamje e Kuntisë së sotme*



L'abbazia di Santa Maria del Bosco  
*Abacia e Shën Mërisë së Voshkut*



Il 1° chiostro dell'abbazia di Santa Maria del Bosco  
*Oborri i parë i abacisë së Shën Mërisë së Voshkut*



La chiesa dell'Annunziata e San Nicolò - Messa di rito bizantino  
*Klisha e Nuncjatës dhe e Shën Kollit - Liturgjia Hyjnore në ritin bizantin*





Corteo di Pasqua  
*Proçesjona e Pashkëve*



Corteo dell'8 di settembre  
*Proçesjona e tetë shtatorit*

## Capitolo V

### Contessa nel secolo XVIII

Molti eventi in campo sociale, culturale, religioso ed economico, caratterizzano la vita di Contessa nel secolo XVIII, come emerge dalla sintesi cronologica di seguito esposta (in neretto le date più significative).

- Anno 1704** Zaccaria Alessi di Palazzo Adriano è nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1705** La Corte Giuratoria di Contessa è costituita da: Calogero Clesi, Biagio Bello, Gabriele Schirò.
- Anno 1713** Risultano a Contessa 522 famiglie e 2070 abitanti
- Anno 1717** Risultano a Contessa 2429 abitanti.
- Anno 1720** Gioeni Colonna concede in enfiteusi perpetua il feudo Bagnitelle.
- Anno 1724** Giorgio Macaluso è nominato vicario curato latino
- Anno 1727** Giovanni Musacchia nominato vicario curato greco.
- 1719 -1735** Il bosco di Gorgo e Favarotte in parte viene tagliato per le esigenze degli eserciti francese, spagnolo e austriaco.
- Anno 1732** Fondato il Collegio Greco-Albanese in Calabria, di cui, nella sede di San Demetrio Corone, sarà Presidente (1889-1895) anche mons. Giuseppe Schirò di Contessa.
- Anno 1734** P. Giorgio Guzzetta fonda a Palermo il Seminario greco-albanese, istituzione che contribuirà significativamente alla formazione religiosa e culturale di parecchie generazioni di contessioti.
- Anno 1734** A Contessa il vescovo di Girgenti mons. Gioeni, visita per la prima volta la chiesa di S. Rocco.
- Anno 1736** Giovanni Musacchia è nominato vicario curato greco.
- Anno 1740** La Curia di Girgenti dispone che le due parrocchie di Contessa abbiano archivi separati anche se i carteggi vengono conservati nella sacrestia della chiesa greca, perchè più sicura.
- Anno 1740** Il visitatore dei feudi della Casa Colonna rileva la precaria situazione della chiesa della Madonna della Favara e ne sollecita il restauro per evitarne la



- Viti 1742** Minuci Glaviano isht emëruar vikar famullitar liti.
- Viti 1747** Zefi Amodei isht emëruar vikar famullitar liti, te viti 1748 shpall (akti i notarit Sotir Skiro) se klisha e Shën Mërisë së Favarës, përket klerit grek.
- 17.11.1750** Mikelanxhelo Muzaka isht emëruar vikar famullitar liti.
- Viti 1756** Në regjistrimin e vizitës se peshkopit të Xhirxhentit isht cituar për herën e Parë, klisha e Spirtrave të Mira, domethënë, Larmisantit.
- 1751-1771** Don Mikelanxhelo Mustaka, me njëte e veta e me ndihmën (fonde, shërbëtyrë, materiale, etj.) e të gjithë Kuntësotëve, kujdeset për restaurimin, zgjermimin (janë shtënë te dheu muret e vjetra) dhe zbukurimin e klishës e Shën Mërisë së Favarës.
- 24.06.1752** Vizitë e peshkopit të Xhirxhentit në Kuntisë, ndërsa janë në vazhdim punimet në klishën e Shën Mërisë së Favarës. Në klishën bizantine isht ndërtuar kapelja e Shën Mërisë së Rruzarit.
- 06.09.1754** Me akt të notarti Sotir Skiro isht nënshkruar Tranzaciona, e cila shpjegon të drejtat dhe privilegjet e klerit bizantin mbi klishën e Shën Mërisë së Favarës.
- Viti 1756** Vizitë e peshkopit të Xhirxhentit në Kuntisë. Viziton edhe klishën e Spirtrave të Mira, domethënë, Larmisantit.
- Viti 1757** Isht sosur ndërtesa e klishës së Shën Mërisë së Voshkut.
- Viti 1760** Don Kalloi Xhenoveze isht emëruar gjyqtar nga familja Kolona, Sekret i Dheut të Kuntisë, edhe administrator të taksave mbretërore.
- Viti 1762** Abati Zef Spata isht emëruar vikar famullitar liti.
- Viti 1765** Në Kuntisë janë 2838 banorë ( 1724 nga riti liti e 1114 nga riti grek-Bizantin ).
- Viti 1770** Abati Minuci Qaranda isht emëruar nga familja Kolona governor dhe administrator të taksave mbretërore.
- Viti 1770** Gjykata e betuar e Kuntisë isht formuar nga: Zef Bello, Zef Plesha, Gioni Glaviano, Zef Skiro.
- Viti 1773** Në Kuntisë janë 2986 banorë.
- 04.08.1777** Gjykata e betuar e Gjykata e Kapitanëve të Kuntisë përfocojën juridiksionet dhe epërsitë e klerit bizantin mbi klishën e Shën Mërisë së Favarës.
- 27.10.1777** Deklaratë e klerit liti që dëshmon të drejtat, epërsitë dhe juriksionin e Klerit grek mbi klishën e Shën Mërisë së Favarës.
- Viti 1780** Don Kollë Xhenovese isht emëruar Gjyqtar nga familja Kolona, Sekret dhe Administrator të taksave mbretërore.
- Viti 1780** Kështellja e Kalatamaurit shkon nga familja Kolona Xhoeni zotërinjve Mulé

- chiusura, perché poco sicura.
- Anno 1741** Risultano a Contessa 2530 abitanti.
- Anno 1742** Antonino Glaviano nominato vicario curato latino.
- Anno 1747** Giuseppe Amodei, nominato vicario curato latino, nel 1748 dichiara (atto del notaio Salvatore Schirò) che la chiesa della Madonna della Favara appartiene al clero greco.
- 17.11.1750** Michelangelo Musacchia nominato vicario curato latino.
- Anno 1756** Nel resoconto della visita pastorale effettuata a Contessa dal vescovo di Girgenti viene citata, per la prima volta, la chiesa delle Anime Sante.
- 1751-1771** Don Michelangelo Mustacchia, con proprie risorse e con la collaborazione (fondi, lavoro, materiali, ecc.) di tutti i contessioti, provvede ai lavori di restauro, ampliamento (vengono abbattuti i vecchi muri) ed abbellimento della chiesa della Madonna della Favara.
- 24. 06.1752** Visita pastorale a Contessa del vescovo di Girgenti, mentre sono in corso i lavori nella chiesa della Madonna della Favara. Nella chiesa greca viene costruita la cappella della Madonna del Rosario.
- 06 .09. 1754** Con atto del notaio Salvatore Schirò viene sottoscritta la Transazione, che specifica i diritti ed i privilegi del clero greco sulla chiesa della Madonna della Favara.
- Anno 1756** Visita pastorale del vescovo di Girgenti a Contessa. Visita anche la chiesa delle Anime Sante del Purgatorio.
- Anno 1757** Viene terminata la costruzione della chiesa di S. Maria del Bosco.
- Anno 1760** Don Calogero Genovese dai Colonna viene nominato Giudice e Secreto della Terra di Contessa, nonché amministratore delle regie gabelle.
- Anno 1762** Giuseppe Spada è nominato vicario curato latino.
- Anno 1765** Risultano a Contessa 2838 abitanti (1724 di rito latino e 1114 di rito greco).
- Anno 1770** L'abate Don Antonino Chiarandà dai Colonna viene nominato Governatore e Amministratore delle regie gabelle.
- Anno 1770** La Corte Giuratoria di Contessa è costituita da: Giuseppe Bello, Giuseppe Plescia, Giovanni Glaviano, Giuseppe Schirò.
- Anno 1773** Risultano residenti a Contessa 2986 abitanti.
- 04.08. 1777** La Corte Giuratoria e la Corte Capitanata di Contessa confermano le giurisdizioni e le preminenze del clero di rito greco sulla chiesa della Madonna della Favara.
- 27.10.1777** Dichiarazione del clero latino attestante diritti, preminenze e giurisdizioni del clero greco sulla chiesa della Madonna della Favara.
- Anno 1780** Don Nicolò Genovese dai Colonna viene nominato Giudice, Secreto e Amministratore delle regie gabelle.



- Sammartino me aktin e notarti Plesha Zef nga Kuntisa.*
- Viti 1782** Në Kuntisë janë 2953 banorë.
- Viti 1782** Njaci Spata isht emëruar virare famullitar liti.
- 29.05.1784** Më letër mbretëror isht helqur Manastiri (Kumendi) i Shën Mërisë së voskut dhe kallogjerët të "cilët diskreditoeshin për grindje dhe për ankesa" janë shpërngulur në Manastire (Kumende) të tjera ( Munrial, Shën Martin, Katanie etj.). Pasuritë janë të sekuestruara.
- Viti 1786** Mikele Franko isht emëruar vikar famullitar grek.
- 02.06.1794** Me letër mbretërore Manastiri (Kumendi) dhe klisha e Shën Mërisë së Voshkut janë dhënë kallogjerëve të Shën Gushtinit.
- Viti 1796** Gjykata e betuar e Kuntisës isht formuar nga Gjoni Mustaka, Kalloi Bruno, Françesko Lojacono, Bartolomeo Saracino, Minuci Kastroxhovani, Minuci Xhenoveze.
- Viti 1798** Në Kuntisë janë 3018 banorë.

### Banorë, Banesa (shpi) dhe toponomastikë

Popullsia e Kuntisës rritet në një mënyrë të konsiderueshme duke shkuar nga afërsisht dy mijë banues, në fillimin e shekullit XVIII-të, në më shumë se tri mijë me ardhjen e emigrantëve sici-lianë që vijën nga horët ndanëz dhe ndërprerja e arritjes së arbëreshëve të ikur, për këtë arsje ndo-dhet edhe një rritje e rëndësishme të besimterve të rritit romman, që janë më shumë se ata të rritit bizantin (te viti 1773 litinjët janë 1887 dhe arbëreshët 1099).

E para pjesë urbane e Kuntisës, e rindërtuar nga arbëreshët në shekullin XVI-të rreth kapeles së Nuncjatës zhvillohet në shekujt e më pastajshëm në fshatrat të ngjitura. Në jug zgjerohet të këm-bët e Brinjave, ku gjënden ujë (burimi i Favarës), gur dhe rërë, materiale të nevojshme për stisjen e ndërtesave të reja. Lehen ashtu lagje të reja, që janë cituar në regjistrimet e shekullit XVIII-të (Shën Mëria ose klisha arbëreshe, Shën Rroku, Favara, Shën Mëria e Favarës o klisha liture o famullia liture), toponime që janë vënë në vend të emërtime të mëparshme, të formuar nga mbiem-ri e familjes më e njohur të lagjes.

Vetëm familje më të bëgatë stisën spitë e veta rreth kështjelljes (sot bashkia e harës). Më të shumtat shpi janë bërë me një dhomë më një tritare dhe një e vetme derë, disa kanë edhe një lokal të ngjitur i përdorur si katoq ose për të vënë kafshët të butë, dhe ata më të qosur përkundra kanë edhe lokale të tjera të ndara për kuzhinën dhe për të fjeturit.

### Dhënie me qiranë e feudit të vanjtelevet

Njëhere se popullsia banuese në Kuntisë (afërsisht dy mijë banorë në fillim të shekullit XVIII-të) u ka rritur shumë, Kuntisiotët marrën në enfiteuz te viti 1720 nga familja Xhoeni Kolona feudin

- Anno 1780** Il Castello Calatamauro passa dai signori Colonna Gioeni ai signori Mulé Sammartino con atto del notaio Plescia Giuseppe di Contessa.
- Anno 1782** Risultano residenti a Contessa 2953 abitanti.
- Anno 1782** Ignazio Spada è nominato vicario curato latino.
- 29.05.1784** Con dispaccio reale viene soppresso il Monastero di S. Maria del Bosco ed i suoi monaci, che "si screditavano per alterchi e ricorsi" sono trasferiti in altri monasteri (Monreale, S. Martino, Catania, ecc.). I beni vengono posti sotto sequestro.
- Anno 1786** Michele Franco è nominato vicario curato greco.
- 02.06.1794** Con dispaccio reale il Monastero e la Chiesa di S. Maria del Bosco sono affidati ai Padri Agostiniani.
- Anno 1796** La Corte Giuratoria di Contessa è costituita da Giovanni Mustaccia, Calogero Bruno, Francesco Lojacono, Bartolomeo Sarrancino, Antonino Castrogiovanni, Antonino Genovese.
- Anno 1798** A Contessa risultano 3018 abitanti.

### Abitanti, abitazioni e toponomastica

La popolazione di Contessa aumenta notevolmente passando da circa duemila residenti all'inizio del secolo XVIII ad oltre tremila alla fine dello stesso secolo, per la crescente presen-za di emigrati siciliani provenienti dai paesi limitrofi e la cessazione dell'arrivo di profughi albanesi, per cui si ha anche un notevole aumento di fedeli di rito romano, che superano ormai quelli di rito bizantino (nel 1773 i latini sono 1887 ed i greci 1099).

Il primo nucleo urbano di Contessa, ricostruito dai profughi albanesi nel XVI secolo intorno alla cappella dell'Annunziata, si sviluppa nei secoli successivi nelle contrade attigue. Si espande a Sud, alle falde delle colline Brinjat, dove sono disponibili acqua (sorgente Favara), pietre e sabbia, materiali necessari per la costruzione di nuovi edifici. Sorgono così nuovi quartieri, che vengono citati nei riveli del secolo XVIII (Madonna o Matrice Greca, S. Rocco, Favara, Madonna della Favara o Chiesa Latina o Parrocchia Latina), toponimi che sostituiscono le denominazioni precedenti, costituite dal cognome della famiglia più nota del quartiere. Solamente le famiglie più agiate costruiscono le loro abitazioni nella parte alta, attorno al castello (attuale casa comunale). Le abitazioni sono costituite prevalentemente da una sola stanza con una sola finestra e una sola porta, alcune hanno anche un locale attiguo, utilizzato come deposito o per il ricovero degli animali domestici, ed i più agiati invece hanno anche altri locali separati per la cucina e per dormire.

### Concessione in enfiteusi del feudo Bagnatelle

Essendo aumentata notevolmente la popolazione residente a Contessa (circa 2000 abitanti all'inizio del secolo XVIII) i contessioti ottengono nel 1720 in enfiteusi dalla famiglia Gioeni



e vanjtelevet (450 hektarë afërsisht) për taksën vjetore të dy oncë e njëzet tarino për sallmë (oncë pesë nga sallmë për dherat e drejtuara për kopshte), duke mbajtur natyrisht në enfiuteuz edhe te dyja feudet e dhëna te viti 1520 (750 hektarë afërsisht), për te cilat vazhohën te paguajën 24 tarinj për sallmë çdo vit.

Kjo dhënia e re përmirëson situatën ekonomike të popullsisë banuese në Kuntisë, përçë rrit dispueshmërinë e dherave, të mbjella me drithëra vreshta e pemishte.

Feudi i vanjtelevet isht formuar, në fakt, nga dhera shumë pjellore përçë në këtë zonë shkoni përroi "Senore", çë duke mbledhur të shumtat ujë çë vijën nga aq burime, jep mundësimë të mbjellën edhe perime. Për tërë verën gjithashtu shumë bujq rrinë atje të patundur me familjate veta, nga te korrat njera të vjelat:

Burrat bëjnë shërbërtat më të rënda dhe gratë kujdesen për rubledhja, për tharjen dhe për mirëmbajtjen e penëve dhe perimeve ( fiq, mendula, bajame, arra, domate, reçeli, etj.).

### Seminari Grek-Arbëresh i Palermos dhe Nikollë Keta

Historia fetare dhe kulturore e komuniteteve arbëreshe për shekuj qëndror e lidhur vetëm me prininë aktive të klerit lokal të rritit bizantin, çë, duke mbajtur të gjallë pasurinë shpirtërore të Lidjës së Krishtere deri në fillim te shekullit XVIII-të, siguron mbetjen gjallë të rritit bizantin, të gjuhës dhe të trtaditave arbëreshe.

Pas shekullit XVIII-të bëhet përcaktues, për mirëmbajtjen e kësaj pasuri kulturore, ndihma e Arbëreshëve ( kleri dhe laikë ) çë në Calabri frekuentojnën kolegjin " Borsini " ( nga viti 1732 ) dhe në Sicili nga viti ( 1734 ) Seminari gre-arbëresh i Palermos.

Priiftërinjtë dhe burrat kulturore sikul-arbëreshë, e cila vepër isht kryesore për mbajtjen e rritit bizantin e të kulturës së veçantë të arbëreshëve, në fakt, u kanë formuar në Seminarin grek-arbëresh të Palermos, i themeluar nga prifti Gjergj Guxeta.

Edhe shumë priiftërinj të rritit bizantin në Kuntisë, të formuar në të shumtë në këtë Seminar të Palermos, japën ndihma të mëdha për mbajtjen e pasurisë fetare dhe kulturore lokale arbëreshe, dhe veçanërisht papasi Kollë Keta (1741-1803) një të bijtë të famushën të Kuntisë.

### Transacionë e vçitit 1754 ose mirrëkuptim ndër arbëreshët dhe litinjët

Më gjashtë shtator 1754 isht nënshkruar nga kleri i rritit latin dhe nga kleri i rritit bizantin, përpara notaret Sotir Skiro, një mirrëkuptim çë përcakton të drejtat çë lidhen me secilën famulli. Ky mirrëkuptim i nxitur dhe i aprovuar nga peshkopi i Xhirxhentit isht i nevojshëm për të vënë sosja në kundërshtimet ndër klerin e të dyja riteve, duke përcaktuar me të shkruarit dhe hallësisht të drejtat çë i përkasën secilës së të dyja pjesëve, sipas sa përgjithësi isht parashikuar në dekretin e themelimit të klishës liture të vitit 1698. Veçanërisht kundërshtimet lehen mbi përdorimin e të drejtave çë kleri grek iu ka rezervuar t'i praktikonjë në klishën e dhene përkohësisht si ndeje te famullisë së re liture. Në një dorëshkrim të vitit 1771, i ruajtur në klishën bizantine, janë përshkruar hollësisht arsyet për të cilat ka klënë të nevojshëm ta përcaktohej dhe ta nënshkruhej mirrëkuptimin e sipërthënë. Në këtë kontekst kundërshtimesh, pas vitit 1698, mirëmbajtja e klishës ngë isht kujdesur për fare dhe gjendja degradami të saj isht vënë në dukje në relacionin e Vizituesi

Colonna il feudo Bagnatelle (450 ettari circa) per il canone annuo di due onze e venti tari a salma (onze cinque a salma per i terreni destinati ad orti), mantenendo naturalmente in enfiteusi anche i due feudi concessi nel 1520 (750 ettari circa), per i quali, continuano a pagare 24 tari per salma ogni anno.

Questa nuova concessione migliora la situazione economica della popolazione residente a Contessa, perché aumenta la disponibilità di terreni, coltivati a cereali, vigneti e frutteti.

Il feudo Bagnatelle è costituito infatti da terreni molto fertili perché attraversata dal torrente Senore, che, raccogliendo le acque abbondanti di numerose sorgenti, consente di coltivare anche ortaggi. Per l'intera stagione estiva inoltre molti contadini vi abitano stabilmente con le loro famiglie, dalla mietitura alla vendemmia: gli uomini provvedono ai lavori pesanti e le donne alla raccolta, essiccazione e conservazione di frutta e ortaggi (fichi, mandorle, noci, pomodori, marmellate, ecc.).

### Seminario Greco-Albanese di Palermo e Nicolò Chetta

La storia religiosa e culturale delle Comunità italo-albanesi per secoli rimane legata esclusivamente alla presenza attiva del clero locale di rito bizantino-greco, che, tenendo vivo il patrimonio spirituale dell'Oriente cristiano fino alle soglie del 1700, assicura la sopravvivenza del rito bizantino, della lingua e delle tradizioni albanesi.

Dopo il 1700 diventa determinante, per la conservazione di questo patrimonio culturale, il contributo degli Italo-albanesi (clero e laici), che in Calabria frequentano il Collegio Corsini (dal 1732) ed in Sicilia (dal 1734) il Seminario Greco-Albanese di Palermo.

I sacerdoti e gli uomini di cultura siculo-albanesi, la cui opera è da considerare essenziale per la conservazione del rito bizantino e della cultura peculiare degli arbëreshë, si sono infatti formati nel Seminario Greco-Albanese di Palermo, fondato da padre Giorgio Guzzetta.

Anche tanti sacerdoti di rito bizantino operanti a Contessa, formati in gran parte nel predetto Seminario di Palermo, danno un prezioso contributo alla conservazione del patrimonio religioso e culturale locale arbëresh, ed in particolare papas Nicolò Chetta (1741- 1803), uno dei figli più illustri di Contessa).

### Transazioni del 1754 ovvero accordo tra greci e latini

Il sei settembre 1754 viene sottoscritto dal clero di rito latino e dal clero di rito greco, presso il notaio don Salvatore Schirò di Contessa, un Accordium che precisa i diritti pertinenti a ciascuna parrocchia. Questo Accordo, sollecitato e approvato dal vescovo di Girgenti, è reso necessario per porre fine ai ricorrenti contrasti tra il clero dei due riti, precisando per iscritto e dettagliatamente i diritti spettanti a ciascuna delle parti, secondo quanto in generale previsto nel decreto di istituzione della parrocchia latina del 1698. In particolare i contrasti sorgono sull'esercizio dei diritti che il clero greco si è riservato di esercitare presso la chiesa concessa provvisoriamente come sede della nuova parrocchia latina. In un manoscritto del 1771, conservato nella Parrocchia greca, sono descritte dettagliatamente le motivazioni per cui è



të përgjithshëm, e hartuar te viti 1740 për princin Kolona ("te dheu e Kuntisë famullia liture isht ashtu e keqe që kanë frikë se prifti urdhëroij ta mbillej").

Sa të mos mbyllet klisha, primi Kolona në të njëjtin vit me letrën e dërguar revizorit të përgjithshëm, Zoti Ragusa, urdheron se "klisha liture të jetë kujdesur për atë që i duhet". Në fakt, nga e tilla datë periodikisht, janë përgatitur shërbime ( rrëzim dhe rindërtim të murene, stukime, qeramidhe për strehën, etj. ) që në mënyr progressive ka të ndërrojën në përmasat dhe në përmbartimet, kapelen e vjetër, veçanërisht me punime rindertimi, restaurami, zgjerimi dhe zbukurimi, të bëra nga viti 1751 deri viti 1771, për kujdes të priftit Mikelanxhelo Muzaka.

### Klishat e Kuntisë

Në shekullin XVIII-të janë, përveç klishës së Nuncjatës dhe të Shën Mërisë së Favarës, ndeje të të dyja klishave, edhe dy klisha tjetër, një e dedikuar Shën Rrokut dhe një e dedikuar Shpirtrave të Shejta të Purgatorit. Ngë janë lajme të qarta mbi datën e ndërtimit. Për karakteristikat e ngjashme ( strukturë, madhësi, stil, etj. ) mendohet se janë të njëkohsme e se ndërtimi i ture të ketë zënë fill në shekullin XVII-të. Në isht e sigurt edhe data kur ato klenë zbyllur. Klisha e Shpirtrave të Shejta (Larmisanti) isht çituar në regjistrimin e vizitës së peshkopit të Agrigentos në Kuntisë te viti 1756 edhe në një dokument e selisë ipeshkunore të vitit 1771. Klisha e Shën Rrokut isht çituar në regjistrimin e vizitës së peshkopit të Xhixhentit në Kuntisë te viti 1734.

Në shekullin XVIII-të isht edhe një klishë fshatare, e dedikuar Shën Mërisë së Odigitrjes, me karakteristika të ngjashme me të dyja klishate sipërthëna, ku çdo vit kleri bizantin me besimtarët te martën e Pendekostën shkon për të parkalesur dhe për ta kujtuar Mëmëdheun i lënë për gjithmonë nga Arbërshtë që kanë ikur dhe gjetur strehë në Itali.

stato reso necessario definire e sottoscrivere il predetto *Accordium*. In tale contesto di contrasti, dopo il 1698, la manutenzione della chiesa viene notevolmente trascurata ed il suo stato di grave degrado viene rilevato dal Visitatore Generale nella relazione, redatta nell'anno 1740 per il principe Colonna, ("Nella terra della Contessa la parrocchia latina è troppo indecente quanto ché dubitano che il Prelato ordinasse chiuderla").

Per evitare la chiusura al culto della chiesa, il principe Colonna nello stesso anno, con comunicazione del 12 luglio indirizzata al Sindacatore generale signor Ragusa, dispone che "la Chiesa Latina venga provveduta del bisognevole". Infatti da tale data periodicamente vengono disposti lavori (atterramento e ricostruzione di muri, stucchi, tegole per il tetto, ecc.), che progressivamente trasformeranno, nelle dimensioni e nelle rifiniture, l'antica piccola cappella, in particolare con gli interventi di ricostruzione, restauro, ampliamento e abbellimento effettuati, dal 1751 al 1771, a cura del sacerdote don Michelangelo Musacchia.

### Le chiese di Contessa

Nel secolo XVIII risultano aperte al culto, oltre la chiesa dell'Annunziata e della Madonna della Favara, sede delle due parrocchie, anche altre due chiese, una dedicata a S. Rocco e una dedicata alle Anime Sante del Purgatorio. Non si hanno dati certi sulla data della loro costruzione. Per le caratteristiche simili (struttura, dimensioni, stile, ecc.) si presume che siano contemporanee e che la loro costruzione sia avviata nel secolo XVII. Non è certa inoltre la data in cui sono aperte al culto. La chiesa delle Anime Sante è citata nel resoconto della visita pastorale effettuata a Contessa dal vescovo di Agrigento nel 1756 ed inoltre in un documento della curia vescovile di Agrigento del 1771. La chiesa di S. Rocco viene citata nel resoconto della visita pastorale effettuata a Contessa dal vescovo di Girgenti nel 1734.

Esiste già nel secolo XVIII, anche una chiesa rurale, dedicata alla Madonna Odigitria, con caratteristiche analoghe alle due predette, dove ogni anno il clero greco con i fedeli si reca il martedì di Pentecoste per pregare e ricordare la Patria lasciata per sempre dagli Albanesi rifugiatisi in Italia.



## Kuntisa në shekullin XIX

- Viti 1800** Ze fill ndërtimi i kapeleve të kishës së Shën Mërisë së Favarës. Në këtë periudhë sprir ikona e Shën Mërisë së Murit, e ruar në të njëjtën kapele ( sot kapelja e Shën Françishkut ).
- 15.12.1803** Vdes në Palermo Kollë Keta. Prift, Rektor të Seminarit grek-arbëresh të Palermos, historik, shkrimtar dhe poet. Kish lerë në Kuntisë te viti 1741.
- Nëntor 1804** Në Kuntisë isht aktivuar grumbullimi i drithërave, i formuar me qëllimin t'ua lejojën bujqve mavri ta marrën një shumicë gruri të nevojshëm për mbjelljen dhe pas t'ua prirjin prapë te të korrat.
- Viti 1808** Kallogjerëve të Shën Gushtinit janë dhënë feudet dhe pasuritë të sekuestruar kallog-jerëve Olivetanë. Monastiri zgjidh një rol mëshiri dhe mirësie për të gjitha komunitetet e vendeve përreth, veçanërisht në momentet e mungesie të madh dhe zie buke isht vizituar nga të varfër, besimtarë të huaj që atje gjejën mirëpritje.
- Viti 1812** Papas Flipi Lojakono isht emëruar vikar famullitar të kishës bizantine.
- 1812-1819** Isht hequr feodaliteti dhe një pjesë të tetëmbëdhjetave copa dherash të Vakarcit, janë shitur.
- 22.10.1821** Peshkopi i Xhirxhentit urdhëron se përmbledhja e kartave të famullisë litire, e ruajtur në sakristinë kishës bizantine, të jetë ruajtur në sakristinë e kishës litire.
- Viti 1822** Skiro Kastrenze dhe Skiro Paskal marrën pjesë në Palermo në aktivitetet e komiteteve revolucionare të fshehtë.
- Viti 1825** Në qendrën e banuar janë në lëvizje sadopak tri kronjë: Favara, Kanali, Xharrusi.
- Viti 1828** Xhovani Xhenoveze isht emëruar vikar famullitar për litinjët.
- Viti 1832** Vdes te Kumendi i Shën Mërisë së Vuskut kallogvjeri Pietër Pxolato nga Kuntisa shumë i devotshëm, thuhet se aq herë ka klënë parë që bij në ekstazë, kur ai parkale sij Shën Mërisë ( ikonë e pikturuar sipër derës së sallës ngrënjeje).
- Viti 1833** Zef Ferrara isht emëruar vikar famullitar për litinjët.

## Contessa nel secolo XIX

Nella sintesi cronologica, di seguito riportata, sono evidenziati in neretto le date degli eventi più significativi, che hanno caratterizzato i vari aspetti della vita di Contessa.

- Anno 1800** Viene avviata la costruzione delle cappelle della chiesa della Madonna della Favara. In questo periodo sparisce l'immagine della Madonna del Muro, custodita nella cappella omonima (odierna cappella di S. Francesco).
- 15.12.1803** Muore a Palermo Nicolò Chetta. Sacerdote, Rettore del Seminario Greco-albanese di Palermo, storico, scrittore e poeta. Era nato a Contessa nel 1741.
- Novembre 1804** Viene attivato a Contessa il "Monte frumentario", ammasso di cereali, costituito allo scopo di permettere ai contadini poveri di prelevare la quantità di grano necessario alla semina e restituirla al tempo del raccolto.
- Anno 1808** Agli Agostiniani sono trasferiti i feudi ed i beni sequestrati ai Monaci Olivetani. Il Monastero svolge un ruolo di pietà e carità per tutte le comunità del circondario, specialmente nei momenti di penuria e di carestia: è visitato da poveri, fedeli, pellegrini,...che vi trovano sempre ospitalità.
- Anno 1812** Papas Filippo Lojacono è nominato vicario curato della chiesa greca.
- 1812-1819** Viene abolita la feudalità e alcune delle 18 tenute di Vaccarizzo vengono vendute.
- 22. 10. 1821** Il vescovo di Girgenti dispone che il carteggio della parrocchia latina, custodito nella sacrestia della chiesa greca, venga custodito nella sacrestia della chiesa latina.
- Anno 1822** Schirò Castrenze e Schirò Pasquale partecipano a Palermo all'attività dei Comitati rivoluzionari segreti.
- Anno 1825** Risultano funzionanti almeno tre fontane nel centro abitato: Favara, Canale, Giarrusso.
- Anno 1828** Giovanni Genovese è nominato vicario curato per i latini.
- Anno 1832** Muore a S. Maria del Bosco fra' Pietro Pizzolato di Contessa, monaco molto pio, spesso (si dice) visto levarsi in estasi mentre pregava la Madonna Assunta (Immagine dipinta sopra la porta del refettorio).
- Anno 1833** Giuseppe Ferrara nominato vicario curato per i latini.



- Viti 1834** Famil Lojakono isht emëruar vikar famullitar të klishës grek-bizantine.
- Viti 1837** Te klisha e Odigitries janë varrosur të vdekurit me kolerën.
- Viti 1838** Isht ndërtuar "Vara" e Shën Mërisë së Favarës.
- Viti 1840** Isht zgjidhur projekti për ndërtimin e varrezave.
- 25.03.1840** Një dokument me këtë datë dëshmon se Arbëreshët, që themeluan Kuntisën, të martën e Pentekostës vejn te klisha e Odigitries për ta kujtuar rënien e Kostan tinopolit nën Turqit.
- 11.03.1841** Isht vendosursipërfaqja e rezevuar për ndërtimin e verrezave.
- 21.02.1843** Pas termetit, shira dhe rrebeshi, afërsisht gjyma e klishës së Shën Mërisë së Favarës bie ( muret te ana e jugut e qiellzanen ). Zënë fill gjithnjë herë punimet e ndërtimit. Famullia liture përkohësisht shkon në klishën e Shpirtrave të Shejta të Purgatorit ( Larmisanti ).
- Viti 1843** Një vendim i gjyqit civil përcakton se litinjët kanë t'ia japën klerit grek klishën e Shën Mërisë së Favarës.
- Viti 1844** Vazhdojnë punimet e rëndirtimit të klishës së Shën Mërisë së Favarës. Lypsen akoma qiellzanja, pjesë të murene të jashtme, ndonjë mur i brëndshën, dyer, kam banari. Shpenzimet e rindërtimit janë paguar me ndihmën e të gjithë Kuntisiotët e me ndihmën më parë të rregjit të Napolit dhe pastaj ( Pas vitit 1861 ) të rregjit të Italisë.
- 10.01.1845** Ferdinandi i dytë me dekretin mhetëror vendos një trej në Kuntisë, që ka të bëhet nga dita tetë deri ditën nëntë maj për kafshët e nga dite tetë deri ditën shtatëm bëdhjetë maj për shërbiset e tjera.
- Viti 1845** Në Kuntisë janë 3066 banorë.
- 05.08.1845** Me dekretin mbretërore isht përforcuar respektimi i Tranzacionës të viti 1754. Decreti i vitit 1843, që urdhëroj pjerrja e klishës së Shën Mërisë së Favarës klishës grekë, ngë bëhet, prandaj ekzekutivo.
- Viti 1845** Brënda riorganizimit të rrathëve të klishave bërë në mbretërinë e të dyja Siçileve, Kuntisa shkon nga juridiksioni i dioqezës së Xhirxhentit asaj të Munrialit.
- Viti 1846** Narduci Lala isht emëruar vikar famullitar për litinjët.
- Viti 1846** Isht perforcuar zakoni i vjetër për procesionat e Sakramentit, që janë bërë për katër ditë nga kleri grek ( të enjten, të shtunën, të dielen, të mërkurën ) dhe për katër ditë nga kleri liti ( të prënten, të hënën, të martën dhe të enjten ).
- Viti 1846** Shkatërrohet kapelja e vjetër e Shën Rruzullisë e cila ikonë isht pikturuar mbi gjashtë pllaka qeramike. Vikari famullitar liti Narduci Lala e rindërton në të njëjtin vend.

- Anno 1834** Epifanio Lojacono nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1837** Nella chiesa dell'Odigitria vengono sepolti i morti di colera.
- Anno 1838** Viene costruita la "vara" della Madonna della Favara.
- Anno 1840** Definito il primo progetto per la costruzione del cimitero.
- 25.03. 1840** Un documento che porta tale data attesta che gli Albanesi, che fondarono Contessa, il martedì di Pentecoste si recavano nella chiesa dell'Odigitria per ricordare la caduta di Costantinopoli sotto i turchi.
- 11. 03.1841** Viene deliberata l'area da destinare alla costruzione del cimitero.
- 21. 02. 1843** A seguito di terremoto, piogge e temporali quasi la metà della Chiesa della Madonna della Favara crolla (le mura rivolte a Sud e la volta). Iniziano subito i lavori di ricostruzione. La parrocchia latina provvisoriamente viene trasferita nella chiesa delle Anime Sante del Purgatorio.
- Anno 1843** Una sentenza del tribunale civile stabilisce che i latini devono restituire al clero greco la chiesa della Madonna della Favara.
- Anno 1844** Continuano i lavori di ricostruzione della chiesa della Madonna della Favara. Mancano ancora la volta, parte delle mura esterne, alcune pareti, porte, il campanile. Si provvede alle spese di ricostruzione col contributo di tutti i contessioti ed i sussidi prima del Re di Napoli e poi (dopo il 1861) del Re d'Italia.
- 10. 01.1845** Ferdinando II con regio decreto istituisce un mercato da tenere a Contessa dall'8 al 9 maggio per le bestie e dall'8 al 17 maggio per le mercanzie.
- Anno 1845** Risultano a Contessa 3066 abitanti.
- 05.08.1845** Con regio decreto viene confermata l'osservanza della Transazione del 1754. Il decreto del 1943, che disponeva la restituzione della chiesa della Madonna della Favara ai greci, non diventa quindi esecutivo.
- Anno 1845** Nell'ambito del riordinamento delle circoscrizioni ecclesiastiche effettuata nel Regno delle due Sicilie, Contessa passa dalla giurisdizione della diocesi di Girgenti a quella di Monreale.
- Anno 1846** Leonardo Lala è nominato vicario curato per i latini.
- Anno 1846** Viene confermata l'antica usanza per le processioni del SS. Sacramento, che vengono effettuate per 4 giorni dal clero greco (giovedì, sabato, domenica e mercoledì) e per 4 giorni dal clero latino (venerdì, lunedì, martedì e giovedì).
- Anno 1846** Va in rovina l'antica edicola votiva di S. Rosalia, la cui immagine è dipinta su sei piastrelle di ceramica. Il vicario curato latino Leonardo Lala la fa ricostruire nello stesso posto.
- Anno 1848** Da alcuni rivoluzionari di Sambuca viene distrutto il villino di caccia del re Ferdinando nel bosco Pomo.
- 08.08.1849** Viene confermata alla chiesa latina la facoltà di benedire le case il Sabato santo



- Viti 1848** Nga disa revolucionarë të Zambukës isht shkatërruar shpia gjuetie e rregjit Ferdinand në malin Punit.
- 08.08.1849** Isht përforcuar klishës litire mundësia t'i bekoen spitë të e shtuna e Sheite e si të shkuarti t'i bëhen procesionat për Shën Markut, Rogacionët, të dielen e Palmëve, Shën Antuninin, Shën Rruzallinë, Shën Françishkut, Shën Mihail Kryengjëllin, Corpus Domini.
- Viti 1854** Spirdoni Lojakono isht emëruar vikar famullitar të klishës grek-bizantine.
- Viti 1856** Në klishën e Odigjitrjes janë varrosur te vdekurit me kolerën.
- 4 prill 1860** Kur në Palermo isht revolucioni, edhe në Kuntisë, ndodhen ngjarje Gjakatare dhe turbullira të mëdha.
- Viti 1860** Në Komun isht një komitet i përkohshëm i nfhëhequr nga Nikollë Skiro.
- 26.06.1860** Governatori i distrekit të Kurlënit ( isht periudha diktatoriale ) fton Komunën e Kuntisë t'i dorëzonjë të gjitha këmborët e klishave, duke e lënë një vetëm për klishë. Kërkesa isht motivuar nga nevosa ta gjejën material për artilerinë kom bëtare.për ushtrinë kombëtare, një kontigjent me kuej dhe me mushka.
- Viti 1861** Në datë 17 mars Parlamenti Italian në Torin ratifikon të lerit e mbretorisë së Italisë me në kryeViktorin Emanuel II-të.
- Viti 1861** Nikollë Skiro, farmacist, isht zjedhur kryetar të Kuntisë, pas atij në të njejtin vit Salvaxho Vito.
- Viti 1861** Kuntisa ka 3472 banorë (865 familje).
- Viti 1861** Emblema e familjes Kolona Romano isht adoptuar si stema nga Komuna e Kuntisë, me ndryshime të vogla.
- Viti 1862** Komuna e Kuntisë isht marrë nga kolera. Prifti Spirëdon Lojakono dhe farmacisti Ninuc Lojakono marrën një lavdërim publik për veprën zëmërgjerë të ndihmës së zhvilluar me aq vetëmohim
- 25.05.1862** Me dekretin e Ministrin Sekretar të Shtetit,notari Kalloi Xhenoveze isht emëruar kryetar të Kuntisë
- Viti 1863** Në Kuntisë janë 3391 banorë (1900 me ritin liti e 1491 me ritin grek-bizantin.
- Viti 1865** Isht zjedhur kryetar Salvaxhio Vito, pas atij në të njejtin vit vjen Foto Domeniko.
- Viti 1865** Nga arkivi i Komunës zbiret akti, me të cilën familja Kolona kish dhuruar Komunës keshjtjellen i baronit (sot ndeje te bashkisë).
- Viti 1865** Në këtë vit ze fill emigrimi i kuntisiotëve për SHBA.
- 01.04.1865** Nga priftërinjtë Kallo Skiro dhe Flip Lojakono isht hapur në Kuntisë një skollë mbrëmjeje pa pagesë.

- e, come in passato, di fare alcune processioni: San Marco, Rogazioni, Domenica delle Palme, S. Antonio, S. Rosalia, S. Francesco, S. Michele Arcangelo, Corpus Domini.
- Anno 1854** Spiridione Lojacono è nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1856** Nella chiesa dell'Odigitria vengono sepolti i morti di colera.
- 4 aprile 1860** Mentre a Palermo è in atto la rivoluzione, anche a Contessa si verificano episodi sanguinari e disordini.
- Anno 1860** Regge il Comune un Comitato provvisorio, presieduto da Nicolò Schirò.
- 26.06.1860** Il governatore del distretto di Corleone (è il periodo dittatoriale) invita il comune di Contessa a consegnare tutte le campane delle chiese, lasciandone solamente una per chiesa. La richiesta è motivata dalla necessità di reperire materiale per l'artiglieria nazionale.
- 10.07.1860** Il governatore del distretto di Corleone invita il comune di Contessa a fornire, per la milizia nazionale, un contingente di cavalli e di muli.
- Anno 1861** Il 17 marzo il Parlamento Italiano a Torino ratifica l'unificazione e proclama la nascita del Regno d'Italia con a capo il re Vittorio Emanuele II.
- Anno 1861** Nicolò Schirò, farmacista, è eletto sindaco di Contessa, cui succede nello stesso anno Salvagio Vito.
- Anno 1861** Contessa ha 3472 abitanti (865 famiglie).
- Anno 1861** L'emblema della famiglia Colonna Romano viene adottato come Stemma dal Comune di Contessa, con piccole varianti.
- Anno 1862** Il comune di Contessa è colpito da una grave epidemia di colera. Il sacerdote Spiridione Lojacono ed il farmacista Antonino Loiacono ricevono un pubblico encomio per la generosa opera di assistenza svolta con grande abnegazione.
- 25.05.1862** Con decreto del Ministro Segretario di Stato il notaio Calogero Genovese è nominato sindaco di Contessa.
- Anno 1863** Risultano a Contessa 3391 abitanti (1900 di rito latino e 1491 di rito greco).
- Anno 1865** E' eletto sindaco a Contessa Salvagio Vito, cui succede nello stesso anno Foto Domenico.
- Anno 1865** Dall'archivio comunale sparisce l'atto con cui la famiglia Colonna aveva donato al Comune il castello baronale (attuale sede del Comune).
- Anno 1865** In questo anno inizia l'emigrazione dei contessioti verso gli U.S.A.
- 01.04.1865** Dai sacerdoti Calogero Schirò e Filippo Lojacono viene aperta a Contessa una scuola serale gratuita.
- Anno 1867** Nella chiesa dell'Odigitria vengono sepolti i morti di colera.
- Anno 1867** Antonino Rizzuto è nominato vicario curato per i latini.



- Viti 1867** *Te klisha e Odigjetrjes janë varrosur të vdekurit me kolerën.*
- Viti 1867** *Ninuci Rixuto isht emëruar vikar famullitar për litinjët.*
- 24.09.1868** *Me dekret isht dhënë Komunës së Kuntisë Biblioteka e Kumendit të Shën Mërisë së Vushkut, me detyrën ta shkruhet më parë një listë të lotë tëpasurisë bibliografike, e bërë në vitin 1869 nga papasi Zef Skiro.*
- Viti 1869** *Në Kuntisë janë 3400 banorë.*
- Viti 1869** *Janë caktuar nga Kumuna fonde për punime hidraulike, të financuar për të dhënë ujë të pijshëm qendres së banuar.*
- Viti 1869** *Isht krjuar vendi për jatroun e bashkisë.*
- 1870-1880** *Në këtë dhjetë viet janë shitur privatëve feudet që janë pronë Kumendit të Shën Mërisë së Vushkut. Zbiren përdorimet qytetare të të përfutuar aq komuniteti i Kuntisë për aq shekuj; megjithëse kërkesat i paraqitura nga Komuna në gjykatën e Palermos kundër pronarët e rinj, në vitin 1880 gjykata e apelit të Panormos deklaruar të rëna përdorimet qytetare.*
- Viti 1871** *Në Kuntisë janë 3201 banorë (822 familje).*
- Viti 1871** *Në klishën e Shën Mërisë së Favarës isht vënë një të madhe organo me Vegla.*
- Viti 1872** *Klisha grek-bizantine isht pajsur me një organo me vegla.*
- Viti 1873** *Në të tillin vit dy qeli fëlaqie të vjetra kanë akoma rolin e tyre brënda palatit komunal ( një nënzyrat aktuale isht edhe sot, tetra përposh shkallës së vjetër të jashtme ka klënë shkatërruar).*
- Viti 1873** *Në Kuntisë isht zgjedhur kryetar kavaleri Françesko Lojaco.*
- 01.01.1874** *Vdes në Kuntisë Spirëdhoni Lojakono, vikar famullitar bizantin dhe autor të një monografi mbi Kuntisën. Kish lerë në Kuntisë më 18 shkurt 1812.*
- Viti 1874** *Domeniko Mustaka isht emëruar vikar famullitar të klishës grek.*
- 29.06.1875** *Kuntisë isht vënë edhe emri “ Entellina ” për ta dalluar nga të tjera lokalitet me të njejtin emër.*
- Viti 1875** *Komuna kërkon pronën e klishës së Odigjetrjes. Iniciativa nga ka zhvillime dhe sos në vitin e më pashtaishëm.*
- Tetor 1875** *Janë hapur varrëzat dhe sipas artikullit 66-të të rregullimit shëndetësor ngë mundet më t'i varrosë të vdekurit te klishat.*
- 29.10.1875** *Peshkopi i Munrialit jep mundësimë parakat liti të Kuntisë t'i bekonjë Varrezat.*
- 29.04.1876** *Peshkopi i Munrialit jep mundësimë parakat arbëresh ta bekonjë kapelen e re e varrezave dhe t'i festojën çeremonitë fetare.*

- 24.09.1868** *Con decreto viene attribuita al Comune di Contessa Entellina la Biblioteca del Monastero di S. Maria del Bosco, con l'obbligo di redigere prima un completo elenco del patrimonio bibliografico, effettuato nel 1869 da papas Giuseppe Schirò.*
- Anno 1869** *Risultano a Contessa 3400 abitanti.*
- Anno 1869** *Vengono dal comune di Contessa stanziati fondi per opere idrauliche finalizzate a fornire acqua potabile al centro abitato.*
- Anno 1869** *Viene istituita la condotta medica.*
- 1870-1880** *In questo decennio vengono venduti ai privati i feudi già di proprietà del Monastero di S. Maria del Bosco. Si perdono gli usi civici, usufruiti dalla comunità contessiota per tanti secoli; nonostante le istanze presentate dal Comune presso il Tribunale di Palermo contro i nuovi proprietari, nel 1880 la Corte di Appello di Palermo dichiara decaduti gli usi civici.*
- Anno 1871** *A Contessa risultano 3201 abitanti (822 famiglie).*
- Anno 1871** *Nella chiesa della Madonna della Favara viene installato un grande organo strumentale.*
- Anno 1872** *La chiesa greca è dotata di un organo strumentale.*
- Anno 1873** *In tale anno due antiche celle carcerarie assolvono ancora la loro funzione nel palazzo comunale (una sotto gli attuali uffici esiste ancora, l'altra situata sotto la vecchia scala esterna è stata demolita).*
- Anno 1873** *E' eletto sindaco a Contessa il cav. Francesco Lojaco.*
- 02.01.1874** *Muore a Contessa Spiridione Lojaco, vicario curato greco e autore di una monografia su Contessa. Era nato a Contessa il 18 febbraio 1812.*
- Anno 1874** *Domenico Mustacchia è nominato vicario curato della chiesa greca.*
- 29.06.1875** *Contessa assume anche il nome di Entellina per distinguerla da altre località omonime.*
- Anno 1875** *Il Comune rivendica la proprietà della chiesa Odigitria. L'iniziativa rimane infruttuosa e si conclude nell'anno successivo.*
- Ottobre 1875** *Viene aperto il nuovo cimitero e secondo l'art. 66 del nuovo Regolamento sanitario non viene più consentito il seppellimento dei morti nelle chiese.*
- 29.10.1875** *Il vescovo di Monreale dà facoltà al parroco latino di Contessa di benedire il cimitero.*
- 29.04.1876** *Il vescovo di Monreale dà facoltà al parroco greco di benedire la nuova cappella del cimitero e di potervi celebrare le funzioni religiose.*
- Anno 1876** *Viene confermato che la proprietà della chiesa dell'Odigitria appartiene al clero greco.*
- 14 .10.1877** *E' attivato a Contessa l'ufficio telegrafico.*



- Viti 1876** *Isht përforcuar çë prona e kllisë së Odigjitrjes përket klerit grek.*
- 14.10.1877** *Në Kuntisë isht aktivuar zyra telegrafie.*
- Viti 1878** *Nga kllisha " shtatë Engjëj " e Panormos isht transferuar dhe e vënë në absidë të kllisë Shën Mërisë së Favarës kapelja monumentale me mërmerë të vjetër dhe të vlefshëm; absida isht zbkuruar edhe me stukime me lule të veshura me ar.*
- Viti 1878** *Prifti Thanasi Skiro shkon në Romë ku në arkivin e familjes Kolona Rospigliosi vëren dokumente të vjetra çë përkasën Kuntisën.*
- Viti 1879** *Vdes në Kuntisë doktori Nikollë Lojakono i lerë në vitin 1800 në Kuntisë, jatroi i bashkisë, çë kish pasur edhe polita publike.*
- Viti 1880** *Isht botuar në Palermo vëllimi i Spirëdhioni Lojakono " mbi origjinja dhe themelimi i Komunës së Kuntisë, koloni grek-arbëreshe të Sicilisë ".*
- Viti 1881** *Në Kuntisë janë 3293 banorë.*
- Viti 1882** *Në Kuntisë isht zgjedur kryetar Zef Lojakono.*
- 1882-1883** *Nga regjistrimet e Komunës del se në këta dy vjet emigrojnë në SHBA afërsisht 400 Kuntisiotë.*
- Viti 1883** *Papas Zef Skiro nga Kuntisa i ardhsmi peshkop, isht emruar në Maltë famullitar për besimtarët e rritit grek-bizantin.*
- 02.02.1883** *Isht themeluar kongregacioni i Shën Mërisë së Favarës.*
- Viti 1883** *Kastrnxe Bukolla e Sotir Gasisi nga Kuntisa, të parët nxënës arbëreshë të probandatiit të abacisë grek të Grottaferratës; pastaj do të bëhen K.Kozma Bukolla dhe K. Sofronio Gasisi.*
- 1882-1895** *E tërë animata qendrore e kllishës së Shën Mërisë së Favarës dhe kapelja e Shën Mërisë së Murit ( sot Shën Francishkut ) janë veshur me stukime.*
- Viti 1884** *Kapelja e vogël e Sënta Ruzullisë, në lindje të qendres së banuar, shkatërrohet njëhere tjetër, do të jetë rindërtuar më e madhe nga Epifani Viviani.*
- Viti 1885** *Sheshi I Purgatorit isht zgjëruar.*
- 08.09.1886** *Në New Orleans isht themeluar nga të mërguarit Kontesiotë Shoqata ndihmëtare " Kontesa Entellina ".*
- Viti 1887** *Thanasi Skiro boton në Palermo vëllimin " Kështjella e Kalatamaurit ".*
- 09.02.1887** *Gjatë një rrebeshi të fort një shkretimë e zë kambanarin e kllisë së Shën Mërisë së Voshkut dhe shkatërrohet majën, kornizët, stukimet, stolitë etj.*
- Viti 1888** *Në Kuntisë isht zgjedhur kryetar Françesko Lojakono.*
- Viti 1889** *Konti i Frankavillës Luxhi Majorka, trashëgon nëntë pjesa dherash të Vakarcit.*

- Anno 1878** *Dalla chiesa "Sett'Angeli" di Palermo viene trasferito e posto nell'abside della chiesa della Madonna della Favara la cappella monumentale con antichi e preziosi marmi; l'abside viene ornata anche con stucchi a fiori rivestiti d'oro.*
- Anno 1878** *Il sacerdote Atanasio Schirò si reca a Roma, dove, nell'archivio della Famiglia Colonna Rospigliosi, consulta antichi documenti riguardanti Contessa.*
- Anno 1879** *Muore a Contessa il dott. Lojacono Nicolò, nato nel 1800 a Contessa, medico condotto, che aveva ricoperto anche delle cariche pubbliche.*
- Anno 1880** *Publicato a Palermo il volume di Spiridione Lojacono "Sull'origine e fondazione del comune di Contessa Entellina, colonia greco-albanese della Sicilia".*
- Anno 1881** *Risultano a Contessa 3293 abitanti.*
- Anno 1882** *E' eletto sindaco a Contessa Lojacono Giuseppe.*
- 1882-1883** *Risulta dai registri comunali che in tale biennio emigrano negli U.S.A. circa 400 contessioti.*
- Anno 1883** *Papas Giuseppe Schirò di Contessa, futuro vescovo, è nominato parroco a Malta per i fedeli di rito greco.*
- 02.02.1883** *Viene costituita la Congregazione di Maria SS. della Favara.*
- Anno 1883** *Castrenze Buccola e Salvatore Gassisi di Contessa, primi alunni italo-albanesi del probandato della Badia Greca di Grottaferrata; diventeranno P. Cosma Buccola e P. Sofronio Gassisi.*
- 1882 - 1895** *Tutta la navata centrale della chiesa della Madonna della Favara e la cappella della Madonna del Muro (ora di S. Francesco) vengono rivestite di stucchi.*
- Anno 1884** *La piccola cappella di S. Rosalia, ad Est del centro abitato, va di nuovo in rovina; verrà ricostruita più grande da Epifanio Viviani.*
- Anno 1885** *Piazza del Purgatorio viene allargata.*
- 08.09. 1886** *A New Orleans viene fondata, dagli emigrati contessioti, la Società di Assistenza e Beneficenza "Contessa Entellina".*
- Anno 1887** *Atanasio Schirò pubblica a Palermo il volume "Il Castello di Calatamauro".*
- 09 .02.1887** *Durante un furioso temporale, un fulmine colpisce il campanile della chiesa di S. Maria del Bosco e rovina cuspidi, cornicioni, stucchi, fregi, ecc.*
- Anno 1888** *E' eletto sindaco a Contessa il cav. Francesco Lojacono.*
- Anno 1889** *Il Conte di Francavilla, don Luigi Maiorca, eredita nove tenute di Vaccarizzo. Dal 1990 al 1905 ricostruisce il castello e la cappella, ornandola con stucchi, epigrafi e medaglioni dei suoi antenati. Accanto alla porta principale del castello di Vaccarizzo ancor oggi si legge una epigrafe, che ricorda le sue opere.*
- Anno 1889** *Vengono programmati o avviati alcuni servizi pubblici (cimitero, scuola obbligatoria, numero civico nelle abitazioni urbane, ecc.).*



- Nga viti 1890 deri vitin 1905 rindërton keshjtjellën e kapellen duke zbukuarur me stukime, epigrafe dhe medaljone të stergjyshërve të tij. Ndanë derës kryesore e keshjtjellës së Vakarcit edhe sot lexohet një epigraf që kujton veprat e tij.*
- Viti 1889** *Ianë programuar ose të drejtuar shërbimet publike ( Varrezat, shkolla e detyrueshme numri te shpitë e horës, etj.).*
- 1890-1900** *Në klishtën e Shën Mërisë së Favarës janë bërë të katërta pikturë, që gjenden sipër korit ( autorë Pixilo e Faxone nga Palermo ): Linda e Krishtit, Familja e Shejtë, Shën Mërisë e dëlirë ( Macullata ) Lajmërimi e Shën Mërisë, mëmës së Perëndisë. Janë blerë statujat e Shën Françishkut dhe e Sënt'Antuninit.*
- Viti 1891** *Kalloi Skiro isht emëruar vikar famullitar të klishtës grek-bizantine.*
- Viti 1892** *Në Kuntisë isht themeluar qarku Skënderbeu.*
- Gusht 1893** *Afërsisht njëqind njëzëz tregtare, pronarë dhe artizanë themelojën në Kuntisë vandakun e punëtorëve për përmirësimin material dhe moral të klasave punonjëse.*
- Viti 1893** *Leka Tardo merr pjesë në probandatin e abacisë Grek të Grottaferratës, ka të bëhet kallogjer, me emrin " Lorenzo ", studiues dhe kompozitor të muzikës bizantine, i njohur te gjithë jeta.*
- Viti 1894** *Thanasi Skiro isht emëruar vikar famullitar për litiunjtë.*
- Viti 1894** *Thanasi Skiro boton në Palermo vëllimin " Manastiri i Shën Mërisë së Voshkut të Kalatamaurit ".*
- 29.07.1895** *Vdes prifti Thanasi Skiro, autor të tri monografi: një e dedikuar themelimit të Kuntisë, një Keshjtjellës së Kalatamaurit dhe një Shën Mërisë së Voshkut. Kish lerë te viti 1841.*
- 08.08.1895** *Nikollë Xhenoveze isht emëruar vikar famullitar liti.*
- Viti 1895** *Vdes në Kuntisë prifti Gushtin Skiro, kulturor i lartë i gjuhëve të vjetra, bibliotekar i bibliotekës kombëtare më parë në Palermo e pas në Napoli. Kish lerë në Kuntisë të viti 1826.*
- 27.01.1897** *Nikollë Xhenoveze isht emëruar famullitar (parak) liti.*
- 18.09.1897** *Me akt të notarit kapelja e Sënta Ruzullisë, e rindertuar atje ku isht një kapele shumë të vogël kushtimore, isht dhënë famullisë litire nga Fanili Viviani.*

*Në fushë shoqërore dhe kulturore janë krjesisht të regjistruhen: fillimi i shkollës së detyrueshme, botimi i monografie mbi origjinat dhe historia e Kuntisë, nisja e zyrës telegrafike, hapja e varrezave, themelimi i dy shoqatave (qarku Skënderbeut e vandaku i punëtorëve). Në fushën politike dhe administrative ka rëndësi lidja e mbretërisë së Italisë, formimi dhe emërtimi i Komunës. Më vlerë janë ndodhjet që interojen pikëpamjen fetare: ndërimi dioqezës, zgjerimi dhe zbukurimi i klishtës*

- 1890-1900** Nella chiesa della Madonna della Favara sono eseguiti i quattro dipinti, che sovrastano il coro (autori Pizzillo e Fazzino di Palermo): Natività di Gesù, Sacra Famiglia, Immacolata Concezione, Annunciazione. Vengono acquistate le statue di S. Francesco e di S. Antonio.
- Anno 1891** Calogero Schirò nominato vicario curato della chiesa greca.
- Anno 1892** Viene costituito a Contessa il Circolo Skanderbeg.
- Agosto 1893** Circa un centinaio di commercianti, piccoli proprietari e artigiani fondano a Contessa il "Fascio dei lavoratori" per il miglioramento materiale e morale delle classi lavoratrici.
- Anno 1893** Luca Tardo entra a far parte del probandato della Badia Greca di Grottaferrata; diventerà jeromonaco, col nome di P. Lorenzo, e studioso e compositore di musica bizantina di fama mondiale.
- Anno 1894** Atanasio Schirò è nominato vicario curato per i latini.
- Anno 1894** Atanasio Schirò pubblica a Palermo il volume "Il Monastero di S. Maria del Bosco di Calatamauro".
- 29.07.1895** Muore il canonico Atanasio Schirò, autore di tre monografie: una dedicata alla fondazione di Contessa, una al Castello di Calatamauro ed una a S. Maria del Bosco. Era nato nel 1841.
- 08. 08. 1895** Nicolò Genovese è nominato vicario curato latino.
- Anno 1895** Muore a Contessa il sac. Agostino Schirò, eminente cultore di lingue antiche, bibliotecario della Biblioteca Nazionale prima di Palermo e poi di Napoli. Era nato a Contessa nel 1826.
- 27.01. 1897** Nicolò Genovese è nominato parroco latino.
- 18.09.1897** Con atto notarile viene ceduta alla parrocchia latina da Epifanio Viviani la cappella di S. Rosalia, ricostruita dove esisteva una piccola edicola votiva.

In campo socio-culturale sono principalmente da registrare l'avvio della scuola dell'obbligo, la pubblicazione di monografie sulle origini e la storia di Contessa, l'avvio dell'ufficio telegrafico, l'apertura del cimitero, la costituzione di Associazioni (Circolo Skanderbeg e "Fascio dei Lavoratori"). In campo politico-amministrativo rilevante la nascita del Regno d'Italia, la costituzione e nuova denominazione del Comune. Notevoli sono gli eventi che interessano l'aspetto religioso-ecclesiastico: cambio di diocesi, ampliamento e abbellimento delle chiese esistenti ed apertura al culto di nuove chiese, chiarimento in sede civile dei diritti del clero greco e latino sulle chiese aperte al culto, costruzione dell'artistica vara della Madonna della Favara. Infine una considerazione a parte merita l'aspetto economico e demografico: gli abitanti di Contessa, in costante aumento dalla sua fondazione fino al 1861 (3472 residenti), da tale data cominciano a diminuire progressivamente per la massiccia emigrazione negli USA.



ve ekzistuese dhe hapia e klisheve të reja, shqarim i të drejtave të klerit grek dhe liti, në ndeje civile, mbi klishat e hapura kultit ndërtimi e artistikës varë të Shën Mërisë së Favarës. Në sosje, një vërtetë meriton pikëpamja ekonomike dhe demografike: banorët e Kuntisë në ngritje e vazdueshme nga thelimi i saj njera vitit 1861 (3472 residentë) nga kjo datë fillojnë të zhvogliden në mënyrë progressive për emigrimin e madh në BHSA.

### Vara e Shën Mërisë së Favarës

Nga shekulli XVII-të në Sicili përhapet përdorimi t'i qellën në procesionë statujet dhe ikonat e Krishtit të Shën Mërisë e të shejtrave, me "varë" gjithonë më të vlefshme dhe artistikisht shumë mirë te sosura, të vërteta vepra arti.

Duke pasë vërejtur dhe admiruar ndoshta të fashmet dhe gjithmonë më shumë "varërat" në procesionat e horave ndanëz (Zambukë, Shakë, Xhulanë, etj.) Kuntisiotët zënë filë ta mendojnë ta bëjnë më solemne procesionën e Shën Mërisë së Favarës duke ndërtuar një varë.

Kjo dëshirë është realizuar te viti 1838 nga komiteti i emërtuar si çdo vit, për ta organizuar festën e tetë shtatorit, për ta nderuar Shën Mërisë së Favarës.

Isht famullitar (parak) e klishe grek, në ketë vit, zoti Fanil Lojakono dhe janë anetarë të komitetit zotërinjtë Japëkuci Parrino, Zef Plescia dhe Xhovani Kuça, të cilët emërthojnë kujdestar i veçantë, për plotësimet e lidhura me ndërtimin e varës priftin Spirëdhon Lojakono.

Komiteti i festës së vitit 1838 dedikon një detyrë të veçantë mbledhjes së fondeve të nevojshëm qoftë për ndërtimin e varës qoftë për manifestimet e parashikuar për festën e tetë shtatorit.

Janë mbledhur dhënie në aroma dhe në natyrë në territorin e tërë të Kuntisë, si në qendren e banuar si në shtëpitë që janë në feudet.

Te dita 11 maj 1838 festa e Shën Mërisë isht kremtuar me solemnitet të veçantë përçë, për herën e parë, statuja isht qellur në procesion mbi "varën". Mund të jetë interesant t'i njoftohen disa nota kurioze të vëne në dukje duke vërejtur dokumentet që përkasë ndërtimin e varës. Nga listat e njerëzve, që japën kontributi, me haroma o me prodhime, disa emra janë çituar edhe me mbiemrin (Pixikuna, Linacea, papaçata, Nasha, Ura, Catinella, Bakaruna, Panjoko, Karvalla, Konzalemi, Mamola, palaçio, Fiskaletto, Brodolone).

Titilli i parë i shpenzimiti ç'i isht shenuar siell datën e 10 shtatorit 1837, nga i cili kuptohet se ze fill të vëhet në mendje ndërtimi, një vare një vit më parë, domethënë pas festës së vitit 1837.

Ndër shpenzimet isht shkruar çmimi për "vastazatën", domethënë për mbajtjen për mës atyre që qellën varën, të thërritura "vastazë". Kjo shprehje ngjall çudi dhe habi për kuptimin që fjala sot ka në të dolmen populore, kursa kuptimi i saj i vertet vjen nga grekishtja "vastazo" domethënë "transport" dhe në këte arsye të varës, që isht sjell nga Palermo në Kuntisë, duke shkruar për Horën e Arbëreshëve e për lagjen "Rihalbati" nëpër rrugica të përjashtë që lidhën horën me qytetin e Palermos. Nevojat edhe ndërhyrja e punëtorëve me satin e me vegla të ndryshme për rregulluar vende më të vështira. Data e ndërtimit të varës (1838) isht shkruar në të brëndshmen e bazës po asaj.

### Vara della Madonna della Favara

Dal secolo XVII in Sicilia si diffonde l'uso di portare in processione le statue e le immagini di Cristo, della Madonna e dei Santi, con dei fercoli sempre più preziosi e artisticamente rifiniti, vere opere d'arte.

Avendo visto e ammirato forse le famose e sempre più diffuse "vare" nelle processioni dei paesi vicini (Sambuca, Sciacca, Giuliana, ecc.), i contessioti cominciano a pensare di rendere più solenne la processione della Madonna della Favara facendo costruire una vara.

Tale desiderio viene realizzato nel 1838 dal comitato nominato, come ogni anno, per organizzare la festa dell'otto settembre in onore della Madonna della Favara.

E' parroco della Chiesa greca, in tale anno, don Epifanio Lojaco e sono designati membri del Comitato don Giacomo Parrino, Don Giuseppe Plescia ed il Signor Giovanni Cuccia, i quali nominano procuratore speciale, per gli adempimenti connessi alla costruzione della vara, don Spiridione Lojaco.

Il Comitato della festa del 1838 dedica particolare impegno alla raccolta dei fondi necessari sia per la costruzione della nuova vara che per le manifestazioni previste per la festa dell'8 settembre.

Sono raccolte offerte in denaro ed in natura in tutto il territorio di Contessa, sia nel centro abitato sia presso le case sparse nei feudi.

Nel giorno undici maggio 1838 presso lo studio del notaio Giuseppe Donato viene firmato il contratto di costruzione della vara.

Nel 1838 la festa della Madonna viene celebrata quindi con particolare solennità perché, per la prima volta, la statua è portata in processione su un nuovo fercolo (vara). Può risultare interessante riferire alcune note curiose rilevate nel consultare i documenti riguardanti la costruzione della Vara. Negli elenchi delle persone, che danno il contributo in denaro o in prodotti, alcuni nominativi sono citati anche col soprannome (Pizzicono, Linazza, Papaciata, Nascia, Ura, Catinella, Baccarona, Pagnocco, Carvalla, Consalemmi, Mammola, Pagliaccio, Fiskaletto, Brugolone).

Il primo titolo di spesa annotato porta la data del 10 settembre 1837, da cui si desume che si comincia a pensare alla costruzione di una vara un anno prima, cioè subito dopo la festa del 1837.

Tra le spese è riportato l'importo per la "vastasata", cioè del trasporto tramite i portatori allora chiamati "vastasi". Tale termine suscita sorpresa e stupore per il significato volgare che la parola ha oggi nel linguaggio popolare, mentre il suo vero significato, che deriva dal greco "vastazo", è "trasporto" ed in questo caso della vara, che è trasportata da Palermo a Contessa, passando per Piana dei Greci e per la contrada "Rigalbate", attraverso quindi le trazzere che collegano Contessa al capoluogo. E' necessario anche far intervenire degli operai con zappa e altri attrezzi per sistemare i punti di difficile transito. La data di costruzione della vara (1838) è impressa all'interno del basamento della medesima.

### Chiesa dell'Odigitria: devozione popolare e giornata della memoria

Il notaio Calogero Genovese nella sua monografia "Pretesi diritti di proprietà e possesso sulla chiesa incompiuta dell'Odigitria a pro del Municipio di Contessa", riporta che in un documento del 25 marzo del 1840 è espressamente riportato che "il clero greco vi andava con i fedeli il giorno di Pentecoste a ricordare la caduta di Costantinopoli nelle mani dei Turchi (1453)".

I contessioti vi si recano il martedì di Pentecoste, per ringraziare la Madonna, che li ha pro-



## Klisha e Odigitrjes: devotshmëri popullore e ditë kujtimi

Notari Kallo Xhenoveze në monografinë e tij "të pretenduara drejtësi prone dhe posedimi mbi klishën e pa sosur të Odigitrjes në të mirë të Bashkisë së Kuntisë", referon që të një dokument me datë 25 mars 1840 isht shkruar pikërisht se "kleri grek i vej me besimtarët te dita e Pendekostës për ta kujtuar rënien e Kostantinopolit te duart e Turqve (1453)".

Kuntisiotët i shkojnë të martën e Pendekostës për ta haristur Shën Mërisë, që i ka mbajtur në udhëtimin e dhembshëm të mërgimit dhe për ta kujtuar mëmëdheun i lënë.

Kjo traditë ashtu e vjetër, e ndërrerë në shekull XIX-të për varrimin e të vdekurve me kolerën, isht marrë pameta te viti 1956, pas punimevet e restaurimit të klishës, por isht ndërprerë njëherë tjetër pas termetit të vitit 1968. Në të sprasmit qëronj e tilla traditë isht rinarre mbi iniziativa të shoqatës "Nikollë Keta" dhe të qendrës kulturore të famullisë.

Sipas traditës popullore të vjetër pelegrinazhi i përvitshëm në kapelen e Odigitrjes isht për Kuntisën "Dita e kujtimit", momenti përkujtimor të ardiës së Arbëreshëve. Në këtë rast në klishën fshatare të Odigitrjes, pas që u kanë kënduar çka pjesa të "Paraklisis" (mbrojtje, strehë, ngushëllim?...), dëshmi te devotshmërisë e tyre Shën Mërisë, për t'i ketë ndihmuar, shpejtuar dhe udhëhequr në udhëtimin e dhembshëm të mëzimit, duke kujtuar mëmëdheun e lënë për gjithmonë dhe të drejtuar nga ana e lindjes këndojnë O e bukura More, si të lëra e më ngë të pe, Atjë lëra u zotin tatë, atjë lëra zonjën mëmë. Atjë lëra edhe tim vëlla. O e bukura More, si të lëra e më ngë të pe.

Kjo klishë, monument kujtimi të arbëreshëve që themeluan Kuntisën dhe shejtërore të sa janë varrosur, të vdekur me koleren, isht simboli i shpirtit të një populli e të fesë së stërgjyshërve, që të huaj dhe ishtegtarë, të mirëpritur, gjejnë këtu një mëmëdhe të ri.

Trishtimi i tyre i qetësuar ngë fshin por mallin e mëmëdheut të largët, që qëndron i gjallë dhe shprehet me mallëngjim te këndimi "O e bukura More", çdo vit për pendekostën, përpara klishës së Odigitrjes, duke kujtuar si të parët Arbëreshë si ata që janë varrosur përç vdekur me kolerën. Çdo vit përseritet akoma ky kujtim për t'ua dëshmuar kopilëve sa të madh kujdes edhe nga administrata comunale, që mund ta themeloj "Ditën e kujtimit", në menyre të tillë që çdo vit festohet e diela e Pendekostës në këtë klishë, duke kujdesur edhe për restaurimin e saj.

Ngë njihet data e sigurt kur zënë fill ta stisin kapelen fshatare të Odigitrjes, që isht njohur edhe si "e pasosura" përç shërbëtyrë nga ka klenë kur platësaur.

Shën Mëria e Odigitrjes në Kuntisë në të shkuarit, në periudat e thatësisë, ka klënë parkalesur edhe si Shën Mëria e ujit, e burimit e Favarës, për ta pasur mirësinë e shiut.

## Kleridhe zbatimi i mirëkuptimit të vitit 1754

Në shekullin XVIII-të janë pak priftërinjtë që zgjidhën misionin e vet në klishën liture, ndërsa janë më shumë priftërinjtë që veprojnë në klishën e famullisë grek-bizantine dhe në të tjerat klisha birnore.

Tranzaciona e nënshkruar nga të dyja kleret te vit 1754 ngë zgjidh kundërshtimet ndër klerin dhe besimtarët e të dyja riteve. Për shkak të moszbatimit të mirëkuptimit që përsëritet nga ana e kle-

tetti nel doloroso viaggio dell'esilio, e per ricordare la Patria lasciata.

Questa antichissima tradizione, interrotta nel secolo XIX, per la sepoltura dei malati di colera, viene ripresa nel 1956, dopo i lavori di restauro della chiesa, ma viene nuovamente interrotta dopo il terremoto del 1968. Recentemente tale tradizione viene ripresa di nuovo su iniziativa dell'Associazione culturale "Niccolò Chetta" e del Centro Culturale parrocchiale.

Secondo la popolare e antica tradizione l'annuale pellegrinaggio nella cappella dell'Odigitria è per Contessa il "Giorno della memoria", momento commemorativo dell'arrivo degli esuli albanesi e greci. In tale occasione nella chiesa rurale dell'Odigitria, dopo aver cantato alcune parti della "Paracclisis" (=Protezione, rifugio, conforto?...), testimonianza della loro devozione alla Madonna<sup>(2)</sup> per averli salvati e guidati nel doloroso viaggio dell'esilio, ricordando la Patria lasciata per sempre, rivolti verso l'Oriente, cantano anche "O e bukura Moré, si të lëra e më ngë t'pe. Atjë lëra u zotin tatë, atjë lëra u zonjën mëmë, atjë lëra edhe t'im vëlla. O e bukura Moré, si të lëra e më ngë t'pe - (O mia bella Morea, da quando ti ho lasciata non ti ho più vista. Colà ho lasciato mio padre, colà ho lasciato mia madre, colà ho lasciato anche mio fratello. O mia bella Morea, da quando ti ho lasciata non ti ho più vista)".

Questa chiesa, monumento della memoria degli esuli albanesi che fondarono Contessa ed anche sacrario di quanti vi sono sepolti morti di colera, è simbolo dell'anima di un popolo e della fede degli antenati, che stranieri e pellegrini, ben accolti, trovano qui una nuova patria. La loro tristezza mitigata non cancella però la nostalgia della patria lontana, che rimane viva e si esprime con commozione nel canto di "E bukura Moré", ogni anno per Pentecoste, davanti alla chiesa dell'Odigitria, ricordando sia gli antenati profughi sia coloro, le cui spoglie qui sono sepolte perché morti di colera. Ogni anno si rinnova ancora questo ricordo per testimoniare ai giovani, perché non dimentichino le loro radici. Per questo valore storico e religioso, la chiesa dell'Odigitria merita una maggiore attenzione anche da parte dell'Amministrazione comunale, che potrebbe istituzionalizzare la "Giornata della memoria" da celebrare ogni anno, la domenica di Pentecoste in questo tempio, provvedendo anche al suo restauro.

Non si conosce la data certa d'inizio della costruzione della cappella rurale dell'Odigitria, che è nota anche come "l'incompiuta", perché non è stata mai terminata.

La Madonna Odigitria a Contessa in passato, nei periodi di siccità, è stata invocata anche come Madonna dell'Acqua, della Sorgente e della Favara per ottenere il beneficio della pioggia.

## Clero e applicazione dell'Accordium del 1754

Nel secolo XVIII sono pochi i sacerdoti che svolgono la loro missione nella chiesa latina, mentre sono più numerosi i sacerdoti che operano nella chiesa parrocchiale greca e nelle altre chiese filiali.

La Transazione sottoscritta dai due cleri nel 1754 non risolve i contrasti tra il clero ed i fedeli dei due riti. A seguito della ricorrente inosservanza dell'Accordium da parte del clero latino, il clero greco presenta ricorso presso il tribunale civile, ottenendo nel 1845 una sentenza, che conferma la sua piena osservanza e quindi le giurisdizioni e le preminenze previste nel decreto di costituzione della parrocchia latina e meglio specificate nella Transazione del 1754.

Il rispetto dell'Accordium viene successivamente confermato anche in sede ecclesiastica dall'arcivescovo di Monreale (10 novembre 1900), che decreta di "doversi eseguire la transazione del 1754, con la quale erano stati stabiliti i rispettivi diritti e prerogative circa la festività di Maria SS.ma delle Grazie, che si celebra il dì 8 settembre d'ogni anno nella chiesa medesima". Nonostante questi contrasti tra i due cleri, la loro collaborazione si rende necessaria quando,



rit liti, kleri grek bën kërkesë në gjykatën çivile, duke pasur te viti 1845 një vendim, që përforcon respektimin e plotë dhe, prandaj juridiksionet dhe epërsitë të parashikuara në dekretin e themelimit të kishës liture e më mirë të përcaktuara qartë në Tranzacionën e vitit 1754.

Respektimi e mirëkuptimit isht përforcuar pastaj edhe në ndeje kishtar nga kryepeshkopi i Munrialit (10 nëntor 1900), që dekreton " duhet ta zbatohet Tranzaciona (marrëveshja pajtuese) e vitit 1754, me të cilën kishin klënë përcaktuar të drejtat dhe privilegjet përkatësa në lidhje e me festën e Shën Mërisë së hireve, që festohet te dita tetë shtator çdo vit në të njëjtën klishë .

Me gjithë keto kundërshtime ndër të dyja kleret, bashkëpunimi i vet bëhet e nevojshëm kur, si bie klishta e Shën Mërisë së Favarës, për ca qëro, isht lypur klerit grek të mund ta vejë në dispozicion klishën e Shpirtit e Shejtë (Larmisantit) për administrimin e sakramenteve besimtarëve të ritit liti.

## Toponomastikë

Toponomastica urbane dhe jashtëurbane e horëve arbëreshe isht kryesisht dygjuhëshe. Arbëreshët për t'i treguar vendet dhe lagjet ngë referohen gjithmonë ekstrakteve hartave kadastrare ( të shkruara në italisht ) ma japën emra arbëreshë, që rikujtojnë vendet e prejardhjes, të familjave të tyre të heronjve të tyre. Prandaj toponomasitika dygjuhëshe isht përdorur paralelisht: në aktet burokratike, përdorur gjuha italiane dhe në të përditshmen përdoret arbërishtja.

Njoftimet toponomastike zakonisht janë dhënë duke bërë referim jo rrugëve ose numrave të shpi-ve por toponimit arbëresh ose njeriut ose familjes më e njohur që rri në afërsitë.

Toponomastica, qoftë urbane qoftë jashtëurbane, e kolonive arbëreshe në përgjithësi dhe të Kuntisë veçanërisht, bën kryesisht referim vendeve te prejardhjes të arbëreshëve emrit të të parë familjave arbëreshe. Mbi keto kritere bazohet emërtimi i rrugëve urbane të Kuntisë, zënë fill te viti 1889 me vënien e numërit nga çdo shpi.

Isht shkruar pa ndërmerje lista e toponomastikës urbane të qendrës së vjetër me rrugët të grumbulluar në katër tituj kryesorë.

Origjinë gjeografike: Albania, Kandia, Kroja, Epiro, Grecia, Morea Tesala.

Mbiemra e familjave banuese: Aleo, Alesi, Bonura, Bruno, Kraparo, Catalano, Qizezi, Çaço, Klesi, Kropa, Kuqi, Di Bartolo, Di Beta, Dorsa, Fedele, Files, Foto, Franko, Gargano, Gasisi, Xheraçi, Grizafi, LALA, Liuxa, Lojakono, Lopes, Makaluso, Mandre, Marsala, Muzaka, Parrino, Piskopo, Plesha, Rabito, Ragusa, Restivo, Romano, Sako, Skileçi, Skiro, Shambra, Tamburello, Tardo, Tortoriçi, Zamanda, Vasaro.

Emra e personazhëve të famshëm ( poetë, heronj, rregjira, etj.): Bayron, Kastriota, Tardona Peralta, Umberto i parë, Skënderbeu.

Origjinë e ndryshme: Kanali, Muniçipi, Muzike, Palermo, Roma, Salita Notaro, S. Nikolo, S. Rroku Spjaco Greco, Verxhine.

Te hora e re e stisur pas termetit të vitit 1968, emrat e rrugëve kanë një kriter i adoptuar vetëm për toponomastikën urbane, në qytetesh krahinosh, institucioneesh etj. Në fushën italianë ( Sheshi i Republikës, rruga Moro, rruga Neni, etj.).

crollata la chiesa della Madonna della Favara, per qualche tempo viene chiesta al clero greco di poter mettere a disposizione la chiesa delle Anime Sante per l'amministrazione dei sacramenti ai fedeli di rito latino.

## Toponomastica

La toponomastica urbana ed extraurbana dei paesi arbëreshë è prevalentemente bilingue. Gli albanesi per indicare luoghi e contrade non si riferiscono sempre agli estratti catastali o alle mappe (descritti in lingua italiana) ma danno nomi arbëreshë che richiamano alla memoria i luoghi della terra d'origine, delle loro famiglie, dei loro eroi.

Pertanto la toponomastica bilingue viene parallelamente usata: negli atti burocratici si usa la lingua ufficiale (italiana) e nella vita pratica si usa il toponimo arbëresh.

Le informazioni toponomastiche vengono solitamente date facendo riferimento non alle vie o ai numeri civici ma al toponimo arbëresh e alla persona o famiglia più nota che abita nelle vicinanze. La toponomastica, sia urbana che extraurbana, delle colonie arbëreshë in generale e di Contessa Entellina in particolare, fa principalmente riferimento ai luoghi di provenienza dei profughi albanesi, al nome delle prime famiglie arbëreshë. A questi criteri si ispira la denominazione delle vie urbane di Contessa, avviata nel 1889 con l'attribuzione anche di un numero civico ad ogni abitazione.

Di seguito è riportato l'elenco della toponomastica urbana del vecchio centro abitato con le vie raggruppate in quattro titoli principali.

- origine geografica: Albania, Candia, Croja, Epiro, Grecia, Morea, Tessaglia.  
- cognomi di famiglie residenti: Aleo, Alessi, Bonura, Bruno, Craparo, Catalano, Chisesi, Ciaccio, Clesi, Croppa, Cucci, Di Bartolo, Di Betta, Dorsa, Fedele, Files, Foto, Franco, Gargano, Gassisi, Geraci, Glaviano, Graffato, Grisaffi, Lala, Liuzza, Lojakono, Lopes, Macaluso, Manfrè, Marsala, Musacchia, Parrino, Pircopo, Plescia, Rabbito, Ragusa, Restivo, Romano, Sacco, Schilleci, Schirò, Sciambra, Tamborello, Tardo, Tortorici, Zamandà, Vaccaro.

- nomi di personaggi illustri (poeti, eroi, regnanti, ecc.): Bayron, Kastriota, De Cardona, Peralta, Umberto I, Skanderbeg.

- origine varia: Canale, Municipio, Musiche, Palermo, Roma, Salita Notaro, S. Nicolò, S. Rocco, Spiazzo Greco, Vergine.

Nella "nuova Contessa", costruita dopo il terremoto del 1968, i nomi delle vie seguono il criterio adottato solitamente, per la toponomastica urbana, in altri comuni: nomi di personaggi, città, regioni, istituzioni, ecc. italiani (Piazza Repubblica, via Moro, via Nenni, ecc.).



## Kuntisa në gjimsën e parë të shekullit XX-të

Të shumta janë ndodhjet që përkasën Kuntisën në këtë periudhë, si del nga sinteza kronologjike e ekspozuar posht pa ndërprerje, qoftë për ngjarjet e keqe historike (e para dhe e dyjta luftë botërore) qoftë për ata edhe me interesim lokal që japën ndërsa një kontribut për ta përmirësuar gjellën shoqërore, fetare, kulturore dhe ekonomike (hekurudhë e re, rruga me lidhje me horët ndanzëz, karroçë postale, ndërtesë e shollës fillore, ujëspellës dhe rrjetë kanalizimi, rrjetë elektrik drite publike dhe private, fillim i shkollës për fëmijë, themelimi i një panari kafshesh dhe mallrash etj.). Rëndësore janë ndodhjet në fushë fetare dhe kishitare (themelimi i dioqezës bizantine (Eparki), punime zgjerrimi dhe zbulimi në kishat e ndryshme, prani të klerit të dyja riteve, aktivitet në fushë fetare, shoqërore dhe kulturore).

- Viti 1900** Një pjesë e vogël e territorit të madh të Kuntisës (10%) ishte dhënë me qira (pronar të vëgël) dhe me të shumtat pjesë (90%) ndërsa ishte pronë të 26 latifondistë.
- Viti 1900** Sheshi e Purgatorit merr emrin Umberto I-rë.
- Viti 1900** Zef Skiro ishte emëruar parak e kishës greke.
- 10.11.1900** Selia argjipeshvnore e Munialit përforcon me dekret respektimin e Transaçjonës së vitit 1754.
- Viti 1901** Në Kuntisë janë 2646 banorë (707 familje).
- Viti 1902** Në Kuntisë ishte zgjedhur krjetar kal. Zef Lojakono.
- Viti 1903** Në Kuntisë ishte zgjedhur krjetar kal. Françesko Lojakono, pastaj në të njëjtin vit Nunxi Lojakono.
- Maj 1903** Ishte inauguruar rrjeti hekurudhor Palermo-Korleone-Shën Karl.
- Viti 1904** Ishte butuar në Palermo nga Nikollë Xhenoveze vëllimi i Thanasit Skiro "Kujtesa historike mbi Kuntisën".
- Viti 1904** Vdes papasi Xhovan Karlisi, drejtor i shkollave të Kuntisës dhe ekonom i seminarit grek-arbëresh të Palermos.

## Contessa Entellina nella prima metà del secolo XX

Molti sono gli eventi che riguardano Contessa in tale periodo, come emerge dalla sintesi cronologica di seguito esposta, sia per gli avvenimenti storici disastrosi (prima e seconda guerra mondiale), sia per quelli anche di interesse locale, che contribuiscono invece a migliorare la vita sociale, religiosa, culturale ed economica (nuova ferrovia, strade di collegamento con i paesi vicini, vettura postale, edificio per la scuola elementare, acquedotto e rete fognaria, rete elettrica di illuminazione pubblica e privata, avvio della scuola materna, istituzione di una fiera per animali e mercanzie, ecc). Di particolare rilevanza sono gli eventi in campo religioso ed ecclesiastico (istituzione della diocesi bizantina, lavori di ampliamento e abbellimento nelle diverse chiese, presenza di clero dei due riti, attivo in campo religioso, sociale e culturale).

- Anno 1900** Il vasto territorio di Contessa risulta in piccolissima parte (10%) concesso in enfiteusi (piccoli proprietari) ed il resto (90%) è invece di proprietà di appena 26 latifondisti.
- Anno 1900** La piazza del Purgatorio diventa piazza Umberto I.
- Anno 1900** Giuseppe Schirò nominato parroco della chiesa greca.
- 10.11.1900** La Curia arcivescovile di Monreale conferma con decreto l'osservanza della Transazione del 1754.
- Anno 1901** A Contessa risultano 2646 abitanti (707 famiglie).
- Anno 1902** E' eletto sindaco a Contessa il cav. Giuseppe Lojakono.
- Anno 1903** E' eletto sindaco a Contessa il cav. Francesco Lojakono, cui succede nello stesso anno Nunzio Lojakono.
- Maggio 1903** Viene inaugurata la linea ferroviaria Palermo-Corleone-San Carlo.
- Anno 1904** Viene pubblicata a Palermo da Nicolò Genovese il volume di Atanasio Schirò "Memorie storiche su Contessa Entellina".
- Anno 1904** Muore papasi Giovanni Carlisi, soprintendente delle scuole di Contessa ed economo del seminario greco-albanese di Palermo.
- Anno 1904** Il Comune di Contessa è affidato al regio commissario cav. Domenico De Bono.



- Viti 1904** Komuna e Kuntisë është dhënë komisarit mbretëror kal. Domenico De Bono.
- 13.12.1904** Vdes në Kuntisë nitarë Kallogjer Xhenoveze, sekretar i bashkisë, kryetar dhe gjykatar pajtues. Kish lërë në Kuntisë më 23 prill 1831.
- Viti 1904** Në Kuntisë është emëruar kryetar kal. Françesko Lojakono.
- Viti 1905** Në Kuntisë është emëruar kryetar dokt. Luixhi Xhenoveze, pas në të njejtin vit kal. Zef Lojakono.
- Viti 1905** Në Kuntisë momente tensioni shoqëror të madh përçë këshilli i bashkisë së ri, pas 30 minuta është formuar nga një shumicë e anëtarëve të riitit liti.
- Viti 1906** Janë rregulluar aq rruga urbane dhe fshtare. Ishtë bërë e re uj\sjellësi i kroit të Xharrusit.
- Viti 1906** Ze fill ndërtimi i ujësjellësi komunal (burimi Koko).
- Viti 1907** Këshilltarët e riitit grek kanë shumicëm në këshillin e bashkisë.
- Viti 1907** Në Kuntisë është zgjedhur kryetar Gasisi Vinçenco.
- Viti 1907** Ishtë vendosur ta aktivohet një shërbim karroce postale.
- Viti 1907** Realizim të ujësjellësve të rinj për ujë të pijshëm të ktronjve të Xhiarrusit, të Kanalit dhe të Favarës.
- Viti 1911** Nga instituti i mirëbërës shkollor, i lërë te viti 1908, është hapur shkolla për fëmijët, për të vegjëlit nga 3 njëra 5 vjet.
- Viti 1911** Në Kuntisë janë 2117 banorë.
- Viti 1912** Janë sosur në qendrën e banuar ujësjellës dhe kanalizimi.
- Viti 1914** Kal. Ninuc Inglese është kryetari i Kuntisë.
- Viti 1914** Kal. Nikollë Lojakono është kryetari i Kuntisë.
- Viti 1916** Vdes në Kuntisë Zef Skiro, prift e riitit bizantin e revizor i komunës. Kish lërë në Kuntisë te viti 1845.
- Viti 1916** Zef Gasisi është emëruar famullitar i klishës bizantine.
- Viti 1916** Kontesha Lina Mortillaro Majorka, e ëma e kontit Luixhi Mortillaro Majorka, pronar të Vakarcit, le për testament një rentë të një mijë lira çdo vit për ta stisur në Kuntisë një spital, që ka të ketë për emër "Lina".
- 31.martzo 1917** Kongregacioni i mirëbërësit ble shpinë e Bonurës që është ndrequr në spital.
- Viti 1918** Janë mirëpritur në Kuntisë disa probër lufte Austrakë dhe shqiptarë që kënë vënë te shërbërtyra në përjashtë. Kjo ndodhje është përshkruar nga Nikollë Xhenoveze dhe nga Narduci.

- 13.12. 1904** Muore a Contessa il notaio Calogero Genovese, segretario comunale, sindaco e giudice conciliatore. Era nato a Contessa il 23 aprile 1831.
- Anno 1904** E' eletto sindaco a Contessa il cav. Francesco Lojacono.
- Anno 1905** E' eletto sindaco di Contessa il dott. Luigi Genovese, cui succede nello stesso anno il cav. Giuseppe Lojacono.
- Anno 1905** Momenti di grande tensione sociale a Contessa perché il nuovo Consiglio comunale, dopo 30 anni, è costituito da una maggioranza di membri di rito latino.
- Anno 1906** Vengono sistemate molte strade urbane e rurali. Viene rinnovata completamente la condotta della fontana Giarrusso.
- Anno 1906** Inizia la costruzione dell'acquedotto comunale (sorgente Coco).
- Anno 1907** I consiglieri di rito greco ottengono la maggioranza nel Consiglio comunale.
- Anno 1907** E' eletto sindaco di Contessa Gassisi Vincenzo.
- Anno 1907** Viene deliberato di attivare un servizio di vettura postale.
- Anno 1907** Messa in opera di nuove condutture per l'acqua potabile delle fontane Giarrusso, Canale e Favara.
- Anno 1911** Dal Patronato Scolastico, sorto nel 1908, viene aperta la scuola materna, per i bambini dai tre ai cinque anni.
- Anno 1911** A Contessa sono residenti 2117 abitanti.
- Anno 1912** Vengono completate nel centro abitato l'acquedotto e la fognatura.
- Anno 1914** Il cav. Antonino Inglese è sindaco di Contessa.
- Anno 1914** E' sindaco di Contessa il cav. Nicolò Lojacono.
- Anno 1916** Muore a Contessa Giuseppe Schirò, sacerdote di rito greco e contabile del Comune. Era nato a Contessa nel 1845.
- Anno 1916** Giuseppe Gassisi è nominato parroco della chiesa greca.
- Anno 1916** La contessa Lina Mortillaro-Maiorca, madre del conte don Luigi Mortillaro-Maiorca, padrone di Vaccarizzo, lascia per testamento una rendita di mille lire annue per erigere a Contessa un ospedale, che sarà denominato "Lina".
- 31 marzo 1917** La Congregazione di Carità acquista la casa Bonura, che viene adattata ad ospedale.
- Anno 1918** Vengono accolti a Contessa alcuni prigionieri di guerra austriaci e albanesi e assegnati ai lavori in campagna. Questo avvenimento è descritto sia da Nicolò Genovese sia da Leonardo Lala.
- 7 maggio 1919** Muore a Contessa a 63 anni Giovanni Schilleci, promotore e animatore del "Fascio dei Lavoratori", fondato nel 1893.
- Anno 1919** Vicino al cimitero, in ricordo dei contessioti morti nella prima guerra mondiale,



- 7 maj 1919** Vdes në Kuntisë Xhavanni Skilleci promotor dhe gjallërues të " Vandakut të puntorëve ", themeluar në vitin 1893 aj khis 63 vjet.
- Viti 1919** Ndanë varrezave në kujtim të Kuntisiotëve, te vdekur te e para luftë boterore, isht ndërtuar "vila e të vrarëve më luftë ku isht vënë një lis për nganjë ushtar të vdekur të Kuntisë. Isht stisur edhe një kapele, ku çdo vit te dita 4 nëntorisht kremtuar liturgia hyjnore, në praninë të luftëtarëve të luftërave e të autoriteteve lokale.
- Viti 1920** Në Kuntisë isht zgjedhur krjetar Francesko Lojakono.
- Viti 1920** Në Kuntisë lehet e para seksion sindakal.
- Viti 1921** Në Kuntisë janë 1910 banorë.
- Viti 1922** Zonja Chiara Mule Samartino shet feudin e kastelit Ninucit Rixo nga Kuntisa, me akt të notarti, në datë 4 dhjetor.
- Viti 1922** Prona e kastelit, në sosje të shkëullit XVII-të kish shkuar nga familj Kolona dhe Rospilosi familjes Kamineci dhe Mulé e , prandaj, zonjës Qarë Mulé dhe Samartino.
- Viti 1923** Në territorin e Kuntisë janë vetëm pesë kilometra rruge të përshtatshme për një me rrota nga qendra e banuar njera stacionit hekurudhor, ku mund të ecën po vetëm qerre.Trasportimi i gjërave dhe të gjindeve në territorin e madh të Kuntisë bëhet me mushkat, gjatë htigjeve dhe rrugicave të dredhura.
- Viti 1923** Isht botuar në Palermo vëllimi i Alesandrit Skiro " Drejtim ilustruar të kolonve arbëreshe të Sicilisë – Kuntisa ".
- 14 shkurt 1923** Vdes në Abacinë grek te Grotaferrates Kallogjeri Sofron Gasisi, që me tre kallogjerë të tjerë nga origjinë kuntisiote ( Lorenzo Tardo, Kozma Bukola dhe Saba Abate ) jep një kontribut, në mënyrë kuptimplote, rilindjes së Abacisë së Grotaferratës, nga sosia e shekullit XIX-të.
- Viti 1923** Kryepeshkopi i Neocesares se Pontos imzot Zef Skiro prirret përgjithmonë në Kuntisë te familja e tij.
- Viti 1923** Ze fill ndërtimi i rrugës për Sënta Margeritën e Belicit.
- Viti 1924** Një zjarr të fort në sakristi të klishës litire djeg pjesë të arkivit.
- Viti 1925** Ninuci Garaci isht emëruar parak i litiñve.
- Viti 1925** Luixhi Xhenoveze isht emëruar komisar i bashkisë dhe te viti i mëpastajmë kryetar.
- 1926-1939** Në periudhën e Fashizmit, janë ndërtuar 60 km. rrugësh nga Kuntisa për S. Margeritën, Rokamenën, Buzaqin.
- Viti 1926** Në Kuntisë janë dhënë disa buiqve pjesa dherash me shpinë fshatare te ana.
- 28.11.1926** Vdes në Kuntisë prifti Nikollë Xhenoveze, parak liti, shkrimtar dhe poet. Ish lerë në Kuntisë më 14 maj 1856.

- viene costruita la "Villa dei caduti" , dove viene piantato un albero per ogni soldato di Contessa caduto. Viene costruita anche una cappella, dove ogni anno è celebrata la santa messa, il 4 novembre, alla presenza dei reduci di guerra e delle autorità locali.
- Anno 1920** E' eletto sindaco di Contessa Francesco Lojakono.
- Anno 1920** Nasce la prima sezione sindacale a Contessa.
- Anno 1921** A Contessa sono residenti 1910 abitanti.
- Anno 1922** Donna Chiara Mulé Sammartino vende il feudo Castello ad Antonino Riggio di Contessa con atto notarile del 4 dicembre. La proprietà del Castello, alla fine del sec. XVIII, era passata dalla famiglia Colonna e Rospigliosi alla famiglia Camineci e Mulé e quindi a Chiara Mulé e Sammartino.
- Anno 1923** Nel territorio di Contessa esistono solamente 5 chilometri di strada rotabile, dal centro abitato alla stazione ferroviaria, su cui possono transitare i carri. Il trasporto di cose e persone nel vasto territorio di Contessa avvengono quindi a dorso di mulo, lungo i sentieri e le trazzere.
- Anno 1923** Viene pubblicato a Palermo il volume di Alessandro Schirò "Guida illustrata delle colonie albanesi di Sicilia – Contessa Entellina".
- 14 febbraio 1923** Muore nella Badia Greca di Grottaferrata padre Sofronio Gassisi, che, con altri tre jeromonaci di origine contessiota (padre Lorenzo Tardo, padre Cosma Buccola e padre Saba Abate), contribuisce significativamente alla rinascita della Badia Greca di Grottaferrata dalla fine del secolo XIX.
- Anno 1923** L'arcivescovo di Neocesarea del Ponto mons. Giuseppe Schirò si ritira definitivamente a Contessa Entellina, presso la sua famiglia.
- Anno 1923** E' avviata la costruzione della strada per Santa Margherita Belice.
- Anno 1924** Un incendio nella sacrestia della chiesa latina distrugge parte dell'archivio.
- Anno 1925** Antonino Garaci è nominato parroco per i latini.
- Anno 1925** Luigi Genovese è nominato Commissario del Comune e nell'anno successivo Podestà.
- 1926-39** Periodo del Fascio, vengono costruiti 60 Km di strade da Contessa per S. Margherita, Roccamena, Bisacquino.
- Anno 1926** A Contessa vengono assegnati ad alcuni contadini lotti di terra con la casa rurale annessa.
- 2811. 1926** Muore a Contessa il canonico Nicolò Genovese, parroco latino, scrittore e poeta. Era nato a Contessa il 14 maggio 1856.
- 1° maggio 1926** Il prefetto Mori a Contessa viene ricevuto dalle autorità locali ed in piazza pronuncia un discorso sulla lotta dello Stato contro la delinquenza. Dopo qualche giorno nel territorio di Contessa vengono effettuati circa 30 arresti.



- 1 maj 1926** Prefekti Mori në Kuntisë është mirëpritur nga autoritetet lokale dhe në shesh bën një bisedë mbi luftën e shtetit kundër kriminalitetit. Pas ndonjë ditë në territorin e Kuntisë bëhen afersisht 30 arrestime.
- 1 gusht 1927** Vdes në Kuntisë imzoti Zef Skiro. I vetmi peshkopi të Kuntisë dhe i vetmi kryepeshkopi arbëresh. Ish lerë në Kuntisë më 1 janar 1846. Fotografi dhe shenja bibliografike të ekspozuara në qendrën kulturore të famullisë, në galerinë e dedikuar " Personazheve të Kuntisë të njohura e pa të njohura ".
- Viti 1930** Isht ndërtuar prospekti aktual të varrezave.
- Viti 1931** Farmacisti Turik Lojakono isht emëruar komisar i komunës.
- 24.01.1932** Vdes Zef Gasisi, parak i klishës grek-bizantine nga dita 29 prill 1916. Kish lerë në Kuntisë më 5 nëntor 1863 dhe i bërë prift.
- 24.01.1932** më 25 dhjetor 1889 nga imzoti Paul Skiro. Kle edhe mësuës në shkollat e Kuntisë.
- Viti 1932** Lojakono Mikele isht emëruar parak i klishës greke.
- Viti 1932** Lojakono Zef isht emëruar komisar i Prefektit të Komunës.
- Viti 1933** Omela Euxhenio isht emëruar komisar i Prefektit të Komunës.
- 4 marzo 1933** Vdes në Romë papasi Françesk Keta, parak në Maltë. Fotografi dhe shenja biografike e të ekspozuara në qendrën kulturore të famullisë, në galerinë e dedikuar " Personazheve të Kuntisë të njohura e pa të njohura ".
- 21 prill 1933** Për dytën herë isht bërë lidhja e rryjetit elektrik dhe flasën në publik për ngjarjen e jashtëzakonshme profesori Kallogjer Raviota e papasi Lino Lojakono.
- 29 gusht 1933** Në lagjen e Vanjteleve, isht bekuar nga imzot Evola kapelja fshatare dedikuar Sënt'Antunimit.
- Viti 1934** Isht aktivuar rryjetit elektrik në qendrën e banuar.
- Viti 1934** Isht sosur rruga për S. Margeritën, zënë fill shërbëtyrat e rrugëve për Buzaqinën dhe për Rokamenën.
- 19 gusht 1934** Në Kuntisë policia merr shumë gjinde.
- 1 tetor 1934** Isht inauguruar ndërtesa e re shkollore për shkollat fillore.
- 01.11.1934** Kozm Bukola, i pari kallogjer i Shën Vasilit të komuniteteve arbëreshe, vdes në abacinë grek të Grottaferratës. Kish lerë në Kuntisë te viti 1869. Fotografi dhe shenja biografike të ekspozuara në qendrën kulturore të famullisë, në galerinë e dedikuar " Personazheve të Kuntisë të njohura e pa të njohura ".
- Viti 1935** Kal. Ninuci Inglese isht emëruar kryetar e bashkisë së Kuntisë.
- 10 mars 1935** Kardinali Lavitrano, peshkopi i Palermos, viziton Kuntisë.

- 1° agosto 1927** Muore a Contessa mons. Giuseppe Schirò. Unico vescovo di Contessa ed unico arcivescovo arbëresh. Era nato a Contessa il 1° gennaio 1846. Fotografia e cenni biografici esposti al Centro Culturale Parrocchiale, nella galleria dedicata ai "Personaggi di Contessa, noti e meno noti".
- Anno 1930** Costruita l'attuale facciata del cimitero.
- Anno 1931** Il farmacista Lo Jacono Salvatore è nominato Commissario del Comune.
- 24.1.1932** Muore Giuseppe Gasisi, parroco della chiesa greca dal 29 aprile 1916. Era nato a Contessa il 5 novembre 1863 ed ordinato sacerdote il 25 dicembre 1889 da mons. Paolo Schirò. Fu anche insegnante nelle scuole di Contessa.
- Anno 1932** Lojacono Michele nominato parroco della chiesa greca.
- Anno 1932** Lo Jacono Giuseppe è nominato Commissario Prefettizio del Comune.
- Anno 1933** Omela Eugenio è nominato Commissario Prefettizio del Comune.
- 4 marzo 1933.** Muore a Roma papas Francesco Chetta, parroco a Malta. Fotografia e cenni biografici esposti al Centro Culturale Parrocchiale, nella galleria dedicata ai "Personaggi di Contessa, noti e meno noti".
- Il 21 aprile 1933** Per la seconda volta viene effettuato l'allacciamento della rete elettrica e parlano in pubblico, per l'eccezionale avvenimento, il prof. Calogero Raviotta e papas Lino Lojacono.
- 29 agosto 1933** Nella Valle dei Mulini, contrada Bagnitelle, benedetta da mons. Evola la cappella rurale dedicata a S. Antonino.
- Anno 1934** Viene attivata la rete elettrica nel centro abitato.
- Anno 1934** Terminata la strada per S. Margherita, sono avviati i lavori delle strade per Bisacquino e per Roccamena.
- 19 agosto 1934** A Contessa la polizia arresta parecchie persone.
- 1° ottobre 1934** Inaugurato il nuovo edificio scolastico per le scuole elementari.
- 1° 11. 1934** P. Cosma Buccola, primo jeromonaco basiliano delle comunità italo-albanesi muore nella Badia Greca di Grottaferrata. Era nato a Contessa nel 1869. Fotografia e cenni biografici esposti al Centro Culturale Parrocchiale, nella galleria dedicata ai "Personaggi di Contessa, noti e meno noti".
- Anno 1935** Il cav. Antonino Inglese è nominato Podestà a Contessa.
- 10 marzo 1935** Il card. Lavitrano, vescovo di Palermo, visita Contessa Entellina.
- Anno 1936** Muore Giuseppe Raviotta, guardia campestre del comune, dai contessioti ricordato per il suo servizio svolto con correttezza e professionalità.
- Anno 1937** Viene aperta a Contessa, nell'ambito della parrocchia greca, una casa delle Suore Basiliiane "Figlie di S. Macrina".
- 29 marzo 1937** Muore a Contessa papas Nicola Lojacono.



- Viti 1936** Vdes Zef Raviota, rojtar fshati të komunës, nga kuntisiotët i kujtuar për shërbëtyrën e tij e zhvilluar me drejtësi dhe me mjeshtëri.
- Viti 1937** Isht hapuar në Kuntisë, brënda famullisë grek-bizantine një shpi për murgeshet e Shën Vasilit " Bijat e Shën Makrinës ".
- 29 mars 1937** Vdes në Kuntisë papasi Nikollë Lojakono.
- 26 tetor 1937** Me letrën " Apostolica sedes " papa Pio XI-të themelon eparkinë e Horës së Arbë-resheve. Besimtarët e ritit bizantin të Kuntisës shkojnë nën juridiksionin e dio-qezës së re.
- Viti 1938** Kal. Vinçenco Galina isht emëruar komisar i prefektit të komunës.
- 22 janar 1938** Imzot Perniciaro shejtëron theroren e kishës bizantine, bekon ikonostasin e re dhe punimet e restaurimit të bëra me kontributin e vëllezërve Vakaro, kuntisiotët të emigruar në New Orleans.
- Viti 1939** Lojakono Françesko isht emëruar komisar i prefektit dhe kryetar i bashkisë së Kuntisës.
- Viti 1939** Vdes në Kuntisë professori Kallogjer Raviota, i kujtuar nga nxënësit e tij si mësues me skrupuj dhe serioz.
- 7 shtator 1939** Në kishën grek-bizantine, gjatë çeremonisë së Liturgjisë Hyjnore isht bekuar nga Kard. Lavitrano, kryepeshkopi i Palermos organoja e re.
- Viti 1940** Lojakono Nuncjo isht emëruar komisar i prefektit e kryetar bashkisë.
- Maj 1942** Paraku i kishës greke thotë Liturgjinë Hyjnore te klisha litire, e lënë nga kleri liti për kundërshtime ndër të njejtin kler.
- Viti 1942** Papasi Jan Di Maggio isht emëruar parak i kishës arbëreshe de merr zyrtarisht zotërin në ditën 28 shkurt 1943.
- Viti 1943** Kal. Gulelm Inglese isht emëruar kryetar i Kuntisës.
- 21 korrik 1943** Përhapet lajmi që ushtarët anglezë janë në stacionin hekurudhor të Kuntisës. Janë sulmuar nga disa kuntisiotë magazinimet e të dhjetit bersalierë. Në ditën 28 korrik mbrëmjet arrijn në Kuntisë ushtarët amerikanë. Janë dërguar në Menfi ( fushë për të burgosurit ) ushtarë italianë që ndodheshin në Kuntisë.
- 4 gusht 1943** Janë marrë katër kuntisiotë nga ushtarët amerikanë e të dërguar në një fushë për-kenderimi.
- 12 janar 1945** Vdes në Kuntisë doktori Ninuc Skiro, jatroi i baskisë për dyzet e pesë vjet, i kujtuar nga të gjithë për vetëmahimin e tij, humanizëmimin dhe për shpirt sakrificë përveç për dhuntitë e tij profesionale. Kish lërë në Kuntisë më 12 prill 1864.
- 20 maj 1954** Papasi Ninuc Lojakono vdes në Kuntisë, ku kish lërë në datë katër shtator 1876: kapelan e kishës grek-bizantinë, kapelan ushtarak te e para luftë botërore, rektor i kishës së Purgatorit dhe nëpunës në zyrën e taksave lokale.
- 26 ottobre 1937** Con la Bolla "Apostolica Sedes" il Papa Pio XI istituisce l'Eparchia di Piana degli Albanesi. I fedeli di rito greco di Contessa passano sotto la giurisdizione della nuova diocesi.
- Anno 1938** Il cav. Gallina Vincenzo è nominato Commissario Prefettizio del Comune.
- 22 gennaio 1938** Mons. Perniciaro consacra l'altare della chiesa greca, benedice la nuova iconostasi e gli interventi di restauro effettuati col contributo dei fratelli Vaccaro, contessioti emigrati a New Orleans.
- Anno 1939** Lojacono Francesco è nominato Commissario Prefettizio e Podestà del Comune.
- Anno 1939** Muore a Contessa il prof. Calogero Raviotta, ricordato dai suoi numerosi alunni come insegnante scrupoloso e severo.
- 7 settembre 1939** Nella chiesa greca, durante la celebrazione della Divina Liturgia, il card. Lavitrano, arcivescovo di Palermo, benedice il nuovo organo.
- Anno 1940** Lojacono Nunzio è nominato Commissario Prefettizio e Podestà del Comune.
- 1942, maggio** Il parroco greco celebra la messa nella chiesa latina, abbandonata dal clero latino per contrasti tra il clero medesimo.
- Anno 1942** Papas Giovanni Di Maggio è nominato parroco della chiesa greca, di cui prende ufficialmente possesso il 28 febbraio 1943.
- Anno 1943** Il cav. Inglese Guglielmo è eletto sindaco di Contessa.
- 21 luglio 1943** Si sparge la notizia che i soldati inglesi sono già alla stazione ferroviaria di Contessa. Vengono assaltati da alcuni contessioti i depositi del X bersagliere. Il 28 luglio sera arrivano a Contessa i soldati americani. Sono mandati a Menfi (campo per i prigionieri) i soldati italiani trovati a Contessa.
- 4 agosto 1943** Vengono arrestati dai soldati americani e mandati in un campo di concentramento 4 contessioti.
- 12 gennaio 1945** Muore a Contessa il dott. Antonino Schirò, medico condotto per 45 anni, ricordato da tutti per la sua abnegazione, umanità e spirito di sacrificio oltre che per le sue doti professionali. Era nato a Contessa il 12 aprile 1864.
- 20 maggio 1945** Papas Nino Lojacono muore a Contessa Entellina, dove era nato il 4 settembre 1876: cappellano della Chiesa Madre, cappellano militare nella prima guerra mondiale, rettore della chiesa del Purgatorio e impiegato della esattoria locale.
- Anno 1946** Lavori di restauro vengono eseguiti nella chiesa del Purgatorio (interni e facciata).
- 10 aprile 1946** Muore a Contessa Giuseppe Lojacono, insegnante e autore di una grammatica albanese. Era nato a Contessa il 27 giugno 1888.
- 1° gennaio 1947** Riaperta al culto la chiesa delle Anime Sante, restaurata col contributo di Agostino e Andrea Schirò, Matteo e Nini Schirò di New Orleans.
- 5 gennaio 1947** Muore a Contessa papas Michele Schirò. Nato a Contessa, vive e insegna a



- Viti 1946** Punime restaurami janë bërë në kishën e Purgatorit ( brenda dhe jashtë).
- 10 prill 1946** Vdes në Kuntisë Zef Lojakono, mësues dhe autor i një gramatike të gjuhës shqipe. Kish lerë në Kuntisë në 27 qershor 1888.
- 1 janar 1947** Isht hapur klisha e Spirtrat e Shejtë ( Larmisantit ) e restauruar me kontributin e Gushtinit e Ndrizës Skiro, Mateo e Nini Skiro nga New Orleans.
- 5 janar 1947** Vdes në Kuntisë papasi Miele Skiro. I lerë në Kuntisë jeton dhe mësoj në Palermo. Vien në Kuntise te viti 1939.
- Viti 1947** Isht vënë një guri varri për kujtim të Zefit , të Lekës,dhe të Fliçit Vakaro për kontributin e dhënë për restaurimin (1927-37) e klishës greke.
- 7 gusht 1948** Iapkuci Valenti restauron kuadrat e Shën Xhirolamit e Sënta Lucisë, pikturat e pulpit e kuadrive Shën Kollit (klisha e Shën Rrokut ).
- 2 korrik 1949** Sipas tradites së vjetër paraku i klishës greke çelebron Liturgjinë Hyjnore në kapele e dedikuar Shën Kallogjerit.
- 12 gusht 1948** Isht blerë nga famullia grek-bizantine një ndërtesë që duhet ta restaurohet për të jetë përdorur si sallon i famullisë.
- 5 shtator 1948** Ikona e Shejtë e Odigitrjes isht bekuar nga Cardinali Ernest Ruffini në Horën erbëreshëvet e, gjatë festës së ditës 8 stator, isht ekspozuar në Kuntisë.
- 19.11.1948** Me vendimin e këshillit të bashkisë isht vendosur një ferë i përvitshem për shit blerjen e prodhimeve bujqësore, të kafihëve dhe të mallrave që ka të mbahet çdo vit të ditë 9 dhe 10 stator.

Mbi kërkesë të parakut liti te viti 1900 kurja argjipeshkvnore e Munrialit, me dekret, përforcon vleren e Tranzacionës (marrëveshjes) pajtuese dhe fton klerin grek dhe latin ta respektoien dhe të sosën t'i bëjëne kundërshtimet e përsëritura të lëra ndër at ambi përdorimin e klishës së Shën Mërisë së Favarës.

Pjesa e rrjetit rëkurudhor Korleone- Shën Karlo, që kish në Palermo acqua dei Corsari stacionin fille star, i aktivuar në vitin 1903, për më shumë se gjymës shekull. Isht një mjet komunikacioni të dobishëm ose të vetëm për shumë komuna, si Kuntisa, që përdor më shumë rrugët fshatara (shtigje dhe rrugica të dredhura), dhe isht pa rrugë krahinore, shtetërore ose sidoqoftë ndërbashkiake të kalueshme me qerre ose me kamionë. Ky rrjet hakurudhor ka prandaj, një rol zhvillimi ekonomik dhe kulturor të rëndësishëm për shumë komuna, që kanë klënë të vetëm për shekuj. Më vitin 1933, në luginën e mullinjëve ka klënë bekuar dhe e hapur kultit një kapele fshatare, për ta çelebruar te festat Liturgjinë Hyjnore për bujqatë, që në verë ndodhen me familjet e veta në lagjetfshatare ndonëz sot lugina e mullinjëve, ashtu e emëruar nga ndonjeri, paraqit mundësi vlerësimi ekonomike, kulturore dhe turistike të rëndësishme, qofte për karakteristikat e vendit (klimë, burime, gjelbërim, vreshta, ullishte dhe pemishte), qofte për dëshmitë historike dhe arkeologjike

- Palermo. Si trasferisce a Contessa nel 1939.
- Anno 1947** Viene posta una lapide in memoria di Giuseppe, Luca e Felice Vaccaro per il contributo erogato per il restauro (1927-1937) della Chiesa greca.
- 7 agosto 1948** Il pittore Giacomo Valenti restaura i quadri di San Girolamo e Santa Lucia, le pitture del pulpito (chiesa matrice) ed il quadro di S. Nicola (Chiesa di S. Rocco).
- 2 luglio 1949** Secondo l'antica tradizione il parroco greco celebra la Divina Liturgia nella cappella rurale dedicata a S. Calogero.
- 12 agosto 1948** Viene acquistato dalla parrocchia greca un edificio da restaurare e utilizzare come salone parrocchiale.
- 5 091948:** La sacra icona dell'Odigitria viene benedetta dal card. Ernesto Ruffini a Piana degli Albanesi e, durante la festa dell'otto settembre, viene esposta a Contessa.
- 19.11. 1948** Con deliberazione del Consiglio comunale viene istituita una fiera annuale per la compravendita di prodotti agricoli, animali e merci, da tenere ogni anno nei giorni 9 e 10 settembre.

Su ricorso del parroco latino nel 1900 la Curia arcivescovile di Monreale, con decreto, conferma la validità della Transazione del 1754 ed invita il clero greco e latino ad osservarla e di porre fine ai ricorrenti contrasti sorti tra loro sull'uso della chiesa della Madonna della Favara.

Il tratto di linea ferroviaria Corleone - S. Carlo, che aveva come capolinea la stazione di Acqua dei Corsari a Palermo, attivata nel 1903, per oltre mezzo secolo, costituisce un mezzo di comunicazione comodo o unico per molti comuni, come Contessa, che si serve di strade rurali (sentieri e trazzere), ed è sprovvisto di strade provinciali, statali o comunque intercomunali percorribili con carri o autocarri. Questa linea ferroviaria svolge pertanto una importante funzione di sviluppo economico e sociale per molti comuni, rimasti isolati per secoli.

Nel 1933, nella Valle dei Mulini, è stata benedetta ed aperta al culto una cappella rurale, per celebrarvi la messa festiva per i numerosi contadini, in estate residenti con le loro famiglie nelle contrade rurali attigue. Oggi la Valle dei Mulini presenta notevoli potenzialità di valorizzazione, economica, culturale e turistica sia per le caratteristiche ambientali (clima, sorgenti, verde molto diffuso con uliveti, vigneti e frutteti), sia per le testimonianze storiche e archeologiche (Castello di Calatamauro, due antichi mulini ad acqua, vecchi casolari rurali, tracce di antichi insediamenti, una cappella rurale dedicata a S. Antonino), sia infine per le attività produttive (settore agricolo-pastorale e turistico).

Le Suore Basiliene avviano subito, al loro arrivo a Contessa nel 1937, l'attività di educazione e di assistenza ai bambini. La scuola materna, intitolata alla benefattrice "Maria Pumilia", ufficialmente viene autorizzata dal Provveditorato agli Studi di Palermo nell'anno scolastico 1939/40 con un notevole numero di iscritti.

Per comprendere l'importante contributo dato dalle Suore Basiliene alla formazione religiosa



## Kuntisa në gjumsën e dytë të shekullit XX-të

Në këto pesëdhjetë vjet, si del nga sinteza kronologjike e eksozuar poshtë pa ndërpreje disa ndodhje jashtëzakonshme ( veçanërisht emigrim, tërmet, mekanizim bujqësor, ngatërrojën dhe ndërrojën Kuntisën, kryesisht në fushë shoqërore, ekonomike dhe kulturore.

Emigrimi i rëndë i Kuntisiotëve në të tjera shtete Evropiane (veçanërisht Germani dhe Zvicër ) dhe në krahina të ndryshme të Italisë të vermet, në mënyrë progressive zvogëlon popullsinë canore të një i tretë ( sot banorët janë afërsisht dy mijë ), por rivëniet e të mërguarve përmirësojnë kushtet ekonomike në bujqësi, zhdukja e disa kultivimeve tradicionale e hyrja e normativeve të reja evropiane, në të sprasmit qëronj dhe në zbatim, ndërrojën fizionomin e terretorit, qoftë në anën antropologjike ( bujatë nge rrinë më përjashtë ) qoftë në anën ekonomike. Një vërtetje veç meriton reforma agrare, e realizuar pas vitit 1950, që ka krjuar fshatra të reja në territorin e Kuntisës.

Rindërtimi, i lidhur me tërmetin e vitit 1968 ndërsa, në mënyrë progressive strukturën urbanistike e Kuntisës, dhe ndërlihdhjet shoqërore tradicionale ( shumë familje shkojnë nga qendra e vjetër në qendrën e re, zakonisht e emërtuar " zonë transferimi " ose " zonë zgjerimi dhe përveç ndihmon përmirësimin e kushteve lokale të jetës ekonomike dhe shoqërore ( shpi të reja dhe ndërtesa publike të stesura me fondet e shtetit).

Të rëndësishme janë edhe ndodhjet e ndrhshme të vogla dhe të mëdha që kanë interesuar:

- jeta fetare e kishare ( restaurim i klishave, themelim i eparkisë së Horës Arbëreshevet, dorëzimi i priftërinjve etj.);
- cultura ( hapje e muzeut arkeologjik, shtypja dhe përhapje e revistave lokale informimi, themelim i shoqatave të reja, zgjerim, zbulurim dhe pasurim i klishave me ikona, restaurimi i veprave arti, etj.);
- aktivitet në sektorin bujqësor dhe bujqësor dhe blegtëror ( ndërmarrje të reja për prodhimin e vezëve, të verërave, të mishrave, të bulmetrave, të drithërave e të vajit, rritje derrash dhe lepujsh të butë ) dhe në sektorin turistik ( restorant, B&B, agroturizëm ).

Shume janë edhe shërbimet e interesimit public të zëna fill ose të përmiresuara ( ndërtesë e re postale, hapje e një agjenci banke, vend telefonik publik, hapje e muzeut arkeologjik, shkolla fillore në fshatrat, shërbim transportimi për nxënësit, themelin i famullise së Fushës së Kavalerit, themelin i shoqatave me qëllime kulturore sportive dhe argëtuese, hapje shpish fetare etj. ) dhe ndërtimi i strukturëve të interesimit general ( salle kine-teatër, fushë e gjyerve, kamp sportiv, therto-

## Contessa Entellina nella seconda metà del secolo XX

In questi cinquanta anni, come emerge dalla sintesi cronologica di seguito esposta, alcuni eventi straordinari (in particolare emigrazione, terremoto, meccanizzazione agricola) sconvolgono e cambiano Contessa Entellina principalmente in campo sociale, economico e culturale.

La massiccia emigrazione di contessioti in altri stati europei (in particolare Germania e Svizzera) ed in varie regioni dell'Italia del Nord progressivamente riduce la popolazione residente di un terzo (oggi gli abitanti di Contessa sono circa 2000), ma le rimesse degli emigrati migliorano le condizioni economiche di molte famiglie.

L'introduzione dei mezzi meccanici nell'agricoltura, la scomparsa di alcune colture tradizionali e l'introduzione di nuove, recentemente anche in attuazione di normative europee, cambiano la fisionomia del territorio, sia sotto l'aspetto antropologico (i contadini non abitano più in campagna) che economico. Una considerazione a parte merita la riforma agraria attuata dopo il 1950, che ha creato nuovi borghi rurali nel territorio di Contessa.

La ricostruzione, conseguente al terremoto del 1968, cambia progressivamente la struttura urbanistica di Contessa ed i tradizionali rapporti sociali (molte famiglie si trasferiscono dal vecchio centro al nuovo quartiere, solitamente definito "Zona di trasferimento" oppure "Zona di espansione") ed inoltre contribuisce al miglioramento delle condizioni locali di vita economica e sociale (nuove abitazioni ed edifici pubblici costruiti con fondi dello Stato).

Di particolare rilevanza sono anche i vari eventi, piccoli e grandi, che hanno interessato:

- la vita religiosa ed ecclesiastica (restauro delle chiese, costituzione della diocesi territoriale di Piana degli Albanesi, ordinazione di nuovi sacerdoti contessioti, ecc.);
- la cultura (apertura del museo archeologico, stampa e diffusione di periodici locali di informazione, costituzione di nuove associazioni, ampliamento, abbellimento ed arricchimento delle chiese con icone, restauro di opere d'arte, ecc.);
- l'attività nel settore agricolo-pastorale (nuove aziende per la produzione di uova, vini, carni, latticini, cereali e olio, allevamento di maiali e conigli) e nel settore turistico (ristorante, B&B, agriturismo).

Molti anche i servizi di interesse pubblico avviati o migliorati (nuovo edificio postale, apertura di una agenzia di banca, posto telefonico pubblico, apertura del museo archeologico,



re, instalim kulimi, ndërtesë për shkollën e mesme, rrestrukturë e ndërtesës së shkollës fillore uje-sjellës i ri Çiokali “, banesa popullore, treg i pështruar, qendër sanitare, shkollë fëmijësh, qendër e grumbullimit të qumështit (glëmështit), digë Garçia, ...).

Rindërtimi pas terretit e vitit 1968 ngë u ka sosur: janë në fakt, akoma dhenë kontribute nga shteti, dhe shërbëtyrat e disa ndërtesave publike dhe private janë, sot si sot akoma duke bërë.

Në sosje, ngë mund t'i mos dihet se vizitat zyrtare të bëra në Kuntisë nga personalitete të reude-sishme kishitare dhe politike, në vitin 1952 Kardinali Rufini, Kryepeshkopi i Palermos, në vitin 1954 Kardinali Tisserant, prefekti i kongregacionit për klishat lindore ( Seli e Shejtë ), te viti 2000 Rexhep Mediani, Presidenti i Republikës së Shqipërisë.

- Viti 1950** Janë bërë disa shërbëtyra te klishat e Shën Rrokut dhe të Idigitrjes.
- 30 korrik 1950** Në Kuntisë papas Gaspan Skiro isht bërë prift.
- 14 tetor 1950** Salla “ Shë Nikollë “ e famullisë greke isht bekuar nga Imzoti Perniciario. Te viti i mëpastajshëm isht përdorur si sallë për kinemanë dhe për teatrin.
- Viti 1951** Në Kuntisë janë 2867 banorë.
- 13 gusht 1951** Vizitë në Kuntisë të Peshkopit të Munrialit Imzot Karpino.
- 1950 – 1952** Enti i reformës agrare Siçiliane ngastëron feudet (fegërat) e territorit të Kuntisë për t'i dhënë bujqve.
- Viti 1952** Inxh. Zef Lojakono isht emëruar kryetar i Kuntisë.
- 6 qershor 1952** Janë vënë në fëllaqi disa gjinde për vjedhje që nga paslufta. vazhdojnë të bëhen në territorin e Kuntisë.
- 31 gusht 1952** Imzot Karpino, peshkopi i Munrialit, viziton Kuntisën.
- 19 tetor 1952** Janë bërë shortët për 96 parçela ERAS. Ze fill ndërtimi i fushës së Kavalërit.
- 26 tetor 1952** Kardinali Rufini, Kryepeshkopi i Palermos, viziton Kuntisën.
- 01 gusht 1954** Imnoti Zef Perniciario, peshkopi i Horës së Arbëreshëve, bekon shatin e Fushës së Kavalërit. Janë dhënë shpitë përfituesve.
- 19.11.1954** Kardinali Tisserant, prefekti i Kongregacionit për klishat lindore ( Seli e Shejtë ) viziton Kuntisën.
- Viti 1955** Në Kuntisë janë 2998 banorë.
- 01 maj 1955** Imzot Tarpino viziton fshatrat e klishën liture.
- Viti 1956** Papas Petri Lojakono vdes në Kuntisë.
- Viti 1956** Janë bërë shortet për dhjetë parçela e feudit (fegut) “Gorgo” (Urgu): tetë Përfitues janë nga Kuntisa.
- Viti 1956** Mësuesja Pia Skiro isht emëruar kryetar i Kuntisë.
- Viti 1957** Vdes në Palermo Papas Mikele Lojakono, famullitar (parak) grek në Kuntisë dhe në Palermo.
- Viti 1958** Isht hapur në Kuntisë një sportel i Bankës agrare të Siçilisë.

scuole elementari nei borghi, servizio trasporto alunni, scuola elementare nei borghi, costituzione della parrocchia di Piano Cavaliere, servizio trasporto alunni, costituzione di associazioni con finalità culturali, sportive e ricreative, apertura di case religiose, ecc.) e la costruzione di edifici e di strutture di interesse generale (sala cine-teatro, campo di bocce, campo sportivo, macello, impianto di depurazione, edificio per la Scuola Media, ristrutturazione dell'edificio della Scuola Elementare, nuovo acquedotto Ciokali, case popolari, mercato coperto, centro sanitario, scuola materna, centrale del latte, diga Garcia, ...).

La ricostruzione post-terremoto, dopo 40 anni, non si è ancora conclusa: vengono infatti ancora erogati i contributi dello Stato ed i lavori di costruzione di alcuni edifici pubblici e privati sono attualmente in corso.

Infine non si possono ignorare le visite ufficiali effettuate a Contessa da importanti personalità ecclesiastiche e politiche: nel 1952 il card. Ruffini, arcivescovo di Palermo, nel 1954 il card. Tisserant, Prefetto della Congregazione per le Chiese Orientali (Santa Sede), nel 2000 Rexhep Meidani, Presidente della Repubblica d'Albania.

- Anno 1950** Vengono eseguiti dei lavori nelle chiese di S. Rocco e Odigitria
- 30 luglio 1950** Papas Gaspare Schirò è ordinato sacerdote a Contessa.
- 14 ottobre 1950** Il salone “S. Nicolò” della parrocchia greca viene benedetto da mons. Perniciario. Nell'anno successivo viene utilizzato come sala per il cinema ed il teatro.
- Anno 1951** Risultano a Contessa 2867 abitanti.
- 13 agosto 1951** Visita a Contessa del vescovo di Monreale mons. Carpino.
- 1950-1952** L'Eras (Ente Riforma Agraria Siciliana) divide in lotti, da assegnare ai contadini, alcuni feudi de territorio di Contessa.
- Anno 1952** L'ing. Giuseppe Lojacono è eletto sindaco di Contessa.
- 6 giugno 1952** Vengono effettuati arresti di persone per i furti e rapine che dal dopoguerra continuano a verificarsi nel territorio di Contessa.
- 31 agosto 1952** Mons. Carpino, vescovo di Monreale, visita Contessa.
- 19 ottobre 1952** Sorteggiati 96 lotti ERAS. Inizia la costruzione del borgo Piano Cavaliere <sup>(1)</sup>.
- 26 ottobre 1952** Il card. Ruffini, arcivescovo di Palermo, visita Contessa Entellina.
- 1° agosto 1954** Mons. Giuseppe Perniciario, vescovo di Piana degli Albanesi benedice il nuovo borgo Piano Cavaliere. Vengono consegnate le case agli assegnatari.
- 19.11. 1954** Il card. Tisserant, Prefetto della Congregazione per le Chiese Orientali (Santa Sede) visita Contessa.
- Anno 1955** Risultano a Contessa 2998 abitanti.
- 1° maggio 1955** Mons. Carpino visita i borghi e la chiesa latina.
- Anno 1956** Papas Pietro Lojacono muore a Contessa Entellina.
- Anno 1956** Sorteggiati 10 lotti di terreno del feudo Gorgo: 8 assegnatari sono di Contessa.
- Anno 1956** L'ins. Pia Schirò è eletta sindaco di Contessa.



- Viti 1958** Isht krijuar shërbimi telefonik publik.
- Viti 1958** Në fushën e Kavalerit isht themeluar famullia "Mbretëreshë e Jetës".
- 7 prill 1958** Vdes në Romë doktori Felic Kizezi.
- Viti 1959** Ze fill ndërtimi i zyrës së punës.
- Viti 1959** Prifti Zef Klezi isht emëruar parak i Fushës së Kavalerit..
- 1 maj 1959** Imzoti Karpino viziton Kuntisën.
- 1 korrik 1959** Murgeshat (monkat) e Sënta Kiarës zbyllën një shpi në Kuntisë dhe zgjidhën aktivitetin e tyre brënda famullisë liture (shkollë fëmijshe, edukim, katekizën, etj.). Gjatë pranisë së tyre në Kuntisë e mbaruar te viti 1981, disa gra të mëdha bëhen murgeshe (monka).
- 1959-1960** Isht i fort emigrimi i Kuntisiotëve në Evropë dhe në Italinë e veriut.
- Viti 1960** Doktori Ninuc Muzaka isht zgjedhur kryetar i Kuntisës.
- 8 korrik 1960** Me letërën e Papës Xhovani XXIII-të "Orientalis Ecclesia" edhe amullia e rritit liti shkon nga juridiksioni i dioqezës së Munrialit në Eparkinë e Horës esë Arbëreshevet, me të parin peshkop imzot Zef Pernçaro.
- 21 gusht 1960** Parakut liti Ninuc Lala isht dhënë titoli i Imzotit.
- Viti 1961** Në Kuntisë janë 2577 banorë.
- 11 qershor 1961** Ninuci Kuça isht dorëzuar prift nga Immoti Pernçaro.
- 29.09.1962** Banka popullore e trapanit në Kuntisë zbyll në agjenci.
- 18 gusht 1963** Imzoti Pernçaro bekon ikonostasin e klishës së Shpitrave të Shëjtë (Larmisantit), vepër e artizanit Rosario Kolleti nga Xhuljana.
- Viti 1964** Në Sënta Margheritë Nikolo Lojakon boton monografinë "Entela e Krimizi".
- Viti 1964** Doktori Françesk Di Martino isht emeruar kryetar i Kuntisës.
- 12.02.1965** Vdes në Kuntisë paraku liti immoti Ninuc Lala. Nga vdekja e tij deri sot famullia liture ka klënë dhënë priftërinjve të ndryshme, i cili qëndrim në Kuntisë ka klënë gjithmonë shumë pak.
- Viti 1966** Isht ndërtuar ujësjellësi Çiokali.
- Viti 1966** Isht i krijuar ambulatori mjekësor shkollor.
- Viti 1966** Rindërtimi i kroit të Xharrusit, që isht mbajtur gjallë nga burim autonom si të tjera krojet e vjetra (Kanali e Favara) të qëndrës së banuar.
- Viti 1967** Papasi Gaspan Skiro isht emëruar parak i klishës "mbretëreshë e jetës" (në fushën Kavalerit).
- 27 korrik 1967** Vdes në Kuntisë papasi lan Di Maxho, parak i klishës arbëreshe.
- Viti 1967** Vdes a Parabiago papasi Mateo Shambra, famullitar (parak) në Palermo e docent në Universitetin e Panormos.

- Anno 1957** Muore a Palermo papas Michele Lojacono, parroco greco a Contessa e a Palermo.
- Anno 1958** Aperto a Contessa uno sportello della Cassa Agraria del Banco di Sicilia.
- Anno 1958** Istituito il servizio telefonico pubblico.
- Anno 1958** Viene istituita nel Borgo Piano Cavaliere la Parrocchia "Regina del Mondo"
- 7 aprile 1958** Muore a Roma il dott. Felice Chisesi.
- Anno 1959** Avviata la costruzione dell'edificio da destinare a Ufficio di collocamento.
- Anno 1959** P. Giuseppe Clesi è nominato parroco a Piano Cavaliere.
- 1° maggio 1959** Mons. Carpino visita Contessa Entellina.
- Anno 1960** Il dott. Antonino Musacchia è eletto sindaco di Contessa.
- 1° luglio 1959** Le suore di S. Chiara aprono una casa a Contessa e svolgono la loro attività nell'ambito della parrocchia latina (asilo, educazione, catechismo, ecc.). Alcune vocazioni religiose adulte maturano durante la loro presenza a Contessa, cessata nell'anno 1981.
- 8 luglio 1960** Con Bolla del Papa Giovanni XXIII "Orientalis Ecclesiae" anche la parrocchia di rito latino passa dalla giurisdizione della diocesi di Monreale a quella di Piana degli Albanesi, il cui primo vescovo è mons. Giuseppe Perniciaro.
- 21 agosto 1960** Al parroco latino Antonino Lala è conferito il titolo di monsignore.
- Anno 1959-60** Diventa notevole l'emigrazione di contessioti in Europa e nel Nord Italia.
- Anno 1961** Risultano a Contessa 2577 abitanti.
- 11 giugno 1961** Nino Cuccia è ordinato sacerdote da mons. Giuseppe Perniciaro.
- 29.9. 1962** La Banca del Popolo di Trapani apre a Contessa una agenzia.
- 18 agosto 1963** Mons. Perniciaro benedice l'iconostasi della chiesa delle Anime Sante, opera dell'artigiano Rosario Colletti di Giuliana.
- Anno 1964** A S. Margherita Belice Nicolò Lojacono pubblica la monografia "Entella ed il Crimiso".
- Anno 1964** Il dott. Francesco Di Martino è eletto sindaco di Contessa.
- 12.2. 1965** Muore a Contessa il parroco latino mons. Antonino Lala. Dalla sua morte ad oggi la parrocchia latina è stata affidata a vari sacerdoti, la cui permanenza a Contessa è stata sempre mediamente molto breve.
- Anno 1966** Costruito il nuovo acquedotto Ciokali.
- Anno 1966** Istituito l'ambulatorio medico scolastico.
- Anno 1966** Ricostruzione dell'abbeveratoio Giarrusso, che è alimentato da una sorgente autonoma, come gli altri antichi abbeveratoi (Canale e Favara) del centro abitato
- Anno 1967** Papas Gaspare Schirò è nominato parroco della Chiesa "Regina del Mondo" (borgo Piano Cavaliere).
- 27 luglio 1967** Muore a Contessa papas Giovanni Di Maggio, parroco della chiesa greca.



- Viti 1967** Vdes në Abacinë grek të Grottaferratës Lorenzo Tardo, kallogjer i Shën Vasilit, studiues dhe kompositor i muzikës bizantine. Kish lerë në Kuntisë në vitin 1883.
- Viti 1968** Karmel Bufalo isht emëruar parak i klishës greke. Kish zënë fill aktivitetin si prift në Kuntisë të viti i mëparshëm.
- 15.01.1968** Kuntisa isht shkatërruar nga tërmeti i lugjnës së Belicit. Në Kuntisë e vetmja viktimë Gushtin Merendino.
- Viti 1968** Brënda ristrukturimit e fushës së klishës (Spiaco Greko) edhe isht shtënë te dheu i madhi lis historik që e zbukuroj.
- 13 prill 1969** Vdes në Kuntisë Lojakono Françesko i spasmi kryetar që kle zgjedhur në vitin 1920, para Fashizmit. Në vitin 1925 kryetari, në fakt, isht ndërruar nga një komisar e nga viti 1926 nga "podestai". Gjallërues i shoqatës kombëtare luftëtare aktivohet për copëtimin e latifondit e për dhënien e dherave luftëtareve e të parës luftë botërore. Kish lerë në Kuntisë më 6 qershor 1878.
- Viti 1970** Ndërtimi i ndërtesës ku do te jetë ndeja e shkollës së mesme.
- Viti 1970** Isht shkatërruar kroi në rrugën Paleremo, i ndërtuar në fillim të shekullit.
- 11 korrik 1971** Pali Raviota isht dorëzuar prift në Kuntisë nga imzoti Zef Perniçaro.
- Viti 1972** Ze fill ndërtimi i auditorit "Sallë RAI" dhe të fushës së futbollit.
- Viti 1973** Nga immoti Zef Perniçaro në Milan isht dorëzuar prift Iani Borzi, parak i klishës së fshatit "Fusha e Kavalerit" nga viti 1979 deri 1985.
- Viti 1973** vdes papas Sepa Skiro, famullitar (parak) në Shën Vasil në Kalabri dhe në Horën e Arbëreshëve. Kish lerë në Kuntisë në 9 marz 1901.
- 29 korrik 1975** Vdes në Kuntisë papasi Gaspan Skiro, parak e klishës së Fushë së Kavalerit.
- Viti 1976** Tuxolino Luixhi isht emëruar komisar i bashkisë.
- 22 korrik 1976** Doktori Ninuc Keta vdes në Imperië.
- Viti 1976** Isht ndërtuar një krua i ri në lagjen e Sënta Rruzulisë.
- Viti 1977** Doktori Françesk Di Martino isht zgjedhur kryetar i Kuntisë.
- 2 dhjetor 1977** Brenda aktiviteteve didaktike të shkollës fillore, ze fill kursi i parë i gjuhës dhe kulturës arbëreshe me mësuesn Tomazinë Guarino.
- Viti 1978** Doktori Nikollë Kuça isht zgjedhur kryetar i Kuntisë.
- Viti 1978** Isht bërë restaurami i statujes së Shën Mërisë së Favarës.
- Viti 1978** Isht formuar brënda kursit të gjuhës dhe kulturës arbëreshe i pari grup folkloristik me nxënësit e shkollës fillore, që japën shfaqje në festat shkollore dhe popullore brënda dhe jashta horës. Me këtë rast krijohet në Kuntisë një stacion radiotransmetues "Radio Entela arbëreshe" me drejtimin e mësueseve Xhuzepinë Kuça dhe Tomazinë Guarino.
- Viti 1979** Doktori Françesk Di Martino isht zgjedhur kryetar i Kuntisë.

- Anno 1967** Muore a Parabiago papas Matteo Sciambra, parroco greco a Palermo e docente all'Università di Palermo.
- Anno 1967** Muore nella Badia Greca di Grottaferrata P. Lorenzo Tardo, jeromonaco basiliano, studioso e compositore di musica bizantina. Era nato a Contessa nel 1883.
- Anno 1968** Carmelo Bufalo Nicola è nominato parroco della chiesa greca. Aveva iniziato l'attività pastorale a Contessa già nell'anno precedente.
- 15 gennaio 1968** Contessa è danneggiata dal terremoto che colpisce la Valle del Belice. A Contessa unica vittima Agostino Merendino.
- Anno 1968** Nell'ambito della ristrutturazione dello spiazzo greco viene anche abbattuto il grande, storico ed antico albero che lo orna.
- 13 aprile 1969** Muore a Contessa Lojacono Francesco, ultimo sindaco eletto nel 1920, prima dell'avvento del fascismo. Nel 1925 il sindaco infatti è sostituito da un commissario e dal 1926 dal podestà. Animatore della Associazione Nazionale Combattenti si adopera per lo smembramento del latifondo e l'assegnazione delle terre ai reduci della prima guerra mondiale. Era nato a Contessa il 6 giugno 1878.
- Anno 1970** Costruzione dell'edificio da destinare a sede della Scuola Media.
- Anno 1970** Viene demolito l'abbeveratoio di via Palermo, costruito all'inizio del secolo.
- 11 luglio 1971** Paolo Raviotta è ordinato sacerdote a Contessa da mons. Giuseppe Perniçaro.
- Anno 1972** Avviata la costruzione dell'auditorium "Sala Rai" e del campo di calcio.
- Anno 1973** Da mons. Giuseppe Periniçaro a Milano è ordinato sacerdote Giovanni Borzi, parroco nella chiesa del borgo Piano Cavaliere dal 1979 al 1985.
- Anno 1973** Muore papas Sepa Schirò, parroco a S. Basile in Calabria ed a Piana degli Albanesi. Era nato a Contessa il 9 marzo 1901.
- 29 luglio 1975** Muore a Contessa papas Gaspare Schirò, parroco della chiesa del borgo Piano Cavaliere.
- Anno 1976** Tuzzolino Luigi è nominato commissario del comune.
- 22 luglio 1976** Il dott. Nino Chetta muore a Imperia.
- Anno 1976** Viene costruito un nuovo abbeveratoio nella contrada S. Rosalia.
- Anno 1977** Il dott. Francesco Di Martino è eletto sindaco di Contessa.
- Anno 1977** Viene avviato, nell'ambito delle attività didattiche delle scuole elementari, il primo corso di lingua e cultura popolare italo-albanese (insegnanti Giuseppina Cuccia e Tomasina Guarino).
- Anno 1978** Il dott. Cuccia Nicolò è eletto sindaco di Contessa.
- Anno 1978** Restaurata la statua della Madonna della Favara.
- Anno 1978** Viene costituito nell'ambito della scuola elementare di Contessa il gruppo folkloristico "Brinjat", che si esibisce ancor oggi con canti, danze e recite della tradizione italo-albanese.
- Anno 1979** Il dott. Francesco Di Martino è eletto Sindaco di Contessa.



- 1980-90** Mbi lumin e Beličit isht ndërtuar diga Garçia, një të liqeneve artificialë me të mëdha të Sicilisë.
- Viti 1980** Mësimi i gjuhës arbëreshe zgjerohet dhe ze fill kursi i dytë me mësuesen Xhuzepinë Kaça Lojakono.
- Prill 1980** Në bashkëpunim me "AIDLCM" dhe me përkrahjen e komunës organizohet në Kuntisë një mbledhje mbi mbrojtjen e pakicave gjuhësore të Italisë.
- 16.12.1980** Vdes në Romë admirali Ninuc Di Beta.
- 18 janaR 1981** Te Fusha e Kavalerit zbyllet qendra i famullisë "Fusha.
- Viti 1981** Në 29 nëntor isht themeluar në Kuntisë Shoqata Kulturore " Nikollë Keta" që vepron për vlerësimin e pasurisë kulturore lokale.
- Viti 1982** Doktori Nikollë Kuça isht zgjedhur kryetar i Kuntisë.
- Viti 1983** Punim gërmimi janë zënë fill nga një grup arkeologjik i shkollës Normale të lartë të Pisës në Andelen.
- 22.04.1983** Vdes në Kuntisë Pepi Raviota, aq herë i zgjedhur këshilltar bashkie dhe zvendës i kryetarit.
- Viti 1984** Në Kuntisë bëhet një ditë kulturore e dedikuar restaurimit të varës së Shën Mërisë së Favarës, e ndërtuar në vitin 1838.
- 25 gusht 1985** Një ditë kulturore isht dedikuar kallogjerit Lorenzo Tardo.
- 06.09.1985** Një kuvend mbahet të Shën Mëria e Voskut "Kuptimi i një rimarrjeje.
- 31.12.1985** Vdes në Romë professori Zef Skirp docent në universitet, studiues dhe auktor i aq botimeve që përkasën kulturën bizantine dhe arbëreshe.
- Viti 1985** Doktori Zef Muzaka isht zgjedhur kryetar i Kuntisë.
- Viti 1986** Nga botuesi Einaudi prej Torinos isht botuar vëllimi "Mafia në një fshat sicilian 1860-1960" të Anton Blok. Autori përshkruan situatën ekonomik-shoqërore të njëqind vjet prapa në Kuntisë.
- 23 korrik 1987** Vdes në Palermo doktori Pietre Lojakono, drejtues i Ministrisë së financave.
- Viti 1987** Nga shoqata Nikollë Keta isht butuar monografia "K. Lorenzo Tardo dhe-muzika bizantine" me bashkëngjitur një kuti këndimesh bizantine (test letrar, test muzikor dhe notat shpjeguese.
- 18 gusht 1988** Në Kuntisë mbledhje e parë e ishnxënësve të seminarit të Abacisë grek të Grottaferratës, ish i pranishëm arkimandriti P.Pal Gianini.
- Viti 1988** Kalloi Raviota boton në Milano monografin " tetë shtator në Kuntisë festë e Shën Mërisë së Favarës".
- Viti 1988** Isht sosur ndërtimi i ndërtesës për "tragun e pështruar".
- Viti 1989** Isht zbyllur publikut zyra e re postale.

- 1980/90** Sul fiume Belice viene costruita la diga Garcia, uno dei più grandi laghi artificiali della Sicilia.
- 16.12. 1980** Muore a Roma l'ammiraglio Antonino Di Betta.
- 18 gennaio 1981** Aperto a Piano Cavaliere il centro parrocchiale "Fusha"
- Anno 1981** Il 29 novembre è costituita a Contessa l'Associazione Culturale "Nicolò Chetta", che opera per la valorizzazione del patrimonio culturale locale .
- Anno 1982** Il dott. Cuccia Nicolò è eletto sindaco di Contessa.
- Anno 1983** Un Gruppo archeologico della Scuola Normale Superiore di Pisa inizia la campagna di scavi a Entella .
- 22.04.1983** Muore a Contessa Giuseppe Raviotta, più volte eletto consigliere comunale, assessore e vice-sindaco .
- Anno 1984** A Contessa si svolge una giornata culturale dedicata al restauro della vara Madonna della Favara, costruita nel 1838.
- 25 agosto 1985** Una giornata culturale viene dedicata a P. Lorenzo Tardo .
- 6.9.1985** Convegno "Significato di un Recupero " a S. Maria del Bosco.
- 31.12.1985** Muore a Roma il prof. Giuseppe Schirò, docente universitario, studioso e autore di molte pubblicazioni riguardanti la cultura bizantina ed arbëreshe .
- Anno 1985** Il dott. Giuseppe Musacchia è eletto sindaco di Contessa .
- Anno 1986** Dall'Editore Einaudi di Torino viene pubblicato il volume "La mafia in un villaggio siciliano, 1860-1960" di Anton Blok.L'autore descrive la situazione economico-sociale di 100 anni di Contessa Entellina.
- 23 luglio 1987** Muore a Palermo il dott. Pietro Lojacono, dirigente del Ministero delle Finanze
- Anno 1987** Viene pubblicata dall'Associazione "Nicolò Chetta" la monografia "P. Lorenzo Tardo e la musica bizantina" con allegata una cassetta di canti bizantini (contesto letterario, testo musicale e note esplicative).
- 18 agosto1988** Primo raduno a Contessa degli ex alunni del seminario e della Badia Greca di Grottaferrata, presente l'archimandrita P. Paolo Giannini.
- Anno 1988** Calogero Raviotta pubblica a Milano la monografia "Otto settembre a Contessa Entellina, festa della Madonna della Favara".
- Anno 1988** Viene completata la costruzione dell'edificio "Mercato coperto".
- Anno 1989** Viene aperto al pubblico il nuovo Ufficio Postale.
- Anno 1990** Nella chiesa rurale in contrada Pizzillo, viene fondata dal sacerdote Pietro Gullo la Comunità "Trinità della Pace".
- 28 maggio 1990** Si tiene a Contessa un convegno su "Gli Erimi e l'area elima all'inizio della prima guerra punica".
- 29 luglio 1990** La cappella rurale del borgo Castagnola viene dedicata a S. Antonio abate.
- 16.11. 1990** Muore a Roma il prof. Calogero Garaci, medico e dirigente del Ministero della Sanità. Era nato a Contessa nel 1907.



- Viti 1990** Në klishën fshatare e Puçilit isht themeluar nga prifti Pietër Gulo komuniteti "Trinia e paqes".
- 28 maj 1990** Mbahet në Kuntisë një kuvend mbi "Elimët dhe sipërfaqja elime në fillim të luftës së parë punike".
- 29 korrik 1990** Kapelja fshatare e Kastanjollës isht dedikuar Sënt'Antuninit Abat.
- 16.11.1990** Vdes në Romë professori Kallogjer Garaçi, jatrua dhe drejtues i Ministrisë së shëndet ësisë. Isht lerë në Kuntisë te viti 1907.
- Viti 1991** Isht zbyllur ndërtesa për qendrën sanitare.
- 30 gusht 1991** Në Kuntisë vdes Pia Skiro, mësuesew e të shumë kuntisiotëve dhe kryetar i Kuntisë. Kish lerë më 12 dhjetor 1903.
- 8 maj 1992** Në sallën këshilltare isht paraqitur një libër punimi, i realizuar në kursin e gjuhës arbëreshe të shkollës fillore nga nxënësit më ndihmën e mësueses Tomazinë Guarino, "Një kujtim punimi në shkollën fillore të Kuntisë", janë të pranishëm, përveç drejtorit didaktik, disa autoritete hqkollore dhe politike të Krahinës së Palermos
- Viti 1992** Karabinerit Ninuc Raviota për merita shërbimi, isht dhënë Medalja ari të armës se karabinierve dhe medalja ari të komunës së Senago (Mi), ku kish shërbyer për 28 vjet.
- Viti 1992** Me pjesëmarrjen e aq qytetarëve dhe të autoriteteve lokale isht përkujtua në palatin e bashkisë prof. Kalogjer Garaçi, isht i pranishëm i biri, prof. Enriko Garaçi, i rektor i Universitetit "Tor Vergata" të Romës.
- 18 tetor 1992** Mbahët në Kuntisë një konferencë mbi "Të parat rezultate të gërmimeve arkeologjike te Andela.
- Viti 1993** Papas Kolë Kuça isht emëruar famullitar (parak) e klishës greke.
- 17 tetor 1993** Isht papaqitur nga prof. Zef Nençi vëllimin "Në kërkimin e Andeles"
- Viti 1994** Isht shtypur nga shoqata N. Keta monografia "Narduci, një bujk shkrimtar arbëresh (mbledhje e të shkruameve të Narducit).
- Viti 1994** Doktorin Ninuc Lala isht zgjedhur kryetar i Kuntisë.
- 21 gusht 1994** Hinorja e imzotit Zef Skiro nga varrezat e Kuntisë shkon në një kapele e klishës së famullisë greke.
- 16 korrik 1995** Në famullinë greke isht shtypur një fletë informami "Bashkë".
- 22 tetor 1995** Isht zbyllur në Kuntisë Muzeu që mbledh gjetjet arkeologjike të Andeles, të kataloguar gjatë gërmimeve të bëra nga viti 1983 nga Skolla Normale e lartë e Pisës.
- Viti 1997** Isht formuar "Shoqata ndër të dyja famullive për proçesionën e tetë shtatorit".
- Viti 1997** Isht organizuar në Kuntisë një ditë kulturore e dedikuar jashtëdhjetëvjetorit të themelimit të Eparkisë së Horës së Arbëreshëve dhe të Esarkisë së Shën Mërisë të Grottaferratës.

- Anno 1991** Viene aperto l'edificio destinato a centro sanitario.
- 30 agosto 1991** Muore a Contessa Pia Schirò, insegnante di molti contessioti e sindaco di Contessa. Era nata il 12 dicembre 1903.
- Anno 1992** All'appuntato Raviotta Antonino, per meriti di servizio, viene conferita la Medaglia d'oro dell'Arma dei carabinieri e la Medaglia d'oro del Comune di Senago (MI), dove aveva prestato servizio per 28 anni.
- Anno 1992** Con la partecipazione di molti cittadini e delle autorità locali, viene commemorato nel palazzo comunale di Contessa il prof. Calogero Garaci, presente il figlio, prof. Enrico Garaci, Rettore dell'Università "Tor Vergata" di Roma.
- 18 ottobre 1992** Si svolge a Contessa una conferenza su "Primi risultati della campagna archeologica di scavi sul sito di Entella".
- Anno 1993** Papas Cuccia Nicolò viene nominato parroco della chiesa greca.
- 17 ottobre 1993** Viene presentato a Contessa dal prof. Giuseppe Nenci il volume "Alla ricerca di Entella".
- Anno 1994** Viene stampata e diffusa dall'Associazione "Nicolò Chetta" la monografia "Narduci, un contadino scrittore arbëresh" (Raccolta di scritti di Leonardo Lala).
- Anno 1994** Il dott. Lala Antonino viene eletto sindaco di Contessa.
- 21 agosto 1994** L'urna cineraria di mons. Giuseppe Schirò dal cimitero di Contessa viene trasferita in una cappella della chiesa parrocchiale greca.
- 22 ottobre 1995** Aperto a Contessa il museo che raccoglie i reperti archeologici di Entella, raccolti e catalogati durante le varie campagne di scavi svolte dal 1983 dalla Scuola Normale Superiore di Pisa.
- 16 luglio 1995** Nella parrocchia greca viene avviata la stampa e la diffusione di un foglio di informazione interparrocchiale "Bashkë - Insieme".
- Anno 1997** Costituita la "Confraternita interparrocchiale per la processione dell'otto settembre".
- Anno 1997** Organizzata a Contessa una giornata culturale dedicata a "60° di istituzione dell'Eparchia di Piana degli Albanesi e dell'Esarchia di Santa Maria di Grottaferrata".
- Anno 1997** Viene avviata la pubblicazione "Drita e Horës", foglio locale di Informazione.
- 2 settembre 1997** Riaperta al culto la chiesa della Madonna della Favara dopo gli interventi di restauro e di consolidamento, resisi necessari a causa del terremoto del 1968.
- Anno 1997** La cappella rurale di S. Antonino, in contrada Bagnatelle, viene ricostruita, essendo rimasta danneggiata ed inagibile a seguito del sisma del 1968.
- Anno 1998** Giornata culturale dedicata al tricentenario di costituzione della parrocchia di rito romano a Contessa Entellina.
- Anno 1998** Il rag. Pietro Cuccia è eletto Sindaco di Contessa.
- Ottobre 1998** Viene conferita la cittadinanza onoraria di Contessa allo studioso olandese



- Viti 1997** Isht shtypur një fletë informami lokale "Drita e horës".
- 2 shtator 1997** Isht rihapur kultit klisha e Shën Mërisë së Favarës, pas ndërhyrjeve të restaurimit dhe të forcimit i të nevojshme për shkak të termetit të vitit 1968.
- Viti 1997** Kapelja fshatare e Sënt' Antununit te vanjtelet, isht rindertuar, kish klënë dëmtuar më termetin e vitit 1968
- Viti 1998** Ditë kulturore e dedikuar treqindvetorit të themelimit të famullisë së rritit roman në Kuntisë.
- Viti 1998** Rag. Peter Kuça isht zgjedhur kryetar i Kuntisë.
- Tetor 1998** Isht dhënë qytetarisia nderi studiuesit holandez Tony Block për botimin e librit "Xhenuardi" që ilustron situatën ekonomik-shoqerore e Kuntisë, nga vit 1860 deri vitin 1960.
- Viti 1999** Kalloi Raviota boton monografie "III-rë qindvetorit i famullise liture të Kuntisë".
- Viti 1999** U ka furmuar në Kuntisë një kor i famullise " K. Lorenco Tardo", i drejtuar nga papasi Nikollë Kuça.
- Viti 1999** Nga dita gjashtë deri ditën nëntë gjatë festimeve të Shën Mërisë së Favarës, isht i pranishëm dhëkryeson çeremonitë fetare imzot Anarghiros Prindesis, Peshkop i katolikëve të rritit bizantin në Greqi.
- 4 marz 2000** Vdes Narduci, shkrimtari dhe poeti popullor arbëresh. Kish lerë më 14 korrik 1906.
- Maj 2000** Antiquarit i Kuntisë i vënë emrin e professorit Zef Nenci.
- 2 gusht 2000** Vdes on. Françesko Di Martino, kryetar i Kuntisë, President i Dhomës së Tregtisë e Palermos, Keshilltar i Asamblesë Krahinore italiane.
- Gust 2000** Isht zbyllur në lagjen e Vanjteleve "Restauranti Kalatamauri".
- Shtator 2000** Për festën e përvitshme të ditës tetë shtator isht mirëpritur në Kuntisa banda uzikore e tootnau (Germani) në të cilen bëjnë pjesë edhe disa të mërguar Kuntisiotë.
- 01.09.2000** Shkollat e Kuntisë (fëmijësh, fillore,e mesme) sipas sistemimit të ri shkollor bëhen "Institut Arsimor Shtetëror i Kuntisë", me administrim autonom.
- Viti 2000** Në Kuntisë zenë fill shërbëtyrat për e shpërndarjes së metanit.
- 14 12.2000** Në Kuntisë vizitë i Presidentit të Republikës së Sqipërisë, Rexhep Mediani, që isht e ngrohtë si përshëndetur (falur) në palatin e bashkisë nga autoritet lokale dhe nga qytetarët.

## Emigrimi

Historia e Kuntisë ze fill në shekullin XVI-të me ngulimin e emigrantëve arbëreshë, të ardhur në Itali për të ikur nga pushteti Osman e për të ruajtur fenë e krishterë. Komuniteti arbëresh i fillimit në shekujt të më pastajshëm isht vazhdimisht gjallëruar me të mërguar të tjerë, që vijën nga Komunitat ndanëz për të shërbyer në territorin e madh dhe pjellor të

- Tony Block per la pubblicazione del libro "Genuardo", che illustra la situazione economico-sociale di Contessa relativa al periodo 1860-1960.
- Anno 1999** A cura del dott. Calogero Raviotta pubblicata la monografia "III centenario della parrocchia latina di Contessa Entellina".
- Anno 1999** Costituito a Contessa gruppo melurgico (coro parrocchiale) "P. Lorenzo Tardo".
- Anno 1999** Dal 6 al 9 settembre, durante i festeggiamenti in onore della Madonna della Favara, è presente a Contessa e presiede le varie celebrazioni religiose. S. E. mons. Anarghiros Prindesis, Vescovo Esarca dei cattolici di rito bizantino della Grecia.
- 4 marzo 2000** Muore Leonardo Lala (Narduci), lo scrittore e poeta popolare arbëresh. Era nato a Contessa il 14 luglio 1906.
- Maggio 2000** L'Antiquarium di Contessa viene intitolato al prof. Giuseppe Nenci.
- 2 agosto 2000** Muore l'on. Francesco Di Martino, sindaco di Contessa, Presidente della Camera di Commercio di Palermo, Consigliere dell'Assemblea Regionale Siciliana.
- Agosto 2000** Aperto in contrada "Bagnatelle" il "Ristoro Calatamauro".
- Settembre 2000** Per l'annuale festa dell'otto settembre viene ospitata a Contessa la banda musicale di Todtnau (Germania), di cui fanno parte anche alcuni contessioti emigrati.
- 1.9. 2000** Le scuole di Contessa (materna, elementare e media), secondo il Nuovo ordinamento scolastico, diventano "Istituto Comprensivo Statale di Contessa Entellina", con gestione autonoma.
- Anno 2000** Avviati lavori per la rete di distribuzione del metano a Contessa.
- 14.12. 2000** Visita a Contessa di Rexhep Meidani, Presidente della Repubblica d'Albania, che viene calorosamente accolto e salutato nel palazzo comunale dalle autorità locali e dai cittadini.

## Emigrazione

La storia di Contessa inizia nel XVI secolo con l'insediamento di emigrati albanesi, venuti in Italia per sfuggire alla dominazione ottomana e conservare la fede cristiana.

L'originaria comunità albanese nei secoli successivi è costantemente incrementata con altri emigrati, provenienti dai comuni limitrofi per lavorare nel vasto e fertile territorio di Contessa. Nella seconda metà del secolo XIX Contessa da terra di immigrazione diventa luogo di grande esodo per molti suoi abitanti. Tra i numerosi emigrati italiani negli USA (quasi 5 milioni tra il 1980 ed il 1920), circa 2000 sono contessioti (prevalentemente stabiliti a New Orleans).

I primi emigrati partono da Contessa attorno al 1870. Nel 1886 fondano a New Orleans l'Associazione di Assistenza e Beneficenza "Contessa Entellina".

Un secondo grande esodo di Contessioti si ha dopo il 1950, raggiungendo la punta massima



Kuntisës. Në gjysmën e dytë të shekullit XIX-të Kuntisa nga dhe imigrimi bëhet vend daljeje së madhe për të shumtët canore të horës. Ndër të shumtët emigrantë italianë në SHBA (afër 5 miliona ndër vitin 1880 dhe vitin 1920), afër 2.000 janë nga Kuntisa (kryesisht u mbajtën në New Orleans). Emigrantët e parë nisen nga Kuntisë rreth vitit 1870. Në vitin 1886 themeluan në New Orleans shoqatën ndihmëtare "Kuntisa". Një dalje e madhe të Kuntisiotëve kihet pas vitit 1950, duke arritur në kulmin më të lartë në vitet 1959/1960. Emigrantet venë të shërbyr kryesisht në Zvicër, në Gjermani ose në krahinat e Italisë verore.

Pothuaj të gjithë emigrantët Kuntisiotë mbahen në vendet e qëndrësës së re por mbajën të gjallë lidhjen me gjurit dhe me horën ku ata lenë.

Emigrojnë kryesisht artizanë, pronarë të pjesave të vegël dherash, gjysmatarë krahatarë, barinj, ertj., duke krjuar mungesë puntorësh në Kuntisë, mesegjith në bujqësi që rron te të sprami qëronj me ndihmame huajtje, me çmime mbështetjeje produesve bujqësorë dhe rritësve me fonte të krahinës Sicilianë, të shtetit dhe të Bashkimit Evropian. Rivëniet e emigrantëve japën një kontribut për t'i përmirësuar kushtet ekonomike të Kuntisës: raste punësh kryesisht në industrinë e ndërtimeve dhe në shtitblerjen e shpive dhe të dherave.

Emigrantët arbëreshë që themelojnë Kuntisën, dhe pasardhësit e tyre janë plotësisht të integruar në kontestin politik, shoqëror, ekonomik italian, edhe duke ruajtur pasurinë karakteristike e vet (zakone, kostume, gjjuhë arbëreshe dhe rit bizantin). Sot asnjë kontesiot, prandaj, mund të ndihet më pak Sicilian përçë arbëresh, ose më pak arbëresh përçë sicilian, sepse në nganjëri bashkëjetojnë vlera shpirtërore dhe civilë të mbështetur (ndajtur bashkë).

### Juridiksion kishtar dhe klisha e Shën Merisë së Voshkut

Pas kuvendit të parë, i organizuar te viti 1985 nga shoqata kulturore "Nikollë Keta" që shërbeu kryesisht për ta dalë nga fjetesia Shën Mërinë e Voshkut, pothuaj çdo vit janë organizuar iniciative kulturore (kuvende, mostra, koncerte, etj.) dhe fetare (ceremoni epërvitshme liturgjike më 28 gusht, festa e Shën Gushtinit), për ta ripropozuar vazhdimisht institucionave publike dhe private ndërhyrjen e rimarrjes, dhe vlerësimin të këtij vendi kulturi dhe kulture, monumental dhe historik, ndërhyrje e uruar fort e kryesisht e pritur nga horët ndanëz, që për aq shekuj kanë një lidhje e thellë fetare, kulturore dhe shoqërore me Manastirin (Kumendi).

Pjesëmarrja e publikut në iniciativet e ndryshme kulturore dhe argëtuese, të bëra deri tani në Manastirin (Kumendi) e Shën Merisë e Voshkut, bëjnë të qartë se kjo strukturë rithërret qindëra vizituesë qoftë përçë të interesuar t'i shohën manifestimet e ndryshme, (Kuvend, Liturgji Hyjnore, mostën e artizanatit, të ngjepsur e prodhimeve tipike lokale të bujqësisë e te gastronomisë, sfillatë kuejsh, mostër fotografike, koncerte muzikore, shfaqje e grupeve teatrale, korale, folkloristike dhe vallësh moderne atj.) qoftë përçë të nxitur nga dishirimi ta admirojnë këtë të bukur monumental bllok interesimi arkitektonik dhe artistik (dy oborre, pamja e jashtme, kambanorja (kambanari) i klishës, kapelet akoma të shkatërruara), i futur në gjelbërimin e Rizervës Natyrore Orientuese "Mali Xhenuardh dhe Shën Merisë e Voshkut".

Një ndërhyrje rimarrje ruajtës mban rënien e pastajme të strukturave të qëndruame të klishës (Kambanorja (kambanari), pamja e jashtme, kapelet të ana e veriut) pas shkatërrimit që klënë pas vitit 1970. Nga pak kanë klënë rimarrur lokalet e pronës publike të ngjitur me klishën.

Për vlerësimin e Shën Merisë së Voshkut janë uruar të tjera ndërhyrje rimarrje të klishës e të Manastirit (Kumendi), (dy oborre private) edhe restaurimi i aktivitetit të kultit, nga shumë të paku-

nel 1959/60. Gli emigrati vanno a lavorare soprattutto all'estero (Svizzera e Germania) o nelle regioni del Nord-Italia.

Quasi tutti gli emigrati contessioti si stabiliscono nei luoghi di nuova residenza, ma tengono vivo il legame con i parenti ed il paese natio.

Emigrano soprattutto artigiani, proprietari di piccoli appezzamenti di terreno, mezzadri, braccianti, pastori, ecc., creando carenza di manodopera a Contessa, specialmente in agricoltura, che sopravvive negli ultimi decenni con sovvenzioni, prestiti, prezzi di sostegno ai produttori agricoli ed agli allevatori con fondi della Regione, dello Stato e della Comunità Europea. Le rimesse degli emigrati contribuiscono a migliorare le condizioni economiche di Contessa: occasioni di lavoro soprattutto in edilizia e compravendita di immobili (case e terreni).

Gli emigrati albanesi, che fondano Contessa, ed i loro discendenti, dopo cinque secoli di convivenza con gli immigrati siciliani, provenienti dai paesi vicini, sono pienamente integrati nel contesto politico, sociale, economico italiano, pur conservando il loro peculiare patrimonio culturale (usi, costumi e lingua albanese e rito bizantino). Oggi nessun contessioti può quindi sentirsi meno siciliano perchè albanese o meno albanese perchè siciliano, perchè in ciascuno convivono valori spirituali e civili condivisi.

### Giurisdizione ecclesiastica e Chiesa di S. Maria del Bosco

Dopo il primo convegno, organizzato nel 1985 dall'Associazione Culturale "Nicolò Chetta", che serve principalmente a togliere dal letargo S. Maria del Bosco di Calatamauro, quasi ogni anno sono organizzate iniziative culturali (convegni, mostre, concerti, ecc.) e religiose (annuale celebrazione liturgica il 28 agosto, festa di S. Agostino) per riproporre costantemente all'attenzione delle istituzioni pubbliche e private il necessario intervento di recupero e di valorizzazione di questo monumentale e storico luogo di culto e di cultura, intervento intensamente auspicato e principalmente atteso dalle comunità dei paesi limitrofi, che per tanti secoli hanno un profondo legame religioso, culturale e sociale con l'antico Monastero.

La vasta partecipazione di pubblico alle varie iniziative culturali e ricreative, svoltesi finora nel Monastero di S. Maria del Bosco, evidenziano che questa struttura richiama centinaia di visitatori sia perchè interessati ad assistere alle varie manifestazioni (convegno, S. Messa, mostra dell'artigianato, degustazione di prodotti tipici locali dell'agricoltura e della gastronomia, sfilata di cavalli, mostra fotografica, concerti di varie bande musicali, spettacoli di gruppi teatrali, corali, folcloristici, di danza moderna, ecc.) sia perchè stimolati dal desiderio di ammirare questo splendido complesso monumentale di interesse architettonico ed artistico (due chiostri, la facciata ed il campanile della chiesa e le cappelle ancora non diroccate), inserito in un ammirabile polmone verde (Riserva Naturale Orientata "Monte Genuardo e S. Maria del Bosco").

Un recente intervento di recupero conservativo evita l'ulteriore degrado delle strutture della chiesa rimaste (campanile, facciata, cappelle lato Nord), dopo i rovinosi crolli avvenuti dopo il 1970. Sono stati restaurati recentemente anche i locali di proprietà pubblica annessi alla chiesa. Per la valorizzazione di S. Maria del Bosco, sono auspicati ulteriori interventi di recupero della Chiesa e del Monastero (due chiostri di proprietà privata) ed anche il ripristino delle attività di culto, ormai da lungo tempo trascurate, di competenza dell'autorità ecclesiastica, che ha giurisdizione su S. Maria del Bosco.

Il 4 novembre 1310 la piccola comunità di S. Maria del Bosco di Calatamauro (12 eremiti con fra' Fazio priore) giura "solennemente vita evangelica, povertà ed ubbidienza" a mons.



*jdhshme, më kompetencë e autoritetit kishtar, që ka juridiksionin mbi kllishën e Shën Marisë së Voshkut. Më 4 nëntor 1310 komuniteti i vogël i Shën Marisë së Voshkut të Kalatamurit (12 vetmitarë me kallogjerin Faxio si parë kumendi) beton "në mënyrë solemne jetë evangjeli varfëri dhe bindje" imzotit Bertoldo, peskop i Xhixhentit. Klisja dhe manastiri (Kumendi) i Shën Marisë së Voshkut, për shumë shekuj, qëndrojnë nën juridiksionin kishtar të peshkopit të Xhixhentit domethënë nga fillimi i shekullit XIV-të deri vitin 1845, kur territori i Kuntisës shkon nga dioceseja e Agrigxhentos në diocезën e Munrialit. Një tjetër ndërim i juridiksionit kishtar mbi territorin e Kuntisës kihet në vit 1937, brënda besimtarëve të rritit bizantin, që shkojnë nën juridiksionin e Eparkisë së Horës së Arbëreshëve.*

*Në vitin 1960 (letra e papës Xhovan XXIII-të) tërë territori i Kuntisës shkon nën juridiksionin kishtar të Horës së Arbëreshëve. Njera sot por dioceseja e Munrialit s'ka bërë dorëzimin e Shën Marisë së Voshkut eparkisë së Horës së Arbëreshëve.*

## Tërmeti i vitit 1968

*Data e shekullit XX-të isht gdhendur, në mënyrë të helmuar, në mendjen e shumë Kuntisiotëve, sigurisht isht ajo e tërmetit të muajt janar 1968, që qëlloi rëndë aq komuna të luginës së Beliçit, duke sjelle vdekje dhe shkatërrim edhe në Kuntisë.*

*Kuntisiotët, që sot kanë më pak se dyzet viet, ngë ishin akoma lerë, kush isht më i rritur kujton, më mënyrë papërcaktuar ato ditë të keqe, ata që janë më pleq ndërta kujton shumë mirë të ftohtit (tëtimët), borën, të errët e natës, frikën, kur dheu dridhej nën këmbët, ose kur rrohej me trëmbës-inë se mund të ishin të tjera tundje.*

*Tërmeti i vitit 1968 kle ngë ndodhje dramatike, që ka shkaktuar në komunitetin e horës një ndërrim rrënjësor, përçë pisa pikëpamje e identitetit të komunitetit dhe të personalitetit të individëve kanë klëne shtrëmbuar nga realiteti i ri: sistemimi i përkohshëm në tendat e në barakat, padisponueshmëria e shpisë se vet, me të gjitha gjërat që ishin brënda, ndërrimi i zakoneve spi-ake, humbja e relacioneve tradicionale shoqërore e gjtonisë etj.*

*Ky shqetësim pjesërisht isht lehtësuar nga aq iniciativa solidariteti për ata që kanë pasur tërmetin: jarrën ndihma për rregullimin e parë, të ngrënë nga kuzhinat e kampit ushtarëve të ndihma materiale dhe me haromët, etj. Njëherë që vasti i jashtëzkomshëm kle shkuar, aktivitetet prodhuese eprorë kanë vazhduar, bujqësia dhe blegtoaria, që ngë kishin pasur dëme të forta ose të paqndrëqshme, u zë fill të mendohej për rindërtimin duke zhyllur të parat punime, duke filluar periudha pas tërmetit, që zgjatet për dyzet vjet, gjatë të cileve, Kuntisa isht ndërruar shumë, kryesisht për pikëpamjen urbanistike, shoqërore, ekonomike, kulturore.*

*Ky ndryshim mund ta vërtetohet jo vetëm duke ecur për rrugët e horës, duke vërejtur qendrën e vjetër e qendrën e re, por edhe duke hyrë të shpitë e reja, duke folur me gjindet.*

*Në sintezë dhe në mënyrën drejtëpërdrejtë ky ndërrim mund të vërtetohet, duke vërejtur një fotografi me pamjen e Kuntisës, para vitit 1968, e vënë ndanë një fotografie të sotme.*

*Në një fotografi të vjetër e marrë nga lagja Kasha, shihen tri kodra të zhveshura, Brinjat, ku kullojnë lopa, dele, mushka, pas mali që, lart, bën kurorë malit Xhenuardh, dhe poshtë hora në formë të një trekëndëshi, me shpitë të poshta, njera ndanë tjetrës, dhe të bardha, kurse dy kambanore duken sipër ndërtesave të tjera.*

*Në një fotografi më të re, në një pamje pothuajse të njëlllojtë, në të parën shihen kurse gjithmonë mali Xhenuardh dhe voshku, në mes Brinjat, që, të pështruar por me një voshk të dendur të*

Bertoldo, Vescovo di Girgenti. La Chiesa ed il Monastero di S. Maria del Bosco, per molti secoli, rimangono sotto la giurisdizione ecclesiastica del vescovo di Agrigento, cioè dall'inizio del XIV secolo fino al 1845, quando il territorio di Contessa passa dalla diocesi di Agrigento a quella di Monreale. Un ulteriore cambiamento della giurisdizione ecclesiastica sul territorio di Contessa si ha nel 1937, limitatamente ai fedeli di rito bizantino, che passano sotto la giurisdizione della nuova diocesi (Eparchia) di Piana degli Albanesi.

Nel 1960 (Bolla di Giovanni XXIII) tutto il territorio di Contessa passa sotto la giurisdizione ecclesiastica di Piana degli Albanesi. Fino ad oggi però la diocesi di Monreale non ha effettuato la consegna di S. Maria del Bosco alla diocesi di Piana degli Albanesi.

## Il terremoto del 1968

La data del XX secolo più tristemente scolpita nella mente di molti contessioti certamente è quella del terremoto del mese di gennaio 1968, che colpì duramente molti comuni della Valle del Belice, portando lutti e distruzione anche a Contessa Entellina.

I contessioti, che oggi non hanno superato 40 anni, non erano ancora nati, chi è vicino ai 50 anni ricorda vagamente quei giorni drammatici, quelli più anziani invece ricordano bene il freddo, la neve, il buio della notte e la paura, quando la terra tremava sotto i piedi o quando si viveva col timore di nuove scosse.

Il terremoto del 1968 è stato un evento drammatico, che ha provocato nella comunità contessiota un radicale cambiamento, perché alcuni aspetti dell'identità della Comunità e della personalità dei singoli sono stati stravolti dalla nuova realtà: la sistemazione provvisoria in tende e baracche, la indisponibilità della propria casa, con tutto quello che c'era dentro, il cambiamento delle abitudini domestiche, la perdita dei tradizionali rapporti sociali di vicinato (gij-tonia), ecc.

Questo disagio è stato in parte attenuato dalle tante iniziative di solidarietà verso i terremotati: sono arrivati i soccorsi per la prima sistemazione, i pasti delle cucine da campo dei militari, gli aiuti materiali ed in denaro, ecc.

Superata l'emergenza, sono continuate le attività produttive prevalenti, agricoltura e pastorizia, che non avevano subito danni gravi o irreparabili, e si è cominciato a pensare alla ricostruzione, aprendo i primi cantieri, avviando il periodo post-terremoto, che dura da 40 anni, durante i quali, Contessa è molto cambiata principalmente sotto l'aspetto urbanistico, sociale, economico e culturale.

Questo cambiamento si può cogliere non solo andando per le strade del paese, osservando il vecchio centro ed il nuovo quartiere, ma anche entrando nelle nuove case, parlando con la gente.

Sinteticamente ed in maniera immediata questo cambiamento si può cogliere anche guardando una vecchia fotografia panoramica di Contessa, anteriore al 1968, accostata ad una più recente. In una vecchia fotografia, ripresa dalla contrada Cascia, si vedono tre collinette nude, Brinjat, su cui pascolano mucche, pecore e muli, poi il bosco che, in alto, fa corona al monte Genuardo, ed in basso il paese a forma di triangolo, con le sue case basse, vicine e bianche, mentre due campanili emergono maestosi sopra gli altri edifici.

In una fotografia più recente di Contessa, con una visione panoramica quasi uguale alla prima, si vedono invece sempre sul fondo il monte Genuardo ed il bosco, in mezzo le tre collinette Brinjat, che, coperti però da un recente fitto bosco, continuano a sovrastare il centro abitato, che non ha più la forma di un triangolo, perché si è enormemente esteso per la costruzione di molti edifici nuovi: alle vecchie case, bianche, basse, accostate l'una all'altra, con le



sotëm, vazhdojnë të rrinë sipër horës së banuar, e cila ngë ka më një formë të një trekëndëshi, përçë u ka zgjatur shumë me ndërtesat e reja. Në vend të shpive të vjetra, të bardha dhe të postha, njera me tjetrën ndanëz, me qeramidhe te vjetra, sot janë ndërtesa për një familje ose pallate të vogla me dy o tri kate dhe ndërtesa më të mëdha për komunitetin (ambulator, treg i pëshruar, sallë teatri, shkollë e mesme, shkollë fëmijësh, etj.) dhe, në sosje, një përmbledhje shpish popullore “të të dhjetë banesa”.

Të dyja fotografitë mund ta përfaqësojnë, në mënyrë të vlefshme, Kuthtisën e djeshme dhe të sotme “hora e vjetër dhe hora e re”, si lexohet në kartelet rrugore dygjuhëshe.

Kuntisa e djeshme ishte sigurisht qendra e vjetër, ku rri akoma sot ndoshta as 50% të banorëve: një shpi e gorromisur, një ndërtesë e lënë ose e pabanuar, toponomastika e lagjeve të vjetra, emri i një rrugë, etj... kujtojnë një bashkqytetar (punëtor, buik, prift, artizan, shpiake, tregtar, etj.) ose një familje Kuntisiotësh, që ngë janë më, përçë kanë shkuar në zonën e re o përçë janë emigruar, megjithatë vepra e tyre ka dhënë një kontribut për ta stisur, me shekuj sakrificash dhe detyrimi, Kuntisën, që ishte hora e re dhe hora e vjetër bashkë, ajo e stisur në të shkuarit dhe ajo e stisur në të sprasmit qëronj, ishte qendra e vjetër ishte zona e zgjerimit, përçë te shpitë e vjetra të restauruara ose te rindertuara ose të ndërtesat e reja rrojën Kuntisiotët, komuniteti i Kuntisiotëve të sotëm, që ishte lidhur me atë të djeshëm, nga i cili ze fill origjinia, të cilit ishte vazhdimi natyror, përçë në çdo moment të historisë së saj, Kuntisa ka klënë, ashtu si vazhdon të jetë edhe sot, tërësia e gjindeve të saj, të klisave të saj, të shpivë të saj, të rrugëve të saj, të fushave të saj, të terriorit të saj dhe kryesisht të vlerave të saj, fetare, kulturore, shoqërore dhe civile, të mbajtura gjallë nga feja e saj, nga tradita e saj dhe nga kultura e saj.

## Kleri liti dhe grek në shekullin XX-të

Nga themelimi i horës deri sot në Kuntisë janë afërsisht të të dhjetë priftërinj të ritit bizantin (një i tretë i martuar) dhe afërsisht dyzet priftërinj të ritit roman, bashkë me ata që janë dërguar rastësisht nga famullitari (paraku grek-bizantin), në shekullin XVII-të, para themelimit të famullisë së ritit roman (1698) për ta siguruar administrimin e sakramenteve besimtarëve të imigruar nga horët ndanëz që nge janë me ritin bixantin.

Në fillim besimtarët dhe kleri i Kuntisës janë nën juridiksionin kishtar të dioqezës së Xhixhentit; të viti 1845 shkojnë nën dioqezën e Munrialit, të viti 1937 famullia e ritit grek-bizantin ishte nën juridiksionin e Eparkisë e Horës së Arbëreshëve dhe të viti 1960 me letrën e papës Xhovani XXIII-të “*Orientalis Ecclesiae*” të gjithë besimtarët, kleri dhe famullitë e Kuntisës janë në juridiksionin e Eparkisë e Horës së Arbëreshëve.

Famullia litire në shekullin XX-të ka pasur këta famullitar të shkruar përposh: Nikollë Xhenoveze (1895-1926), NinucGaraci (1925-1942), Ninuc Lala (1942-1965).

Nga vdekja e imzotit Lala (1965), aq priftërinj janë në famullinë litire pothuajse të gjithë jo nga Kuntisa, të cilëve janë shkruar mbiemrat pandërprerë: Marsalisi, Mandala, Di Trapani, Boach, Pektoraino, Lombino, Lo Bue, Monteleone, Gullo, Badiulo, Cotza.

Paraku aktual ishte Mario Bellanka.

Nga sa të shkruar sipër evidenciohet se në 70 vjet (1895-1965) kanë klënë në famullinë litire po vetëm tre famullitar, kurse në të sprasmit 43 vjet (1965-2008), famullia litire ka pasur dymbëdhjetë priftërinj, të cilëve dhjetë të huaj (të rritur në Kuntisë për periudha shumë të shkurtura) vetem prifti Lo Bue, nga Kuntisa ka klënë për nëntë vjete.

vecchie tegole, si sono sostituiti o aggiunti edifici unifamiliari o palazzine a più piani e gli edifici più grandi di uso comune (ambulatorio, mercato coperto, sala-teatro, scuole medie, scuola materna ecc.) ed infine l'inconfondibile complesso di edilizia popolare “Ottanta alloggi”. Le due fotografie possono efficacemente rappresentare Contessa di ieri e di oggi, “hora e re e hora e vjetër”, come si legge nei cartelli stradali bilingue.

Contessa di ieri è certamente il vecchio centro abitato, dove continua a vivere forse neanche il 50% dei suoi abitanti: una casa demolita, un edificio abbandonato o disabitato, la toponomastica dei vecchi quartieri, il nome di una via, ecc...ricordano un concittadino (operaio, contadino, sacerdote, artigiano, casalinga, commerciante, ecc.) o una famiglia di contessioti, che non ci sono più, perché si sono trasferiti nella nuova zona o perché sono emigrati, ma la cui opera ha contribuito a costruire, con secoli di sacrifici e di impegno, Contessa, che è “Hora e re e hora e vjetër” insieme, quella costruita in passato e quella costruita di recente, è il vecchio centro e la “Zona di espansione”, perché nelle vecchie case restaurate o ricostruite o nei nuovi e moderni edifici continuano a vivere i contessioti, la Comunità contessiota di oggi, che è legata a quella di ieri, da cui trae origine, di cui è naturale continuazione, perché in ogni momento della sua storia Contessa è stata, come continua ad essere oggi, l'insieme della sua gente, delle sue chiese, delle sue case, delle sue strade, delle sue piazze, del suo territorio e soprattutto dei suoi valori religiosi, culturali, sociali e civili, alimentati dalla sua Fede, dalla sua Tradizione e dalla sua Cultura.

## Clero latino e greco nel secolo XX

Dalla sua fondazione ad oggi operano a Contessa circa 80 sacerdoti di rito greco (di cui un terzo coniugato) e circa 40 sacerdoti di rito romano, compresi quelli che sono invitati occasionalmente dal parroco greco, nel secolo XVII, prima dell'istituzione della parrocchia di rito romano (1698), per assicurare l'amministrazione dei sacramenti ai fedeli immigrati dai paesi vicini, che non sono di rito orientale.

Inizialmente i fedeli ed il clero di Contessa sono sottoposti alla giurisdizione ecclesiastica della diocesi di Girgenti; nell'anno 1845 subentra la diocesi di Monreale; nel 1937 la parrocchia di rito greco viene posta sotto la giurisdizione dell' Eparchia di Piana degli Albanesi e nel 1960 con la Bolla di Papa Giovanni XXIII “*Orientalis Ecclesiae*” tutti i fedeli, il clero e le parrocchie di Contessa sono sottoposti alla giurisdizione della Diocesi di Piana degli Albanesi.

La parrocchia latina nel secolo XX è affidata ai parroci di seguito elencati: Nicolò Genovese (1895-1926), Antonino Garaci (1925-1942), Antonino Lala (1942-1965). Dalla morte di mons. Lala (1965) tanti sacerdoti operano nella parrocchia latina, quasi tutti non contessioti, dei quali sono indicati di seguito i cognomi: Marsalisi, Mandalà, Di Trapani, Boach, Pecoraino, Lombino, Lo Bue, Monteleone, Gullo, Badiglio, Cotza. L'attuale parroco è don Mario Bellanca.

Da quanto sopra esposto si rileva che in 70 anni (1895-1965) ci sono stati nella parrocchia latina appena tre parroci, mentre negli ultimi 43 anni (1965-2008) la parrocchia latina è stata affidata a dodici sacerdoti, di cui dieci non contessioti (rimasti a Contessa per periodi brevissimi). Solamente P. Lo Bue, contessiota, è rimasto per nove anni.

Nella parrocchia greca di Contessa nel XX secolo operano i sacerdoti, di cui è riportato il cognome di seguito: Schirò Giuseppe di Ignazio, mons. Giuseppe Schirò, Carlisi Giovanni, Barone Calogero, Lojacono Pietro, Gassisi Giuseppe, Lojacono Nicolò, Schirò Michele, Lojacono Michele, Giovanni Di Maggio, Matteo Sciambra, Gaspare Schirò, Antonino Cuccia,



Në famullinë greke të Kuntisë në shekullin XX-të janë priftërinjtë, përposh të shkruar: Zef Skiro e Njaci, Imzot Zef Skiro, Xhovani Karlisi, Kallogjer Barone, Pietër Lojakono, Zef Gasisi, Nikollë Lojakono, Mikele Skiro, Mikele Lojakono, Jani Di Maxho, Mareo Shambra, Gaspan Skiro, Ninuc Kuça, Famullia e Fushës së Kavalerit, e krijuar të viti 1958, në fillim ka klënë dhënë (1959) priftit Zef Klesi, prandaj (1967) papasit Gaspan Skiro, (1980) papasit Jani Borzi dhe pas papasit Nikollë Kuça, paraku i sotmi i ritit grek-bizantin në Kuntisë.

### Vashtasët e varës Shën Mërisë së Favarës

Të shumtët ka të qëndrojnë të skandalizuar nga këtë titull, që ve bashkë një fjalë (vashtasë), që sot ka një kuptim vulgar në gjuhën popullore me një fjalë tjetër (varë), që zakonisht tregon por fronin e përdorur për ta qellur në procesionë një statuje ose një ikonë, të cilës një komunitet dedikon një nderim të thellë. Kjo habi patjetër sos pas që u ka lexuar (zgleđhur) sa të ekspozuar, që do të thotë së këto dy fjalë të vëna bashkë ngë kanë asgjë blasfemuesi dhe sakrilegji.

Qëndrohet, në fakt, të habitur duke lexuar fjalën "vashtasë" dhe "vashtasata" në dorëshkrimin e priftit Fanil Lojakono, që te viti 1839 shkruajti, më ndërgegjeje, lajmet, faktet e mbledhjes ndihmash publike dhe shpenzimet që përkasën ndërtimin e "varës", që sot në Kuntisë isht përdorur për ta qellur në procesionë Shën Mërinë e Favarës.

Përdorimi i fjalës sot vulgare ngë mund ta ish përcaktuar nga një heqje dhe, prandaj, fjala vashtasë duhej të kish në vitin 1838 një kuptim të ndryshëm nga kuptimi i sotëm, që tregon gjinde që flasën në mënyrën vulgare ose mbajën një sjellje vulgare.

Në fjalorin e gjuhës italiane zbulohet se fjala "vashtasata" ka kuptimin e hamallit dhe vjen nga latinishtja mesjetare "vastasius". Duke kujtuar se në grekishten edhe folja "vastazo" domethënë të transportuar ose të sjellë një ngarkim, zbulohet kuptimi i vërtetë i fjalëve "vashtasë", dhe "vashtasatë", të shkruara në dorëshkrimin e sipërthënë të vitit 1838 të priftit Fanil Lojakono: "vastasius" isht fjala "bastasius" o "bastaxius" nga fjala greke me kuptimin origjinar të "të sjellë", ashtu qëndroi deri në shekullin e shkuar, kur në dialektin sicilian "vastasu" dhe në gjuhën spanjolle "bustaje" zuri fill të ish përdorur me kuptimin e "njeriut vulgar".

Në Sicili ngë janë pak fjalët sot të përdorura që vijën nga greqishtja, nga latinishtja, nga arabishtja, nga spanjishtja, nga frëngjishtja, pasojë të sundimeve të të ketillëve popuj në ishullin.

Fjala "vastasu" që në kuptimin e vërtetë do të thotë hamall, në të folurit ndonjëherë ka një kuptim vulgar, ka nxjerre kuptimin e njeriut që qellet ose flet në mënyrën e keqe.

Por fjala "vastasu" sot ngë ka vetëm këtë kuptim, përçë si fjalë e përdorur në industrinë e ndërtimeve ka mbajtur kuptimin e fillimit: në ndërtimin e strehëve me travë druri "u vastasu" domethënë druri që bën si mbajtës, nga greqishtja "për të sjellë" si sipërshënuar.

Pas këtë rindërtim të hollësishëm të kuptimit të fjalës "vastasu", habia e parë u ka zdhukur dhe, prandaj, e vënia bashkë me fjalën "varë", e gjetur në dorëshkrimin e çituar të Fanil Lojakono ngë ka klënë një gabim, as një nxitje e keqe, por një përshkrim të drejtë sipas kuptimit që fjala "vastasu" kish te viti 1838, përçë u ka dashur të tregoheshin qellësit, domethënë burrat që më shpirt përgjegjësie dhe devotshmërie qellën në procesionë statujen e Shën Mërisë së Favarës me "varën" historike. Kur qellësit e varës, gjatë procesionës së ditës tetë shtator, mbajën një sjellje të drejtë dhe të hijshme në të folurit dhe në faktet, janë "vashtasët e varës" të vërtetë, përçë rithërresën në mendje kuptimin e vjetër, origjinal dhe të fillimit të fjalës "vashtas".

Nicola Bufalo, Giovanni Borzi, Nicola Cuccia.

La parrocchia di Piano Cavaliere, istituita nel 1958, è stata affidata inizialmente (1959) a P. Giuseppe Clesi, quindi (1967) a Papas Gaspare Schiro, poi (1980) a papas Jani Borzi ed infine a Papas Nicola Cuccia, attuale parroco di rito greco a Contessa.

### U vastasi della vara della Madonna della Favara

Molti rimarranno scandalizzati da questo titolo, che accosta una parola "vastasi", che ha oggi un significato volgare nel linguaggio popolare, ad un'altra parola "vara", che comunemente indica invece lo sgabello o fercolo utilizzato per portare in processione una statua o un'immagine, cui una comunità dedica una particolare venerazione.

Questo stupore certamente svanirà dopo aver letto quanto di seguito esposto, che dimostrerà che l'accostamento delle due parole non ha nulla di blasfemo o di sacrilego.

Si rimane infatti stupiti leggendo la parola "vastasi" e "vastasata" nel manoscritto del sacerdote Epifanio Lojacono, che nel 1838 annotò scrupolosamente le notizie, i dati della colletta pubblica e le spese riguardanti la costruzione della "vara", che oggi viene usata per portare in processione la Madonna della Favara a Contessa Entellina.

L'uso della parola oggi volgare non poteva essere stato determinato da una distrazione e quindi la parola "vastasi" doveva avere nel 1838 un significato diverso da quello odierno, che indica persone che parlano volgarmente o tengono un comportamento volgare.

Nel vocabolario della lingua italiana si scopre che il termine "vastaso" ha il significato di facchino, e deriva dal latino medievale "vastasius". Ricordando che in greco inoltre il verbo "bastazw" (vastazo) significa "trasportare, portare un carico" si scopre il vero significato delle parole "vastasi" e "vastasata", riportate nel citato manoscritto del 1838 di Don Epifanio Lojacono: "vastasius" è il termine "bastasius" o "bastaxius", derivato dalla parola greca col significato originario di "portare", tale rimasto fino al secolo scorso, quando nel dialetto siciliano "vastasu" e nella lingua spagnola "bustaje" cominciò ad essere utilizzato col significato di "persona volgare".

In Sicilia non sono poche le parole oggi usate che derivano dal greco, dal latino, dall'arabo, dallo spagnolo e dal francese, conseguenza delle dominazioni di tali popoli nell'isola (Kanqaros - kåntharos - vaso, Bombulos - bõmbulos-piccolo vaso; katarrakthos - katarraktes - porta pensile).

Il termine "vastasu", che letteralmente significa facchino, il cui linguaggio a volte è volgare, ha generato il significato di persona che si comporta o parla in maniera volgare.

Ma la parola "vastasu" oggi non ha solamente tale significato, perché come termine usato in edilizia ha tenuto l'originario significato: nella costruzione dei tetti con travi di legno "u vastasu" indica il palo che fa da "portante", dal greco bastazo (portare), come sopra già chiarito.

Dopo questa dettagliata ricostruzione del significato della parola "vastasu" lo stupore iniziale è svanito e quindi l'accostamento alla parola "vara" trovata nel manoscritto citato di Don Epifanio Lojacono non è stata una svista, né una provocazione di cattivo gusto, ma una corretta descrizione, secondo il significato che la parola vastasu aveva nel 1838, perché si è voluto indicare i portatori della vara, cioè le persone che con spirito di responsabilità e devozione portano in processione la statua della Madonna della Favara con la storica "vara". Quando i portatori della "vara", nel corso della processione dell'otto settembre, tengono un comportamento corretto e dignitoso nelle parole e nei fatti sono veri "vastasi della vara", perché richiamano alla mente l'antico, autentico e originario significato della parola vastaso (portatore).



## Bibliografia

Per approfondire particolari aspetti di quanto esposto nella presente monografia può risultare utile consultare le pubblicazioni ed i documenti di seguito elencati:

- *Rationes Decimarum Italiae nei secoli XIII e XIV relative alla Sicilia* (Ed. Pietro Sella, Studi e Testi n.112 - Città del Vaticano, 1944): al n.1487, p.111.
- *"Sull'origine e fondazione del Comune di Contessa, colonia greco-albanese di Sicilia"* di Spiridione Lojacono (Palermo, 1880 - Stabilimento Tipografico Virzi)
- *"Il Castello di Calatamauro"* di Atanasio Schirò (Palermo, 1887 - Tipografia dello "Statuto")
- *"Il Monastero di S. Maria del Bosco"* di Atanasio Schirò (Palermo, 1894; Tipografia e Legatoria del Boccone del Povero)
- *"Memorie storiche su Contessa Entellina"* di Atanasio Schirò (Palermo, 1902 - Stab. Tip. Fratelli Nobile)
- *"Guida illustrata delle colonie albanesi in Sicilia: Contessa Entellina"* di Alessandro Schirò (Palermo, 1923 - Stabilimento lito-tipografico A. Di Carlo & C. - Editori)
- *"Canti Tradizionali ed altri saggi delle Colonie albanesi di Sicilia"* di Giuseppe Schirò (Napoli, 1923 - Stab. Tip. Luigi Pierro & Figli)
- *"Nuovi contributi alla storia di Contessa Entellina"*, tesi di laurea di Maria Colletti (Università degli Studi di Palermo, Facoltà di Lettere, 1964)
- *"Nicolò Genovese, parroco latino di Contessa Entellina"*, tesi di Laurea di Marisa Colletti (Università degli Studi di Palermo, Facoltà di Lettere, 1974)
- Pubblicazioni monografiche recenti, elaborate, stampate e diffuse dalla Associazione Culturale "Nicolò Chetta": elenco iniziative e pubblicazione nella nota (5) del capitolo VIII
- *"Entella, il Crimiso e la battaglia di Timoleonte"* di Felice Chisesi, Reale Accademia Nazionale dei Lincei (Estratto dei rendiconti della Classe di Scienze morali, storiche e filologiche. Ser. VI, vol. V fasc. 7-10, luglio-ottobre 1929)
- *"La Rocca di Entella"* del can. Francesco Aloisio (Palermo, 1934)
- *"Entella"* di Nino Chetta (Bordighera nel 1937)
- *"Entella ed il Crimiso"* di Nicolò Lo Jacono (S. Margherita Belice, 1964)
- *"La mafia di un villaggio siciliano, 1860-1960,"* di Anton Blok (Edizioni di Comunità Torino, 2000)
- *"Contessa Entellina nel XX secolo"* di Calogero Raviotta (Contessa Entellina, 2001)
- Monografie e articoli della Scuola Normale Superiore di Pisa, dedicati agli scavi archeologici (effettuati nel territorio di Contessa dal 1983 ad oggi) ed al museo "Giuseppe Nenci" aperto a Contessa nel 1995
- *"I Capitoli delle Colonie greco albanesi di Sicilia dei secoli XV e XVI"* di Giuseppe La Mantia (Comune di Palazzo Adriano, anno 2000 - Ristampa anastatica)
- *"Contessa Entellina - Per una storia attraverso cronache e documenti"* di Francesca Di Miceli (Palermo: A.C. Mirror, 2003).



**S o m m a r i o**  
**P ë r m b l e d h j e**

<b>Presentazione</b>		p. 3
<i>Paraqitje</i>		p. 2
<b>Introduzione</b>		p. 5
<i>Përhapje</i>		p. 4
<b>Premessa</b>		p. 7
<i>Hyrje</i>		p. 6
<b>Capitolo I</b>	Origini	p. 11
<i>Kapitulli I-rë</i>	<i>Origjinat</i>	p. 10
<b>Capitolo II</b>	Dalla fondazione di Contessa albanese al 1521	p. 21
<i>Kapitulli II-të</i>	<i>Nga themelimi i Kuntisë Arbëreshe deri vitin 1521</i>	p. 20
<b>Capitolo III</b>	Contessa nel secolo XVI	p. 27
<i>Kapitulli III-të</i>	<i>Kuntisa në shekullin XVI-të</i>	p. 26
<b>Capitolo IV</b>	Contessa nel secolo XVII	p. 31
<i>Kapitulli IV-të</i>	<i>Kuntisa në shekullin XVII-të</i>	p. 30
<b>Capitolo V</b>	Contessa nel secolo XVIII	p. 49
<i>Kapitulli V-të</i>	<i>Kuntisa në shekullin XVIII-të</i>	p. 48
<b>Capitolo VI</b>	Contessa nel secolo XIX	p. 59
<i>Kapitulli VI-të</i>	<i>Kuntisa në shekullin XIX-të</i>	p. 58
<b>Capitolo VII</b>	Contessa nella prima metà del secolo XX	p. 77
<i>Kapitulli VII-të</i>	<i>Kuntisa në gjysmën e parë të shekullit XX-të</i>	p. 76
<b>Capitolo VIII</b>	Contessa nella seconda metà del secolo XX	p. 89
<i>Kapitulli VIII-të</i>	<i>Kuntisa në gjysmën e dytë të shekullit XX-të</i>	p. 88
<b>Bibliografia</b>		p. 110

**Ideazione, progettazione, direzione e coordinamento**  
Dott.ssa Annalisa Martorana Genuardi

**Realizzazione**  
Comune di Contessa Entellina - Area Ambiente e Patrimonio  
Dott. Ignazio Gennusa

**Testi**  
Dott. Calogero Raviotta

**Traduzioni in Arbëresh**  
Prof.ssa Tommasina Guarino

**Foto**  
Calogero Raviotta  
Anton Block  
Archivio Comunale  
Archivio Krea

**Sindaco**  
Dott. Sergio Parrino

**Assessore alla Cultura**  
Dott.ssa Tiziana Musacchia